

CEM
CENNETTİR

TÜM HAKLARI SAKLIDIR. BU KİTAPIN TAMAMI YA DA BİR KISMI
5846 SAYILI YASA'NIN HÜKÜMLERİNE GÖRE, KİTABI YAYINLAYAN
HÜNKÂR YAYINLARI AŞ'İNİN VE YAZARININ İZİNİ OLMASIZIN,
ELEKTRONİK, MEKANİK, FOTOKOPİ YA DA HERHANGİ BİR KAYIT SİSTEMİ İLE
ÇOĞALTILAMAZ, YAYINLANAMAZ, DEPOLANAMAZ.

CEM CENNETTİR
İSMAİL KAYGUSUZ

Yayına Hazırlayan:

ISBN: 978-605-64175-05X-X

SERÇEŞME
YAYINLARI

Kapak Fotoğrafi:
Arka Kapak Resmi:

HÜNKÂR

Basım Yayıncılık Dağıtım Organizasyon Tic. AŞ.

Molla Gürani Mah., Millet Cad. No: 84
Karagül İş Merkezi, Kat 4, D: 413)
34093 Fatih - İstanbul
Tel/Faks: +90.(0)212.521 22 10
e-posta: iletisim@hunkaryayin.com.tr

Baskı-Cilt: Sonsuz Matbaa Kağıt Mücellit
Hizm. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Topkapı, Davutpaşa Cad. Güven San. Sitesi, C Blok, No: 291
34010 Zeytinburnu - İstanbul
Sertifika No: 28487
Tel: 0212.674 85 28 Faks: 0212.674 85 29

CEM
CENNETTİR

İsmail Kaygusuz

İçindekiler

Önsöz - Veliyettin Ulusoy	1
Önsöz - İsmail Kaygusuz	1
Bölüm I	3
Cem Tapınma Kurumları ve Ritüeller	3
Alevilik Tapınmayı Biresysellikten Çıkarmış, Anlamını Değiştirmiştir	5
Alevi Toplu Tapınması Cem'in Kökeni (Kırklar Meclisi ve Miraç) ve Cemevi	6
Cami ve Cemevi'nin Kökeni Aynı, Ama İçinde Yapılan Tapınma Ritüelleri Farklıdır	14
Cem Tanımlamaları ve Erkânlarının Çeşitliliği Üzerine	15
Cem'de Görülüp-Sorgulanma Erkânı Manevi Temizliğe Ulaşmaya da Düşkün Sayılma	17
Dün Bunlar Aynen Uygulanıyordu, Ya Bugün?	22
İkrar Verme-Musahiplik; Kurum Olarak İşlevsel Önemi	24
Çok Kısa Olarak Musahiplik Ritüelleri	25
Bugün Cem Erkânlarının İnanç Öğelerine Sosyo-Psikolojik İşlevleri Tabanında Ağırlık Kazandırılmalıdır	27

Bölüm 2	30
Büyük Ocak'ta Görgü Cemi	30
Ali Dostları Büyük Ocak'ta Cem Tutmuşlardı	33
İlik Mehmet'le İstanbullu Mikâil Dâr Meydanında Ter Döküyor	39
Boyverme-Sorgulanma Sırası Muhtar Hacı Keleş'e ve Rehber Veli Baba'nındı	71
Acaba Rehber Veli Baba'nın Büyük Günahı Neydi?	84
Vahap Sofu Akkorun İçinde Kendi Özünü Düşkün Dârına Çekiyor, Acaba Bağışlanacak mı?	91
Düvazımam Okununca Kulak Verip Dinlemeli	101
Tarık Altından Geçene, Suyunu İçene, Sorgu-Sual OLMaya Allah Allah!	116
Bu Hafta Gündüz Muhabbetleri Rehber Veli Baba'nın Evindeydi	137
İnci Eşe'nin Oğulluğu Ermeni Çocuğu Garip'le Dalco'nun Oğlu Cıbil Yusuf Müsahip Oluyor	159
Kaynakça	

Cem Cennettir

i

Önsöz

Veliyettin Hürrem Ulusoy

Önsöz

CEM, sözcük olarak, “toplantı, biraraya gelmiş insan topluluğu-cemaat, meclis” anlamlarına gelir. Ancak yüklendiği inançsal ve toplumsal işlevler bağlamında derin içerikli bir kavramdır. Cemler, Cemevi ya da Meydanevi’nde yapılır ve aynı zamanda yapıldığı toplumsal birimin (mezra, köy, mahalle, kasaba vs.) ve bireyelerinin (özel) sorunlarının konuşulup çözümler üretiltiği, yönetimine müdahale edilip değiştirilmesine, düzeltilmesine karar verildiği kadın erkek yetişkinler topluluğu olarak bir Halk Meclisi’dir. Toplanan yer anlamına gelen Ortodoks İslamın Cami’si de aynı kökten olmasına rağmen farklı bir işlev ve işlerlik kazanmıştır.

Cemler aynı zamanda, topluma ve bireyelerine karşı haksızlık yapmış, suç işlemiş kişilerin yargılandığı adalet mahkemeleri ve jüri topluluğudur. Yine Cem, tarih, felsefe, edebiyat, müzik, dans ve diğer yaşamsal bilgilerin öğretildiği ve öğrenildiği bir öğretmenler ve öğrenciler topluluğu olduğu kadar; ortak kazan kaynatılarak, ayrıca getirilen niyazların-lokmaların birleştirilip eşit üleştirilerek yenilip içildiği ve bir bakıma müzik ve dans sanatlarının icra edildiği bir coşku ve muhabbet meclisidir.

Ortodoks İslamın değişmez kalıplara sokulmuş tapınma eylemleriyle hiçbir biçimsel yakınlığı yoktur. İmam Cafer Buyruğu’nda Cem’in özellikleri şöyle vurgulanır:

“Cem’de büyük küçük, güzel çirkin bir olur ve dahi Cem cennettir; müminleri (erkekler) melek, müslümleri (bacılar) huridir. Yedikleri cennet taamı, içtikleri cennet şarabı, giydikleri cennet esvabıdır...Pirlerin müridlerin evleri Mekkeleridir. Onları ziyaret edenler binbir kere hacı ve gazi olurlar; günahlarından kurtulup masum ve pak olurlar...”

Birinci bölümde Cem Tapınma Kurumları ve Ritüelleri; Tapınma/İbadet Kavramı ve Alevilik inancında anlamı; Alevi toplu tapınması Cem'in ve cemevinin kökeni (Kırklar Meclisi Ve Miraç); Cem tanımlamaları ve erkânlarının çeşitliliği; Görgü Cemi'nde görülüp/sorgulanma erkânında manevi temizliğe ulaşma ya da düşkün sayılma; Cem tapınmasının önemli kurumlardan müsaheplik ve kökeni, ritüelleri hakkında genel kuramsal bilgiler ve işlevsel değerlendirmeleri vermeyi amaçladık.

İkinci bölümde anlatılanlar ise birinci bölümde verilen kuramsal (teorik) bilgi ve değerlendirmelerin büyük bir kısmının uygulamaya konulmuş, pratikte yaşanılmış ritual olgular olduğu görülecektir. Yıllar önce yayınlanmış olan romanımızdaki (Bkz. İsmail Kaygusuz, *Savaşlı Yıllar 1-2, Son Görgü Cemi/Çileli Günler* 2.Baskı , Alev Yayınları, İstanbul 2006) bireysel, toplumsal ve tarihsel olaylardan geniş çapta arındırırıp; sadece Büyük Ocak'ta yapılan Görgü Cemi'nin roman diliyle anlatılan tüm aşamalarını verdik. Ayrıca bir de Müsaheplik erkânının aşama aşama uygulamalarını ekleyerek Cem tapınmasının eksik kalmış olan bu bölümünü de tamamlamış olduk.

Cemlerinde gönülleri dostluk ve sevgiyle birlemeleri umuduy-
la canlara bu çalışmayı sunuyorum...

İsmail Kaygusuz,
Londra, 30 Ocak 2015

Bölüm I

Cem Tapınma Kurumları ve Ritüeller

ALEVİLİĞİN toplumsallaştırılmış tapınma kurumlarının tümünü içinde barındıran Cem'in değerlendirilmesine geçmeden önce tapınma kavramı, yani ibadetin ne olduğu üzerinde birkaç söz etmek gerekir.

Tapınma sosyo-psikolojik anlamda, toplumun üst yapısını oluşturan değerler ve kültür kat(man)larından din ve dinsel inançların temel ögesidir; bireyin, dinsel inancının Tanrısına yaranması, yani kendisini iyi bir kul olarak kabul ettirebilmesi için açığa vurduğu davranış ve eylem biçimlerinin tamamı olarak tanımlanabilir. Bir başka söylemle, inanan ve kendisini ona kul gören bireyle, Tanrısı arasında bir anlaşma-uzlaşma sağlamak, bir bağ kurmak için eyleme sokulan davranış biçimlenmelerinin tümüdür tapınma. Birey bunları uygularken, Tanrıya kendini daha yakın duyumsayarak, kazandığını düşündüğü yücelikle içsel ya da ruhsal dünyasını doyurduğu gibi, yaşadığı toplumda bir üstkişilik belirlemesi yapar.

İslam bilginlerine göre de, yani dinsel anlamda ibadet, ruhun temizlenmesi için araçtır. Tapınmanın Arapçası *ibada* (çoğulu *ibadat*) ile *abd* (çoğulu *ibad*), yani kul-köle sözcüklerin türdeş olmasıyla da “*tapınılan / tapınan*” ilişkisi kurulur. Böylece ibadet, *ibad* (yani, kullar, yaratılmışlar) tarafından yapılan ritüellerin genel adı oluyor; bu etkinliklerin en açık belirleyicisi de “*dua etme/niyaz etme, yalvarma/yakarma, çağrı*” anlamlarına gelen salât (Ancak bunun yerine, Arapçanın konuşulmadığı ülkeler dışında

dışında Farsça karşılığı namaz, Afganistan'da *nmuz* kullanılır.)¹ deyimidir.

Salât sözcüğü *Kuran*'da tam 85 kez geçtiği halde, beş vakiti belirleyen hiç bir açıklama yoktur. Sadece *feccr* (sabah), *mağhrib* (günbatımı, akşam) ve *isha* (yatsı) vakitleri için bazı dolaylı göndermeler ya da söylemler vardır. Peygamberin dünyadan göçüşünden 150-160 yıl sonra *zuhr* (öğle) ve *asr* (ikindi) vakitleri eklenerek Abbasi yönetimi (fıkıhçılar) tarafından beş vakit resmleştirilmiştir. Bu dönemde Abbasi din bilginleri hadisler ürettikleri ve şeriat yasaları (fıkıh) külliyatı çıkardıkları dönemde üç vakit duaya öğle ve ikindi eklenerek beş vakit salât olarak son biçim verildi. İbn Hajar Hadis Külliyatında anlattığına göre, Ebu Dârda bir misyoner görev üstlenerek Bağdad'dan, üç vakit olarak bilinip uygulandığı Medine'ye geldi; beş vaktin nasıl düzenlenerek oluşturulduğunu Medinelilere gösterdi ve Bağdad'a döndü. Gereğesi de Peygamberden iki vakit daha eklenmesini rivayet etmesiydi.

Oysa Ebu Davut ve Nissai, Ammara bin Ruveba'nın Muhammed peygamberin "*Sabah ve akşam Tanrıya salât eda eden müminin cehenneme gitmeyeceğini*" söylediği rivayetinden sözederler. Büyük Hadis toplayıcılarından Buhari ve el Müslim'de salat ve vakitlerine ilişkin birbirinden farklı yorumlar bulunmaktadır.²

İslam şeriatının tapınması bireyseldir; korkulan bir Tanrının zulmünden korunmak, yalvarıp yakararak bağışlanmak ve ödüllendirilmek ister inananlar. Öyle bir Tanrıdır ki, iyiliği de kötülüğü de o verir; insana hem kötülük yaptırır, günah işletir ve hem de işlediği günahı otürü cehennem ateşinde yakar! Ancak kulları, kendisi için vakit namazları, oruç, hac vb. bazı biçimsel davranış ve hareketler olan ibadetleri yerine getirdiği zaman onu bağışla-

1. W. Montgomery Watt, *Muhammed in Medina*, London, 1956, s.304.

2. Aktaranlar Richard Bell, *The Origin of İslam*, London, 1968, s.142; Mümtaz Ali Taceddin S. Ali, "*Three Times Salat or Du'a*", www.ismaili.net

yacaktır. Kul her türlü ahlaksızlık, yalancılık, dolandırıcılık yapacak, yoksulu sömürecek, öksüzün-yetimin hakkını yiyecek ve sonra tövbe edip ibadete başlayınca, hatta iki rekat nafle (yani fazladan) namaz kılınca Tanrı onun bağışlayıp ödüllendirecektir. Ne kolaylık değil mi? Günümüz emperyalist ve küresel kapitalist sistemleri hiç kuşkusuz böylesi Tanrının varlığına-Birliğine sahip çıkacak ve sonuna kadâr savunacaktır.

Alevilik Tapınmayı Bireysellikten Çıkarmış, Anlamını Değiştirmiştir

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığımız ibadet anlayışı ve bu türden tapınmalar bekleyen bir Tanrı inancıyla, Aleviliğin, yakından uzaktan bir ilişkisi yoktur. Alevi canın *Kuran'ı* da Rahman'ı da insandır, tapınması onadır; gördüğüne tapar, hayale değil. Bunu biz değil aşıklarımız-ozanlarımız söylüyor:

Kuranidir sözüümüz
Rahmanidir yüzümüz
Hakk'ı görür gözümüz
Aldanmayız hayale

Türabi

Mülk yaratıp dünya düzen ol bahçevan heman benem
Halk içinde dirlik düzen dört kitabı doğru yazan
Ağ üstüne kara düzen ol yazılan Kur'an benem (...)
Kafirdürür inanmayan evvel ahir heman benem

Yunus Emre

Her ne yerde gökte var ademde var
Her ne ki yılda ayda var ademde var
Ne ki elde yüzde var kademde var
Bu sözü fehmetmeyen adem davar

İmadeddin Nesimi

Ey müminler beni ziyaret edin
 Yüzüm cemelullah sıfat bendedir
 Dört kitabım yahu beni kıraat edin
 Kur'an Zebur, Tevrat İncil bendedir

Edip Harabi

Minareye çıkıp bize bağırma
 Haberimiz vardır sağır değiliz
 Sen kendini düşün bizi kayırma
 Allah'la biz ayrı gayrı değiliz

İbreti

Doğrudur, ama bu fiziksel ya da biyolojik birliktelik değil; tanrısal özün insanda saklı oluşudur. Bu öz İmam Ali'de, Ehlibeyt beşlisinde, İmamlarda büyük velilerde tecelli ettiği gibi, insan-i Kâmil'de, insanlığa hizmet eden her gerçek insanda görünüm alanına çıkar... Kaygusuz Abdal'ın dediği gibi, "Eşya-yı mahlûk Halik'ten ayrı değildir (yani yaratılmış nesnelere-maddelere, yaratıcısıyla birdir; ayrı olamaz...)".

Alevilikte görünmez Tanrıyı memnun ederek onunla anlaşmak ve öte dünyada cehennem ateşinden kurtulma kaygısı ya da cennetten güzel bir yer kapacak olmanın sevinci yoktur.

Alevi Toplu Tapınması Cem'in Kökeni (Kırklar Meclisi ve Miraç) ve Cemevi

Billindiği gibi Görgü Cemi ya da Cemlerinin bir diğer adı da Kırklar Cemi'dir.

Alevi inanç geleneği, talibin Muhammed-Ali yoluna girmesi olan ikrar verme, kardaşlık/musahip tutma ve görülme sorulma törenlerini yapıldığı Görgü Cemi'nin Muhammed'in Miraç'tan döndüğünde Kırklar Cemi'ne kabul edilmesine bağlamaktadır.

Abdülbaki Gölpınarlı şu saptamayı yapar:

“Bektaşilerde nasip alan, yani ikrar veren kişinin girdiği törene, bu törenle manevi aleme ağmak amacıyla ‘Miraç’ derler. Nasip alan kişiyi tören bittiğinde ‘Miracın kutlu ya da mübarek olsun’ diye kutlarlar. Alevilerin musahib kavline girişlerinde de ‘Miraçlama’ dedikleri nefes okunur.”

Önce kısaca Miraç’tan sözedelim: Sünni ve Şii geleneğinde Mirac olayı , biçimi ve sayısı üzerinde çok sayıda rivayet vardır. Biri Mekke, diğeri Medine’de olmak üzere en az iki kez Muhammed’in Miraca çıktığından tutunuz da, Peygamberin, “*ikisi Mekke’de, 118’i Medine’de*” olmak üzere tam 120 kez Mirac yaşadığına dair bir hadisten bile sözedilmektedir. Kuran’ın 17. ve 53. surelerinin sadece iki ayetinde geçen Miraç (yukarı çıkılacak araç, merdiven anlamında) olayının Alevi-Bektaşiler tarafından yapılan yorumu Sünni ve Şiilerinkinden çok farklıdır.

Cebrail Tanrının kendisine görünmek istediği haberini getirir. Yıldırım gibi hızlı uçan kanatlı at, Burak’a binerek göğe yükselir. Muhammed kendini Kudüs’de Süleyman Peygamberin tapınağı (Kuran’da Mescid-ül Aksa adı geçmektedir) üzerinde uçarken bulur ve nurdan bir merdiven görür. Ve merdivene tırmanarak tanrıyla buluşmaya çıkar. Yedinci kata çıktığında, Tanrı katına varmadan önüne heybetli bir arslan çıkar, bu Ali’dir. Kükrer bırakmaz onu. (İmamlardan rivayet edilen Şii Mirac anlatılarında da Peygamberin çeşitli biçimlerde Ali ile karşılaşması vardır; ama sadece Anadolu Alevi geleneğinde Ali’yi arslan donunda gördüğü anlatılır) Peygamber arslandan çekinir; mühür yüzüğünü (hatem) ağzına vermesini fısıldar kulağına Cebrail. İmam Cafer-i Sadık Buyruğu’nda şöyle denilmektedir:

“Yüzüğünü ağzına verdi, onda nişan kaldı. Andan (arslan) sakin oldu. Seyyidi (Muhammed) Sidret-ül Münteha’ya erişti. Dost dosta kavuştu. Doksan bin kelam söylendi...”

Hatayı, Muhammed'in "genç ve mahbub bir delikanlı" donunda göreceği Tanrısına kavuşmasına izin veren, hatta rehberlik eden arslanı şöyle tanımlar:

Yedinci felekde Arslan görünen
 Hatemin ağzına verip sır eden
 Gelip Kırklar ile Cemde bulunan
 Cümlesine serdâr olan Ali'dir

Başka bir versiyonda ise, Sidret-ül Münteha'da perdenin arkasından yeşil benli elini uzatıp, "Gel habibim, ben bu evreni senin yüzüğüne hürmetine ve senin sevginden dolayı yarattım" diyen Tanrıyı Ali'nin donunda gördüğü anlatılır.

Muhammed, Miraç dönüşünde Kırklar sohbetleyken kapılarını çalar. Burada geçtiği anlatılan konuşmaları ve olayları dinlememiş ve bilmeyen Alevi can yoktur.

Ali çıkarıp yüzüğünü (hatem) geri verince, onun büyüklüğünü tasdik edip:

"Ey ashaplar gerçek Ali'dedir; Ali'ye varın, ondan isteyin dileklerinizi" der. Kırklar ikrar verip ikişer ikişer musahib tutarak, Ali'ye talip olurlar. Muhammed de Cebrail'in rehberliğiyle Ali ile musahib olur. Yer gökle, Cebrail Adem peygamberle, Muhammed Ali ile musahiptir artık.

Alevi inanç söylenceleri arasında çok önemli bir yeri olan bu göksel Kırklar Meclisi olgusu, Peygamberin İslamı yaymaya ve yaşatmaya çalıştığı 12-13 yıllık Mekke dönemindeki kendisine bağlı inananlarla yaptığı gizli toplantıların, toplum bilincinde kutsanıp mitoslaştırılmasıdır. Bunun İlk örneğini 8.yüzyılın ortalarında İmamların bilginlerinden Muhammed Bakır döneminde yazılmış *Ummu'l Kitab'*da Âdem yaratılmadan onbinlerce yıl önce (yaratılış ötesinde) nurdan insan biçimli Tanrının organlarını oluşturan yaratılmamış Ehlibeyt beşlisi dışında onlara bağlı ve 12 nakib, 28 necib tanımlamasıyla (Kırklar) bin renkli Beyazlık Denizinde yaşayan, farklı renklerde nurdan ruhsal varlıklar ola-

arak olarak anlatılır. Tanrı hepsinde de görünüm alanına çıkar; ancak Ehlibeyt Beşlisi dışında sadece Salman'a tanrısallık bağışlamış ve onu kendine vekil yapıp Şeytanı altetmiştir. Bu kırk nurdan ruhsal varlıklar Salman, Mikdad, Abu Zer, Ammar, vb., verilen adlar göstermektedir ki bunlar, Peygamber'e ilk inanan gerçek Kırklar Meclisi üyelerinden başkası değildir.

Mekke'de ilk İslam topluluğunun tapınma yeri yoktu. İbn Hişam'ın (ö.828) *Siyar-ı Nebi'sine* (s.159, 190) göre, İslam Peygamberi yaklaşık 13 yıllık Mekke döneminde, ancak yarısında tamamladığı kadınlı erkekli kırk kişilik inananlarıyla kendi evinde, Mekke'nin en dar ve gizli sokaklarında bulabildiği uygun bir mekanda ya da bir mağarada tapınma düzenlemeye başlamıştı. Akşam, gece ve sabah olarak bildirilen Tanrıya dua etmeyi/tapınmayı, anlaşıyor ki, putperest Mekkelilerin ağır baskıları yüzünden, kendilerini güvencede hissettikleri ya da güvenceye aldıkları zamanlarda akşamdan başlayarak sabaha kadar toplu tapınma biçiminde yerine getiriyorlardı.

İbn Hişam'ın verdiği bilgiler, 9. yüzyılın ortalarında yazılmış İkhvan-üs *Safa Risaleleri* tarafından desteklenmektedir.

Bilginler, Miraç olgusu ya da mucizesinin tarihi olarak, Muhammed'in peygamberliğinin 6.yılı ya da Hicret'ten dört yıl önce, yani 618 olması gerektiği –ki 620 diyenler de bulunmaktadır– üzerinde anlaşılır. Birincisi, 616 yılı Kırkların, yani ilk İslamların sayısının kırka tamamlandığı tarihten iki yıl sonradır. Artık Kırklar Meclisi kurulmuştur. Yukarıda söylendiği gizli yerlerde geceleri cem olup, hem gizlice ibadetlerini yapıyor hem de gündüz bulabildikleri, çeşitli biçimlerde sağlayabildikleri günlük yiyecek ve içeceklerini paylaşıyor.(Simgeleşen bir üzüm danesinin bölüşümünü düşünelim.) Kuşkusuz yarınki yaşamları ve İslamı yayma hizmetlerinin planları da konuşulup tartışılıyordu. Ayrıca bu tarihten itibaren İslam peygamberi ve ilk İslam inananları üç yıl boyunca Mekke aristokratlarının sürgün ettiği Şeb-i Abi Talib

adıyla anılan bir vadide ekonomik ambargo altında açlık sıkıntısı çekerek ve her an ölümcül bir saldırı bekleyerek yaşamaktaydılar.

Muhammed'in Mekke yılları, kendisini ve kabilesinin, İslama ilk inananların, en sıkıntılı ve baskı gördüğü yıllardır; büyük yoksulluk ve açlık çekiyorlardı. Çünkü, 620 yılı başlarında varlıklı karısı Hatice ve hemen arkasından, Müslüman olmamasına rağmen, kabile yasalarına göre, kendisini koruma altına almış olan amcası Ebu Talip de ölmüş bulunuyordu. Yine kabile geleneklerine göre talep ettiği "*aman hakkı*"nı Mekke'de hiçbir aileden alamayınca, Taif'e göç etme girişiminde bulunmuş; ama taş ve sopalarla karşılanmıştı. Muhammed Şeb-i Abi Talip sürgününden, ölen karısı Hatice'nin akrabalarının verdiği "*aman hakkı*" ile Mekke'ye geri dönebilmişti.

Bu tarihte sayıyı tamamlayıcı olarak Kırklara karışan kişinin adını merak etmektesiniz ya, duyunca da Aleviler olarak şaşırarak, inanmayacaksınız. Onu, inanç geleneğimizdeki Kırklara karıştırmak değil, kapısına bile koymazsınız; çünkü hemen Ebubekir'in halife seçimi sırasında Ali'ye ve özellikle Fatima'ya yaptıklarını anımsayacaksınız. Oysa bu sahabi, Ortodoks İslamın en adaletli halifesi olarak büyük saygınlık sahibidir. Bu kişi Khattab oğlu Ömer idi. Bildiğiniz gibi Muhammed'i öldürmek niyetiyle evinden çıkan ve Mekke ticaret aristokrat aileleri arasına gücü ve savaşçılığıyla tanınmış 27/28 yaşlarındaki Hattab oğlu Ömer, kızkadeşinin direnişinden etkilenerek Peygamberin yanına müslüman olmak için gelir. Ancak Ömer'in kırkinci kişi olarak İslama girmiş olması, Muhammed'i ve kabilesinin üç yıllık sosyal ve ekonomik ambargo altına alınmasını engellemez.

İkhvan *üs-Safa* (IV. Risale 16. kısım) bir küçük paragraf içinde şöyle söylemektedir:

“Muhammed ilk kez misyonuna, yani peygamberliği yayma eylemine Hatice ile başladı, sonra vasisi Ali, dostu Ebubekir, Malik, Abuzer, Şuayp, Bilal, Salman, Cubeyr, Basir ve diğerleriyle, bir kadın 39 erkekten oluşan bir topluluk oluncaya kadar sürdürdü. Peygamber, ya Abu Cehil’in ya da Ömer’in din değiştirerek İslamın güçlendirilmesi için Tanrıya yalvardı ve kırk kişi oldular; o zaman yüce davayı açığa vurdular (*izhar-ud dava*)...”³

İlk Kırklar arasında adı geçen sahabilerden Ömer’in *Ummu’l Kitab*’ta 12 Nakib ve 28 Necib arasında bulunmamaktadır. Ayrıca Kolayni, *El Kâfi*’sinde, İmam Bakır’ın Salman, Mikdad, Abu Zer, Ammar Yesari, vb., isimler vererek, diğer sahabilerin din kurucusu Dedesine ihanet ettiklerini söylediğini yazmaktadır. Dahası Ömer bin Khattab, Medine’de ilk Cem’de, yani ilk toplu tapınmada ikrar verip Ensar’dan biriyle yol kardeşi (musahip) olmuştu. Peygamber’in dünyadan geçmesiyle, cenazesini bile kaldırmadan ikrarından döndü. İkhvan üs-Safa, Kırklar Meclisini, *Ummu’l Kitab* gibi yaratılış ötesine götürmüyor, onu tarihsel nesneliliği içinde ve çok gerçekçi değerlendirmektedir.

Bu Meclisin kuruluş amacı, Mekke ve Medine’deki inançsal, sosyal, ekonomik ve siyasal işlevler ve ilişkilerin temelinde tüm insanlığı kapsayan evrensel devlet-toplum tasarımı geliştirmiş olmasıydı. İmam Cafer Sadık Buyruğu’na sınıfsız bir toplumun yaşadığı “Rıza Kenti” olarak yansımış bu tasarım, Fransızcaya “*Cité Spirituelle*” (Ruhsal yada manevi kent ya da devlet) olarak çevrilmiş; dinsel inançlardaki “ruhsal yaşamın, cennette ölümsüzleşen sonsuzluk hedefi üzerine kurulmuş mükemmelliğe-olgunluğa ulaşması için tüm özellikleriyle cennetin nesnelleşmesi, dünyaya taşınmasıdır bu tasarım. Dünyayı ve insanlığı bozulmaktan ve

3. Yves Marquet, *La Philosophie Des Ikhwan al-Safa, etudes et documents*, Alger, 1973, s. 373.

bozan kötü nesillerden (baş hedef Abbasiler olmak üzere tüm baskıcı yönetimlerden) kurtarmak için,

“Din ve inançlar konusunda biliçli ve gerçek bilimleri özümsemiş bu alanlarda yetişmiş eğitilmiş, deneyim sahibi kardeşlere (İkhvan) gereksinim vardır ve dinler, ancak karşılıklı konuşup tartışmak ve yardımlaşmakla yüceltilebilir” (İhvan *üs-Safa*, Risale I,100, 140; Risale IV, 126)

Bu devlet tasarımının başında zamanın İmamı vardır diğer hiyerarşik organlarından dört Abdal dört meleş temsil eder ve Hüccet ya da baş Dai makamındaki kişinin başkanlık ettiği en önemli organ kırklar meclisidir. Sonra dört yüzler ve onları eğitip yetiştirdiği dört binler gelir...

Mekke'ye gelmiş olan Yesribli (Medine) hacılar aracılığıyla, “Üç Akabe Biati” anlaşma ve konuşmaları sonunda, 622 yılında Medine'ye göç etti Muhammed. Kırklar Meclisi, bu baskı ve sıkıntılı çok gizli çalışmalar gerektiren yıllarda oluşturulmuş ve görev yapmıştır. Başlarında 20–22 yaşlarındaki Ali'nin bulunduğu, hem Peygamber'i koruyan (Ali'nin, Peygamber'in evini basarak öldürmeye gelenlere, onun yatağında yatıp, hayatını ortaya koyarak karşı durduğunu anımsayalım), hem çeşitli yollarla abluka altındaki Müslümanlara yiyecek içecek sağlayan ve Yesriblilerle ilişkileri geliştiren; etkinliklerini ve toplantılarını gizli yürüten bir örgüttü. Muhammed'in miraç dönüşünde ilk kez bu meclise uğrayıp, yaşamış olduğu göksel visionu onlara anlatması ve onlardan Tanrı'yı gördüğünü herkese yaymalarını istemesi de misyonun bir parçasıdır. Bunların arasından oniki kişinin tebliği olarak Hicret olayından önce Medine'ye gönderilip, onlara İslamı öğrettikleri, orada bir Müslümanlar kolonisi kurdukları biliniyor.

Kırklar Meclisi, etkinliklerini ve toplantılarını gizli yürüterek Yesriblilerle ilişkileri geliştirmişti. Mekke gibi zengin ticaret toplumunun, kutsal inançları ve tüm değerler sistemini altüst

eden İslam dininin ilk mensupları, elbetteki gizli bir örgüt gibi çalışacaktı. Bu bağlamda araştırmacı ve tarihçilerin, olayın bu yönünü görmek istemeyip, Kırklar Meclisi'ni ya toptan yadsımları, ya da hayali "göksel meclis" gibi değerlendirmelerini doğrusu yadırgıyoruz. Bu gizli meclis, özellikle Mekke ticaret aristokrasisi dışındaki yoksul kabile mensuplarını, Bedevileri ve yerli-yabancı emekçi köleleri İslama çekebilmeleri için, yeni ve eşitlikçi, paylaşımçı bir sistemi öngören inanç ve toplu tapınma kuralları yaratmışlardır. Bu bir avuç insan, din kurucusunun önderliği ve kendilerini güvencede tutacak bir hizmet dağılımında, gizlice toplanıp, tapınıyor; konuşup, tartışıyor ve kendi kendilerini eğitiyorlardı.

Öbür yandan Hicret (göç) etmeye karar verdikleri, Yesrib (Medine) tarımla uğraşan bir kabileler konfederasyonuydu ve toprağı ortak kullanıyorlardı. Ayrıca bazı kabileler Musevi olduğu gibi aralarında yaşayan Hıristiyanlar da bulunuyordu. Bu nedenlerden dolayı, sığınma durumunda kalacakları bu topluma uygun değerler de geliştirmeliydiler. Böylece "Kırklar" söylencelerinde günümüze kadar ulaşan (simgesel) bir üzüm tanesini kırka bölmek ya da ezip şerbet yaparak, kırk kişinin tatmasını sağlayacak bir bölüşümcülük ve birine neşter vurulunca hepsinde aynı acıyı duyuracak, kan çıkartacak kardeşlik ortamı oluştu bu mecliste. İçlerinde Zerdüştlüğü-Mazdekizmi, Maniheizmi, Musevilik ve Hıristiyanlığı çok iyi bilen, bu dinlerin bir kısmına girip çıkmış Selman-ı Farisi gibi bir bilge öğretmen ve annesi Bizanslı bir köle olan Musab b. Umeyr gibi bir başka tebliğci öğretmen de vardı. Bu sonuncusu, Peygamber'den önce Medine'ye gidip, orada bir İslam cemaati kurarak ortamı hazırlayanların başında geliyordu. Demek ki, ancak Kırklar Meclisi'ni gökten yere indirip, tarihsel nesnellığe kavuşturduğumuzda, görgü cemi ve musahiplikle köken ilişkisi, akılcı bir taban bulur.

Bu dönem karanlık içinde bırakılmış, aydınlatılmış değildir; Ali'nin ve Salman'ın Kur'an yorum ve çeviri çalışmaları ortalarında

yoktur. Her inen ayeti ilk okuyup öğrettiği kişilerden olan Ali ile Salman'ın –ki onun bazı ayetlerin anlaşılır kılınmasında Peygambere yardım ettiği de bilinir, bunun için kendisine yersel Cebrael adı verilmiştir- onları yazıp kitaplaştırmadığı düşünülebilir mi? Yukarıda adını verdiğimiz İmam Bakır döneminde kaleme alınmış *Ummu'l Kitab*'da İmam Ali'ye atfedilen *Kitabu'l-ikhbarat* (Haberler/Hadisler Kitabı) yazarı verilmeyen *Kitab-i ma Ahli Beyt* (Bizim Ehlibeyt Kitabımız) Ve yine yazarı belirsiz *Kitabhay nihani* (Gizli Kitaplar) isimli kitap adları geçmektedir.

Ayrıca Şiilerce çok değerli olan El Kolayni'de anlatıldığı üzere, İmam'dan İmam'a devredilen emanetler sandığında bir *Ali Kur'an*'ı ve gelecekte haber verdiği söylenen bir *Fatima Mushafı* vardı. Adı verilen kitapların hiçbiri zamanımıza ulaşmamıştır. Muhammed'in ölümüyle birlikte dağıtılan meclisin yeraltında oluşturulup çalıştığı ve batını inancın geliştiği; ilk kırklar Meclisi tapınmaları yapılabildiğince sürdürüldüğü anlaşılıyor. Ali tanrısallığında bayraklaşan bir toplumsal ihtilal sonucunda Ali'nin başa getirilmiş olması, rastlantı değildi.

Cami ve Cemevi'nin Kökeni Aynı, Ama İçinde Yapılan Tapınma Ritüelleri Farklıdır

Muhammed peygamber 622 yılında Medine'ye göçedince, tapınmalarını yapmak ve her türlü toplumsal ve güvenlik sorunlarını konuşmak için geniş bir avlu yaptırdı. Tapınma sırasında, yani dua ederken yüzler Kudüs yönüne çevriliyordu. Muhammed Mekke'den gelen müslümanlarla (muhacir), bir yıl önce Kırklar arasından nakip olarak gönderdiği 12 kişinin Medine'de İslama çevirdiği yerlileri (ensar) burada kardeşleştirdi. Tapınma törenlerinin bir parçası olarak, ortak çalışıp, kazancı ortaklaşa kullanmak ve bölüşümcülük temelinde ömür boyu ailecek sürdürülen yol ve inanç kardeşliği idi bu. Ortodoks tarihçilerin "*Muabat*

Akdi" (Kardeşlik Anlaşması) adını verdikleri bu tören, Alevi toplu tapınması Görgü Cemi'nin en önemli kurumu Müsahipliğin temelidir ve kesintisiz aynı ilkeler bağlamında "ikrar verme, yola girme, yolkardeşi olma" ritüelleriyle günümüze değin sürmüştür. Bu ilk toplanma, "cem" olma yerinin adı cami değil, meşicid (secde edilen, ibadet yapılan yer) idi. Alevilerin tapınma yeri olan Cemevi/Meydanevi, bu ilk Kuba meşicidinin işlevlerini sürdürmektedir.

İbn İshak vb. gibi 9. yüzyıl Siyer yazarlarının geniş hayal güçleriyle yarattıkları ve Arap dilinin ilk edebiyat örneklerinden olan Miraç öykülerinde anlatılan beş vakit namazın öyküsü varyantlarının bir gerçekliği yoktur; sözde elli vakitmiş de Musa Peygamberin uyarısı üzerine Muhammed Tanrıya yalvararak beşe indirmesini sağlamış. Üstelik 13. yüzyıl Latince'ye çevrilmiş bir Miraç kitabında Musa'nın delaletiyle 500'den elliye ve sonra beş vakte indirildiği yazılıdır.

Cem Tanımlamaları ve Erkânlarının Çeşitliliği Üzerine

Cem, sözcük olarak, "*toplantı, biraraya gelmiş insan topluluğu-cemaat, meclis*" anlamlarına gelir. Ancak yüklendiği inançsal ve toplumsal işlevler bağlamında derin içerikli bir kavramdır. Cemler, Cemevi ya da Meydanevi'nde yapılır ve aynı zamanda yapıldığı toplumsal birimin (mezra, köy, mahalle, kasaba, vs.) ve bireylerinin (özel) sorunlarının konuşulup çözümler üretildiği, yönetimine müdahale edilip değiştirilmesine, düzeltilmesine karar verildiği kadın erkek yetişkinler topluluğu olarak bir Halk Meclisi'dir. Toplanılan yer alanına gelen Ortodoks İslamın Cami'si de aynı kökten olmasına rağmen farklı bir işlev ve işlerlik kazanmıştır.

Cemler aynı zamanda, topluma ve bireyelerine karşı haksızlık yapmış, suç işlemiş kişilerin yargılandığı adalet mahkemeleri ve

jüri topluluğudur. Yine Cem, tarih, felsefe, edebiyat, müzik, dans ve diğer yaşamsal bilgilerin öğretildiği ve öğrenildiği bir öğretmenler ve öğrenciler topluluğu olduğu kadar; ortak kazan kaynatılarak, ayrıca getirilen niyazların-lokmaların birleştirilip eşit üleştirilerek yenilip içildiği ve müzik ve dans sanatlarının icra edildiği bir coşku ve muhabbet meclisidir.

Bunlar abartma değildir; Alevi-Bektaşî cemlerine sosyo-ekonomik açıdan ve bilimsel yaklaşım çağdaş gözle bakarsanız bunlardan daha da fazlasını görürsünüz. Düşününüz ki, bütün bunlar Cem erkânlarının çeşitliliği içinde ritüel uygulamalar olarak gerçekleşmekte ve Alevi-Bektaşî Cem toplu tapınmalarının birer parçasıdır. Ortodoks İslamın değişmez kalıplara sokulmuş tapınma eylemleriyle hiçbir biçimsel yakınlığı yoktur. İmam Cafer Buyruğunda Cem'in özellikleri şöyle vurgulanır:

“Cem’de büyük küçük, güzel çirkin bir olur ve dahi Cem cennettir; müminleri (erkekler) melek, müslümleri (bacılar) huridir. Yedikleri cennet taamı, içtikleri cennet şarabı, giydikleri cennet esvabıdır... Pirlerin müridlerin evleri Mekke’leridir. Onları ziyaret edenler binbir kere hacı ve gazi olurlar; günahlarından kurtulup masum ve pak olurlar...”

Alevilik , içinden çıkmış olduğu İslamiyeti batını/tevil yorumlarıyla şeriat karmaşası ve doğmalarından arındırıp, akılcı bir anlaşılabilirlik içinde, birçok inanç ve felsefeleri de özümseyerek, toplumsal kurumlar biçiminde geliştirip yaşama geçirmiştir. Bu kurumlar Alevi-Bektaşî toplumunun sosyal, ekonomik, adli ve ahlaki gereksinimlerini eşitlik ve paylaşımcı ilkeler çerçevesinde karşılayabilen bir içyönetim ve yaşam düzeni oluşturmuştur. Aleviler, şeriat temelli egemen yönetimlerin tüm baskı ve zulümlerine, resmi din dayatmalarına, işte bu, nesnel dünyaya yönelik tapınma kurumlarıyla yarattıkları düzen sayesinde göğüs gererek varoluşlarını sürdürebilmiştir. Dışarıdan dayatılan güçler ne den-

li zorba ve kanlı olmuşsa da, Alevi inancını ve Aleviye yaşam biçimini yokedememiştir. Bu tapınma ya da ibadet kurumları tümü Cem Erkânları'dır.

Cemler iki ana bölümde incelenmelidir:

I. Görgü Cemi/Ayn-i Cem ya da Cemleri; ikrar verme-musa-hiplik cemi, görülüp-surulma cemi, düşkün kaldırma ve yaşam-sonu dârdan indirme cemleri, bir diğer deyişle bu erkânların uygulandığı cemlerin genel adı Görgü Cemi'dir,

II. Muhabbet Cemleri/Eğitim – öğretim amaçlı temsili cemler (Abdal Musa Kurban Cemi, Hızır Cemi, Koldan Kopan erkânı/gençleri yetiştirme, Oniki Hizmet görme temsili eğitim cemi...

Cemde Görülüp/Sorgulanma Erkânı; Manevi Temizliğe Ulaşma ya da Düşkün Sayılma

“Görgü ve ayn” sözcükleri eş anlamlı ve “göz ve görmek”le ilgilidir. “Ayn” sözcüğünün ses benzerliğiyle birlikte taşıdığı anlam ağır bastığından ötürü “Ayn-i Cem” kavramı kendini kabul ettirmiş, Bu yüzden Cemler sadece dinsel bağlamda değerlendirilmiş. Oysa “Görgü Cemi” ya da “Ayn-i Cem”ler gerek biçim ve içerik, gerekse uygulamalar açısından bütünsel bakıldığında, tümüyle “dinsel törenlerin” uygulandığı toplantılar anlamı çıkarılamaz. Görgü Cemi, Dâr’ anlamda taliplerin toplanarak Dede ile görüşmesi ve Dede’nin taliplerinin halini hatırını sorması, sorunlarıyla ilgilenmesi; toplumsal görüşme konumunda Tarikat kapısının uygulanımıdır Yaşanmakta olan nesnel dünya ve sorunlarıyla ilgilidir, dinlerin temeli olan öte dünyayla değil. Bu uygulamanın en güzel tanımını Hatayi şu dizelerle veriyor:

Eğer yolumuzdan haber sorarsan
Murtaza Ali'dir pirimiz bizim
Göregeldiğimiz sürer gideriz
Kırklar'dan ayrılmış sürümüz bizim (...)

Cennet cehennem korkusun çekmeyiz
Burda sorulmuştır sorgumuz bizim
Kazancımız meydana getiririz
Eksiğimiz var ise bitirürüz

Aşna meşrep evinde otururuz...
(yani huyunu-husunu tanıdığımız dostlarla birarada bulunuruz.)

Meydan açılmadan Görgü Cemi başlamaz. Yani, Oniki hizmet sahibi canlar tek tek dâr'dan geçip ritüellerini tamamlar; dualarını alıp hizmetlerinin başına geçmesiyle Meydan açılır ve Görgü Cemi başlamış olur. Bu Cem'e girmeye musahip olmuş canlarla , genellikle o günlerde musahib olacak adaylar hak kazanmıştır.

Canlar, Pir'in "*desturu*" ile Cemevi'ne çağrılır. Hizmet sahiplerinden Peyik, Dede'nin lokmasını taliplerine dağıtırken bu çağrıtıyı yapar. Akşam ortalık karardıktan sonra çağrılı talipler, Hak Meydanı, Ali Meydanı ya da Kırklar Meydanı dedikleri Pir huzuruna çıkmak için Cemevi'ne gelmeye başlar. Hiçkimse eli boş gelmez. Maddi durumunun elverdiğince çeşitli türden yiyecekler getirir. Bunlara "*lokma veya niyaz*" adı verilir. (İsmaili Aleviliğinde Dai'ler Cemaat hanedeki canlara İmam'dan (lokma yerine) getirdikleri ve "*niyaz*" dedikleri suyu sunarlar) Her can getirdiği yiyecekleri, postta oturan Dede'den duasını aldıktan sonra ilgili hizmet sahibi "*Sofracı -Lokmacı Baba*"ya teslim eder.

Birer tapınma kurumu ya da ritüeller topluluğu olan Cem erkânlarının herbiri başlıbaşına bir söyleşi, konferans konusudur. Biz burada hepsini anlatmak ve değerlendirmek durumunda ol-

duğumuz için çok kısa özet olarak vermeye çalışacağız. Bu çerçeve içerisinde sadece Görgü Cem’indeki ‘*Boyverme/Başokutma ya da Görülüp-Sorulma*’ ile Musahiplik uygulamasına kısaca değineceğiz:

Genellikle Görgü’ye her keresinde iki musahib, eşleriyle/bacılarla birlikte dört can olarak dâr meydanına çıkar. Ayaklar yalınayak, başlar açıktır; bacılar neçek indirir, yani başörtülerini, yazmalarını omuzlarına düşürürler. Bellerine kemerbest bağlamış, ayakları mühürlü (sağ ayağın baş parmağı solunkinin üzerinde) Pir huzurunda, yani Ali Meydanında Mansur Dâr’ına dururlar. Rehber, Dâr’da bulunan canların sağına geçip Meydan’a niyaz/secde ettikten sonra şunları (gülbenk) söyler:

“Allah Erenler! Bu canlar; Muhammed-Ali divanında, erenler meydanında, Pirin huzurunda elimiz erde, yüzümüz yerde, özümüz dâr’da; erenlerin Dâr-ı Mansur’unda canımız kurban, tenimiz tercüman diyorlar. Bu fakirlerin elinden, dilinden ağrınmış-incinmiş can karındaş varsa dile gelsin, bile gelsin! Haklı hakkını dilesin. Bu canlar ‘*haklıdan ve Hak’tan gelen hakkıma razıyım*’ derler, Allah Eyvallah!”

Postta oturan Dede onlara ilk hayırlıyı, yani duayı verdikten sonra dâr’daki talipleri sorgulamayı ve telkinlerini sürdürür:

“Eyvallah kapısındaşınız; döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün, yıktığınız varsa kaldırın! Doğru gez, dost gönlünü incitme. Pirine mürşidine teslim-i rıza ol! Söyledikleriniz meydanın, sakladığınız sizin olsun! Dil verdik konuşasınız, el verdik tutasınız, göz verdik göresiniz! El gövdenin kaşındığı yeri bilir; doldurun döktüklerinizi, güldürün ağlattıklarınızı...”

Zaten görülmek-sorulmak, kusur ve kabahatlarından, kötülüklerden arınmak-paklanmak için gelen bu talipler, Cem’e

gelmeden önce, herhangi bir kimseye haksızlık etmiş, incitmiş ya da malına canına zarar-zıyan vermişse onu ziyaret edip ceremesini ödemiş, onunla barışmış, helallik-rızalık almıştır. Hak Meydanı'nda, Muhammed-Ali divanında duracağı Görgü Dâr'ında yalan söylenemeyeceği, içinde bir kemlik- kötülük saklanamayacağını bilir ve inanır.

“Yer gök tanışımızdır; ne kimseye gözün üstünde kaşın var dedik, ne kimsenin gülünü soldurduk. Hakkım var diyen alsın hakkını. Varımızla yoğumuzla Hak meydanındayız...”

benzeri bir gülbenkle (*gül-bang*: gül sesi) karşılırlar.

Dede:

“Canlar, erenler bacılar!, diye seslenir, bu canlar Hak Meydanı'nda dâr'dalar; Mansur gibi asılmakta, Nesimi gibi yüzülmekte ve 'Fazlı gibi hançer yüreğimizde' demektedirler. Bu Meydan'a başkoydular, hakkı olan hakkını istesin. Onların kusurlarını-kabahatlarını, günahlarını bilip de bildirmeyen, görüp de göstermeyenin dedine derman bulunmasın! Dile gelin canlar dile.Bu taliplerden razı mısınız? Allah Eyvallah!”

Cem'deki canların hepsi birbirine eşit ve yol bacısı-kardeşidir. Cem'de ana-baba, karı-koca, kanbağılı bacı-kardeş ayrıcalığı yoktur. Kardeş kardeşin, oğul babanın ve baba oğulun, kadın kocasının ya da koca karısının yanlışlarını kusur ve kabahatlarını Meydan'a dökebilir. Kendisine yapılan bir haksızlığın bedelini isteyebilir. Dede böyle bir durumda, tanıklarıyla birlikte onları da dâr'a çekerek dinler, yüzleştirir. Dede yargıç örneği sorgulama yaparken, Cem'de bulunan tüm canlar, erler ve bacılar eşit oy sahibi bir adalet heyeti/jüri durumundadır ve son yargıyı bu Cem erenleri verir.

Saklanmış bir yüz kızartıcı suçu ya kendisi itiraf eder ya da oradaki canlardan biri ortaya korsa dâr'daki kişi düşkün sayılır;

eğer verilecek düşkünlük cezasını çekmek istemez ya da dayanamazsa Cem'den kovulur. Ağır cürüm ya da zina vs.gibi toplumca kınanan bağışlanamıyacak suçlar işlemiş, haksız yere eşini boşamış ve nikahlı kadın kaçırmış kimseler zaten düşkündür; yedi yıl boyunca Cem'e alınmadığı gibi toplumdan da tamamıyla dışlanmışlardır. Yasal cezalarını çektikten sonra da Cem'e alınmak için Dede'nin verdiği ve Cem erenlerin onayladığı Düşkünlük cezasını çekmesi gerekir. Bu kişilerin musahipleri de düşkün sayılır, yol kardeşi olarak görevini yapmadığı ve musahibinin yaptıklarına engel olmadığı için. Ancak musahibine karşı yol erkânının öngördüğü görevlerini yerine getirerek kendisini uyarılarına rağmen engel olamadığını Rehberi aracılığıyla Dede'ye bildirerek, bir kurban kesip özünü dâr'a çeker ve görülmek arzusunu belirtir. Pir huzurunda durduğu Mansur dâr'ında kendisi temize çıkartan bu canın isteği kabul edilirse, ölmüş varsayılan musahibinin yerine onun boyunda bir sırık/değnek parçası simgesel olarak kefenleyip bir mezara gömmesi ve yeniden musahip tutması gerekmektedir.

Dâr'dakilerden biri ya da birkaçı, bazı canlara karşı kabahatli, haksız bulunursa, onlar tarafından bağışlansa ya da zararları karşılansa bile, cemaatın keseceği cezayı ödemek zorundadır; maddi durumuna göre ondan Cemde hazır bulunanlar için bir kurban kesmesi, sofraya açması, lokma dökmesi vb.taleplerini yerine getirirler. Bu cemaatın "edep-erkân duruş" hakkı, yani görülen canların ayakta dâr'da kaldıkları sürece onların da dizüzerinde oturarak dâr çekmelerinin karşılığıdır. Eğer Cemaat toplu halde, "Biz Şah'a kadar razıyız, Hak da razı olsun!" diye üç kez seslenirse, Dede dualarını vererek dâr'daki canları indirir. Talibin görülmesi sitemden (tarık altından) geçirilerek tamamlanır. Görgü, dâr'ından indirilerek önünde, yere yüzüste uzanmış musahib çiftleri Dede, sırtlarına vurduğu erkân çubuğu ya da pençe altından geçirir. Talibin dâr'da çektiklerini ve verdiği ikrarı/sözleri unutmaması için bir çeşit sitemdir, kutsal sayılan simgesel bir

ceza uygulamasıdır bu. Görgüden geçen talipler manevi temizliğe ulaşmış ve tüm saflığıyla gönül huzuru içinde Hak lokması yemeye hak kazanmıştır.

Dün Bunlar Aynen Uyulanıyordu, Ya Bugün?

Şimdi soralım: Kısaca özetlemeye çalıştığımız Görgü Cemi kurula, bu kurallar çerçevesinde görülüp sorulacak talip var mı dersiniz? Hangimiz –eğer varsa– musahibimizi ve eşlerimizi yanımıza alıp, Hak Meydanı'na çıkarak Pirin ve Cemaatın huzurunda özümüzü dâr'a çeker; yaptığımız yanlışları, işlediğimiz kabahatları, yalanları ve kötülükleri meydana döküp hesabını verebiliriz? Veremeyiz. Ama, babalarımız, dedelerimiz ve atalarımız verebiliyordu ve onca yasaklayıcı baskı ve zulümlere karşın, kar kapıyı kesince, gecenin karanlığında doğanın güvencesine sığınarak kış mevsimi boyunca Cem'lerini gizlice eksiksiz yapıyor, toplu tapınmalarını kesintisiz uyguluyorlardı.

Dedelerimizden biri bu dünyaya geri gelse, yolumuzun erkânlarına göre topumuzu “*düşkün*” sayıp, hepimizi “*düşkünlük dâr*’ı”ndan geçirmek isteyecektir. Haklıdır, çünkü gerçekten elli-altmış yıl öncesine kadar yaşanan Aleviliğe göre, bugün Aleviler “*toplumsal düşkünlük*” içindedir.

BirAlevi inançlı patron bir büyük iş adamı başı açık, belinde kemerbest, yalınayak ayakları mühürlü Mansur dâr'ına duracak ve:

“Ben bu büyük varlığı, bu sınırsız sermayeyi işçimin, çalışanlarımın emeklerinin artık değeriyile elde ettim. Onların emeklerinin tam karşılığını vermedim. Muhammed Ali divanında, Hak Meydanı'ndayım. Boynum kıldan incedir Pirimin huzurunda; malımla canımla meydandayım, haklı hakkını istesin. İşçilerim, tüm çalışanlarım da gelip hakkını istesin, ben görülüp sorulmak, Hak-Muhammed Ali yolunu sürdürmek isti-

yorum! Verilecek her türlü cezaya razıyım, Allah Eyvallah'mı diyecek?"

Demez. Çünkü, bir talip Pir huzuruna çıktımı; bunlar sorulur ve hak sahipleri hakkını ister. Oysa resmi din konumundaki ortodoks İslam, yani Sünnilik, "bu serveti sana veren Cenab-ı Allaktır; senin kısmetin levh-i kalemde alınaya yazmıştır..." diyor. O zaman bu kişilerden taliplik de Dedelik de bekleyemezsiniz; o yerini bulmuş, öz çıkarlarına uygun olan resmi inancın yanındadır, yine çıkarları gereği, kendisine "Büyük Alevi iş adamı, Alevi patron, tanınmış Alevi büyüğü" denilmesine de bir itirazı olmaz. Hatta bu doğrultuda Alevi toplumunun önderliğine de soyunur... Bunlar ozanın dediği gibi, asla "Kırkların Cemi'nde dâr'e düş ol"amazlar. Dâr'a düşmek, nara (ateşe) düşmek olur bunlar için, yapamazlar.

Görgü cemleri ortamı, Alevilerin yaşam düzeni ve biçimini belirlemiştir. Aleviliğin "eline, beline ve diline sahip ol" ahlak kuralından da önemli ilkesi "malı mala, canı cana katmak"tır, yani sevginin sonsuzluğunda bütünleşerek, malı-mülkü birleştirip ortaklaşa kullanmak ve eşitlik (koşulları) içinde yaşamaktır.

Bu kısa açıklamalar gösteriyor ki, Görgü cemlerinin en temel ibadetlerinden olan sadece Boyverme/Görülme değil, Müsahiblik ritüellerinin ya da kurumunun da günümüz sosyo-ekonomik ve siyasal koşullarında, öngördüğü toplumsal, ekonomik ve ahlaki zorunlu yaptırımlarıyla uygulanması olası değildir. Görgü Cemleri, sosyo-ekonomik düzeyi eşit toplumsal yapıya sahip birimlerin (örneğin kabile, mezra, köy ve küçük kasaba vb. toplulukların) toplu ibadetidir, keskin ekonomik çelişkilerin var olduğu sınıflı toplumların değil.

İkrar Verme/Musahiplik; Kurum Olarak İşlevsel Önemi

Gerçekte Alevi-Bektaşî inanç toplumunun bütün özlemi, Mekte döneminde ve Medine sözleşmesi koşullarındaki Kırklar Cemî'nden aldığı simgesel 'bir üzüm danesinin bile bölüşülmesi' ortakçı ve eşitlikçi ilkesi ve Kırklardan birine vurulan neşterle hepsinden kan gelmesinin gösterdiği birlik/kardeşlik anlayışının yaşandığı, insanlığın kurtuluşu olan sınıfsız toplumun yaratılmasıdır. Bunun özlemini, Görgü Cemlerinde simgeleştirdikleri bu tapınma kurumlarıyla yaşadıkları yerleşim birimlerinde yetiştirebildiklerince, yapabildiklerince gidermeye çalışmışlardır. Öyle fazla yoruma ve açıklamaya gerek duymadan İmam Cafer Buyruğu'ndan iki küçük paragraf geçelim:

"Sufinin müsaheb olması erkânı kadimdir... İmdi malum oldu ki, her kişi kendi akran ve emsali ve münasibiyle musahip olmak erkândır... Her can musahip ola, ne maldan ne candan ve ne de haldan birbiriyle gizlisi saklısı olmaya ki, iki cihanda yüzleri ak ve sözleri saf ola... Bir talib musahibinden malını men eylese münafıktır, hayırları kabul olmaz! Musahip musahibinin evine teklif ile varmak ve malını teklif ile yimek erkân değildir... Musahib musahibin kardeşidir. Musahib ehli arasında birlik gerek, ikilik gerekmez. Ben sen demeyi ortadan kaldırıp, bir dilden ötüp ve dört kapıda kâmil ola..."

"Ölmeden önce ölünüz, yani sizler hırsınızı, nefsinizi öldürün, mahşer olmadan hesabınızı görünüz; ama nasıl olmalı derseni; yani Yani musahip tutup, onunla sırat-ı mustakim (doğru yol, Hak yolu) üzere yola gidip, malı mala canı cana katıp birbirine teslim olup, yılda bir kere Peygamber vekili, Cebrail ve Hak vekili Pir'in yamacına geçtiğinde, kabirde-mahşerde olacak sualleri, Pir ona sual ede!"

Düşününüz ki, kanbağı kardeşlikten daha üstün tutulan “*yol kardeşliği, musahiplik*” ve aynı Pir’in, Dede’nin talibi olarak bir yerleşim biriminin tüm bireyleri, yol akrabalığı çerçevesinde birbirine bağlanmıştır. Musahiplik kurumundaki inanç yaptırımları, toplumun maddi yapısına uyarlanarak eşitlikçi, ortakçı ve paylaşımcı bir düzenin oluşturulmasında ilk önemli adım olduğu gibi, sürekli uygulanımı düzeni sağlamlaştırmıştır. Musahipler arasında mal-can-sevgi birliği, bölünmezliği ve uyuşum vardır. Bu ömür boyu uyuşum sürekliliğinin temeli, her bakımdan eşit düzeyde bir akrana musahip olunurken ilk ikrar verildiğinde, yani yola girildiğinde ya da yola kabul edildiğinde atılıyor.

Çok Kısa Olarak Musahiplik Ritüelleri

Musahiplik törenini musahip tutma dâri çerçevesinde toparlayıp özetlersek: Musahiplik dârına, Muhammed–Ali yoluna ilk kez giren, ikrar verecek canlara yol gösteren hizmet sahibi rehberle birlikte durulur. Rehber, musahip olacak adaylar bekârsa, iki; evlilerse, bacılarla birlikte dört canın önünde bulunur. Boyunlarına geçirilmiş tığ-bend ya da düğümlemiş mendilden tutup çekmektedir. Bazı bölgelerde, tığ-bend kullanılmaz; rehber, çiftlerin omuzlarına elini koyarak, yürütür. Rehber ya da mürebbi musahip olacak çiftleri, her bakımdan gerektiği gibi hazırlamıştır. Genellikle “ölmeden önce ölmeyi” simgeleyen, akbezlere sarılıdır, kefene dolanmışçasına. Ayakları yalınayak, başları açıktır. Bellelerinde, kemerbest (belbağı) vardır. Rehber, canları eşiğe niyaz ettirir. İçeri girip, dedenin huzurunda “Hü!” deyip “Mansur dâri”na dururlar. Pir, “niçin geldiniz?” diye sorar.

Rehber, “*Bugün Mansur gibi dârağacını, Nesimi gibi bıçağı, Fazlı gibi hançeri ihtiyar edip (kabullenip) tabakatı evliyaya ikrar verip, can verip canan almaya geldik!*” der

Pir, “Ey talipler bu bir uzak yoldur, gelemesiniz! Gelme gelme, dönme dönme! Gelenin malı, dönenin canı! Bu yol demirden yay, oddan gömlektir giyemezsiniz, gidiniz!” dedikten sonra, onlar geri gider; eşiğe varıp, gene gelirler.

Bu durum, üç kez tekrarlanır. Yola girerken genellikle Pir’in musahip olanlara söylediği “gelenin malı, dönenin canı” yaptırımını ile kurbanlık koyun simgeselliği vurgulanır. Bu bağlamda musahiplik, yola girerken canıyla birlikte malını mülkünü, kendine ait olan herşeyini meydana koyup, ortaklığa sunmaktır.

Kapıdan her içeri girişte, dâr meydanına gelinceye dek dört kapının erenlerine simgesel olarak selam verir rehber. Üçüncü kez dâr’a çıktığında, “Pir huzuruna bir (iki) çift koç-kuzulu kurban getirdim. Al, kabul et, Allah eyvallah!” diyen rehber tığ-bentten çeker ve hep birlikte dedenin önünde yere kapanırlar. Bu durumda da ayaklar mühürlü, yani Fatıma dârı vaziyeti bozulmadan Fazlı dârına durmuşlardır. Dede, yüzüstü yar durumda, yani eşleriyle “Fazlı dâr’i”ndaki musahip canların üzerlerine örtülü kefeni simgeleyen akbezi kaldırır, şu duayı okur:

“Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan ve çağırduğunuz pirden şefaata göresiniz! Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan Allah’a kul, Muhammed’e ümmet ve Ali’ye talip eyleye! Bu yoldan, bu dârdan ve didârdan ayırmaya! Ceddi cemalımız yaramaza, uğursuza ve pirsizeye düş getirmeye! Şeytanın şerrinden, gafil gadadan-görünmez beladan koruya! Cenabı Allah hayırlı devlet, hayırlı evlat, hayırlı rahmet ve bereket ihsan eyleye! Dârınız niyazınız kabul ola, gerçeğe hüüü! Mümine ya Ali!”

Dede, tövbe telkinini yaptırıp, bellerini sıvadıktan sonra secdedeki canları doğrultur, edeb erkâna geçirir. Böylece yola girmiş, ikrar vermiş bu canlar, edeb-erkân durumunda, yani “Nesimi dâr’i”ndadır şimdi. Artık zakirlerin musahiplik üzerine söyle-

dikleri nefes ve düvazlar dinlenir. Arkasından yeni yola girmiş canların, tarık altından geçmelerinden sonra, doluları içilecek ve kestikleri kurban lokmaları yenilecektir. Bu ritüeller tüm sosyal ve ekonomik içerikleriyle dün uygulanıyordu, ya bugün?

Bugün Cem Erkânlarının İnanç Ögelerine, Sosyo-Psikolojik İşlevleri Tabanında Ağırlık Kazandırılmalıdır

Yukarıda da söylediğimiz üzere, müsahipliğin inanç bağlamında tasarlanmış toplumsal ve ekonomik yaptırımlarının yerine getirilmesi günümüz koşullarında olası değildir. Tüm kültürel, inançsal ve toplumsal değerleriyle musahiplik, hep birlikte ortaklaşa üretip, ortaklaşa tüketen; eşitlikçi ve sevgi birliğinde temellendirilmiş paylaşımcı bir düzenin kurumudur. Diğer bir deyimle musahiplik sınıflı toplumlarda, sınıflararası çelişki ve uçurumların derinleşmiş olduğu toplumlarda tüm değerleriyle uygulamaya konulamaz, hayata geçirilemez.

Bu kısa açıklamalar gösteriyor ki, müsahiplik kurumunun da günümüz sosyo-ekonomik ve siyasal koşullarında, öngördüğü toplumsal, ekonomik ve ahlaki zorunlukları birleştirmiş yaptırımlarıyla uygulanması olası değildir. Özellikle, malvarlığını ve kazancı "yol kardeşiyle" paylaşma ve ortaklaşama kullanma yaptırımının uygulanması ya da gerçekleştirilmesi, burjuva kapitalizminde ve günümüz küresel kapitalistleşme süreci koşullarında kuşkusuz olanaksızdır. Yaşanmakta olan sosyo-ekonomik düzen; özel mülkiyeti, bireysel mal edinme-servet sahibi olma ve sınırsız kazanç tutkusunu körükleyerek, Alevi toplumunun tarihsel eşitlikçi ve insan sevgisine dayalı "ben"likten uzak paylaşımcı ortak bilincini yokolma sınırına getirmiştir. Bugün zaten Cem erkânlarının adli ve ekonomik işlevleri kendiliğinden simgesel iş-

lerliğe dönüşüp ahlaki boyutta ilerliyor, inanç öğeleri tabanında sosyo-psikolojik işlevleri ağırlık kazanmıştır.

Sosyo-ekonomik yapının belirlediği sınıfsal katmanlarda kaçınılmaz olarak yeralmış Alevi-Bektaşî inançlı tüm toplum kesimleri, inançlarının bir tapınma kurumu olan musahipliğin en azından birlik beraberlik, yardımlaşma, insanseverlik, alçakgönüllülük, kimseye zararvermeme, herkesi eşit görme, kardeşçe davranış vb. moral değerlerini önde tutmayı unutmamalıdır. Bu tapınma kurumunun gerçek anlamını çok iyi öğrenip, sıkça anımsayarak-anımsatarak, sadece sosyo-psikolojik bağlamda da olsa musahipliğin uygulanması, toplumsal sağlığımız için çok önemli ve yüksek değerde bir kazançtır.

Bir üçüncüsü Alevilikte düşkünlük ve düşkün olanı cezalandırma ve düşkünlüğü kaldırma ritüellerinin günümüzde eskisi gibi uygulanamayacağıdır. Onun kapsamının da daraltılması zorunluktur. Topluma veya bireylere karşı, yüzkızartıcı ya da ağır suçlar işlemiş, çeşitli nedenlerden ötürü eşinden boşanmış taliplerin “*düşkünlük dâr’ı* çektirilmesi” ya da kısa ve uzun süreli, “*yola alınmaması, toplumdaki soyutlanması*” gibi bir çeşit maddi-manevi işkenceden geçirilmesi biçiminde cezalandırmalar uygulanamaz. Çağdaş laik ve demokratik bir devletin ceza yasalarının işlevlerini Cem erkânları herhangi bir biçimde üstlenmemelidir. Hiç kuşkusuz simgesel ve moral yaptırımlar, sitemler sürdürülmeli. Zaten Cemlerde görülüp sorulma, yani senede bir kere “*boyverme ya da başokutma*”, “*Hak-Muhammed-Ali*” birlik meydanının kutsallığında inançsal ve ahlaki olarak kusurdan-kabahattan aklanıp paklanma, bir sonraki yıla dönük caydırıcılıktır.

Alevi-Bektaşî inanç toplumu, İslam dinini kendisi gibi algılayıp ve kendisinin tapınma biçimlerini uygulamadığı için dinsiz sayan, müslüman değil kafir gören-dolayısıyla katlini vacip sayan-baskıcı Şeriat devletlerinin adalet sistemlerine, yani kadısına-kudatına güvenmediği için kendi adalet düzenlerini yaratmışlardır.

Çağdaş toplumda artık dinsel inançlar bağlamında suçluyu cezalandırma ya da herhangi bir suça ceza kesme benzeri adaleti yerine getirme kural ve kavramlara yer yoktur. Ama kuşkusuzdur ki, Alevi-Bektaşî canlar “*döktüğünü doldurmuş, yıktığını yapmış, ağlattığını güldürmüş, ağrıttığından-incittiğinden razılık almış, kendi nefsi dahil herkesle barışık*” olarak Cem’ine girmek ve tüm tapınma ritüellerini yerine getirmekle yükümlüdür.⁴

4. Genişletilmiş Ankara’daki Sempozyum konuşması, 2005.

Bölüm II

Büyük Ocak'ta Görgü Cemi

1916 yılının ilk ayı. Dışarıda adam boyu kar var. Üstelik lapa lapa yağmaya devam ediyor. Ancak karanlık çökmüş ve beyazlığı kaybolmuştu. Orta yerindeki tepeleme meşe közü Büyük Ocak tekkesini ısıtmaya yetiyordu. Kara direğin önündeki iki

buçuk-üç metre karelik alanda diz boyu yükseklikteki bu koruyğunu, cemlerin on iki hizmet sahibinden biri olan "süpürgeci" Zeynel'in sabahın köründe yakmaya başladığı kucak kucak çalı çırpı, meşe dalları ve bir koca kütük sayesinde oluşmuştu. Kış boyunda, dede geldiğinde yapılan görgü cemi sırasında, yenilen içilen herşey ortak yapıp üretildiği gibi, ısınmak da ortaklaşaydı. Görgüye katılan her evden şelek şelek (sırtta taşınan odun yükü) kuru çalı çırpı, meşe odunu, kuru ardıç ve dut kütükleri getirilip, tekkenin uzun yolağının bitişiğindeki odunluğa yığılmıştı. Görgünün canları, yani ak sakallı Hüseyin Dede'nin talipleri Onarlılar, evlerinde kuru sütleğen otları ve hayvanların önünden artan saman ve ot kökleriyle tutuşturdukları tezek ateşiyle ısınırken, görgü yapılırken Büyük Ocak'ı ısıtmak için güzden ne yapıp edip birkaç yük odun hazırlıyorlardı.

Kiraz ve ardıç ağacından ondan fazla direk üzerine uzatılmış uzun ve kalın kirişlere perçinlenmiş hatılların ortaya doğru küçülüp düzensiz bir kubbe oluşturduğu bir tavanı vardı tekkenin. Üstü toprakla kaplı tavanın orta yerinde hem pencere hem de baca görevi yapan bir havalandırma deliği vardı ve hiç kapanmazdı. 13. yüzyıldan kalma bir yapı olan Büyük Ocak tekkesi, biçimi hiç değiştirilmeden onarıla onarıla bugüne değin korunmuştu. Kışları görgü cemi yapıyor, üçyüzden fazla kişiyi içine alabilen

yapı tapınma, cem evi olarak kullanılıyordu. Kutsal sayıldığından diğer mevsimlerde, özellikle cuma günleri ve dinsel bayramlarda ziyaret edilip mumlar yakılıyor, içinde kömbeler, çörekler dağıtılıyor, zaman zaman kurbanlar kesilip etleri bir anda ortaya toplaşan çoluk çocuğa ve büyüklere Büyük Ocak'ın lokması olarak üleştiriliyordu. Ayrıca ağır hastalar, özellikle bir yanına inme inmiş ya da kafadan rahatsız olanlar bu tekkedeki "Karadirek" in önüne bir yatak serilip yatırılırdı. Tekkenin loş ve gizemli havası içinde yalnız bırakılır ve tekkenin kurucusu evliyanın düşlerine gireceği ya da ayık ayık ona görünerek iyileştireceğine inanılırdı. İçerisine tortop girip, üç gün üç gece sonra, yürüyerek, koşarak kapısından çıkanlardan söz edilirdi sık sık.

Söylenceye göre bu tekkeyi Şeyh Hasan Onar Dede yaptırmış. Arapkir'in varlıksız bir mahallesinde, Gülbacı adında dul bir kadın yaşıyor, babadan yetim çocuklarını, bahçesindeki ulu bir kiraz ağacının meyvalarını satarak geçindiriyormuş. Şeyh, tekkenin duvarlarını tamamlamış ama damını kapatmak için yeteri kadâr ağacı yokmuş. Bunu keder ederken Hızır yanına uğramış ve "ya Şeyh Hasan" demiş, "tekkenin adını Büyük Ocak koydum, sonsuza dek yaşayacak, adın unutulmayacak, ancak bir şarta bağlı bu, tekkenin damını ve damı tutacak direkleri bir ulu ağaçtan yapacaksın, ara bul onu" demiş ve gözden kaybolmuş.

Şeyh Hasan düşmüş yollara. O zamanlar, Alaaddin (Alaaddin Keykubat 1220–1236) padişahın buyruğuyla Malatya emirinin kendisine vakfelediği arazinin en doğu ucu Kuyucak'tan en batı ucu Nahum'a (bugün Gebük/Günyüzü köyü) kadar ardıç ve meşe ağaçlarından bir orman denizi gibiymiş. Öyle ki, bir uçtan öbür uca saatlerce daldan dala geçilerek gidilebilirmiş, ayak yere değmezmiş.

Koca Şeyh, ulu bir ardıçtan bir koca meşeye geçe geçe çıkmış ormanı. Ağaçlar dile gelmiş "aradığımız biz değiliz" demişler, dallarını önüne önüne sererekten. Sonuncusundan inerken bir ses

duymuş. Ses Arapkirli yaşlı kadının bahçesindeki ulu mu ulu kiraz ağacını muştulamış.

Şeyh Hasan varmış ağacı satın almak istemiş, ama kadın vermezlenmiş. Bunun üzerine Şeyh, *“Madem vermiyorsun, dalları bulutlara ulaşan ulu kiraz, seni dilerse burada kalsın, beni dilerse arkamdan gelsin”* deyip köyüne gelmiş. Bir çatırtıdır kopmuş, bir gümbürtüdür patlamış. Yaşlı kadın dışarı çıkınca ne görsün, koca kiraz kökületle, kökeğıyle sökület Şeyh’in peşinden gitmiş. Kökünün yerinde su dolu koca bir göl durmaktaymış. Kadın, *“şimdi ben nasıl yetim yavrularımı besleyip büyüteceğim, tek gelirim, kirazım uçup gitti”* diye içini çeke çeke ağlayıp kendini yerden yere atmış. Birden uzaklardan ulu derviş Şeyh Hasan’ın sesi duyulmuş: *“Üzölme Gülbacı, çocukların yuvadan uçuncaya dek rızıkları kapının ardında olacak. Göldeki su hiç eksilmeyip dertlere derman olacak.”*

Kadın bundan sonra her baktığıında kapının ardında bir tabak bulgurla bir aşlık yağ bulur. Göl de hep durur durur. Dertlere dermandır bir tas suyu. Tekkenin yapılması bitinceye dek, çalışanlar direklerden, salma ve kirişlerden, hatıllardan sarkan kirazları yiyerek karınlarını doyurmuşlar.

Derler ki, Onar Dedé’nin peşinden sürüklenerek gelen ulu kiraz ağacının izleri Bağlarbaşı semtinde bellidir. Güneşin ilk ışıkları çarptığıında, kiraz ağacı orada durup dinlenmiş gibi kalıbı çok uzaklardan görünür. O ağaçtan bir tek Karadirek kalmıştır ve kutsal sayılır.

Solunda, ondan daha kalın bir direk vardır ki, gelenek ona iki görev yüklemiştir; birincisi günahsız günahlıdan /doğru söyleyeni yalancıdan ayırır, ikincisi içinden tuttuğun dileğin yerine gelip gelmeyeceğini bildirir. Nasıl mı dersiniz? Direği kucaklayıp ellerini birbirine değıdirebilen iyi insandır, günahsızdır ve dilekleri de yerine gelir. Kucakladığıında ellerini birbirine dokunduramıyan günahkârdır, yalancıdır ve dilekleri yerine gelmez.

Ali Dostları Büyük Ocak'ta Cem Tutmuşlardı

Canlar doluşmuştu. Büyük Ocak Cemevi'ne; kadın, erkek, genç, yaşlı, evlerinden getirdikleri minderleri, yastıklarıyla, kendilerine ayrılmış "gedik"lere oturmuşlardı. Çünkü tekkede "Keller Gediği", "Karamemetler Gediği", "İlikgiller gediği" gibi aile-kabile adlarıyla yerler ayrılmış, mensupları bu gediklere oturuyorlardı. Yani yakından uzağa tüm akrabalar birarada bulunuyorlardı. Sakallı Hüseyin Dede Karadireğin önüne serilmiş üç kat döşek üzerindeki postunda oturuyordu. Diz kurmuş, iki yanındaki halıdan koltuk yastıklarına dirseklerini dayamıştı. Çevresinde rehber, dede vekili-duacı kamber, sazcı zekirler ve diğer hizmet sahipleri yer almışlardı. Orta yerdeki ateşin önünde bulunan boş alanda az sonra görgü ceminin törenleri başlayacaktı.

Kalın taş duvarlardan yapılma basit kare planlı, çok direkli geniş salona benzeyen tekkenin bir köşesinden dışarıya açılan oldukça uzun bir koridor vardı. Bu koridora giren kişi ilk kapıya niyaz ederek içeri dalar ve şeriat, tarikat, marifet ve hakikat yol ilkelerinin simgesi dört kapıyı eşiklerine basmadan saygıyla öpererek geniş cem odasına ulaşırdı.

Girişte ilk kapıda "kapıcı" bulunuyordu. Bu hizmetli tekkenin çevresinde dolaşır, kapıyı bekler. Kapıcılar, yabancıları gözleyen, kem gözlerden koruyan, dışarıda olup bitenleri izleyen koruyucularıydı cemin. Kapıcılığı iki yol kardeşi, müsahip can yapar. Analar, bacılar, kendilerini karşılayan kapıcılara lokma olarak, üzüm, pestil, kömbe, çörek vb. verirler, genellikle boş geçmezlerdi.

İkinci kapıda "iznikçi" tekkeye gelen sofuları, bacıları karşılardı. Aynı biçimde yol kardeşiyle, çoğu kez aile bireyleriyle birlikte bu görevi yüklenirlerdi. İçeri girenlerin ayakkabıları, çizmeleri ve çarıklarından onlar sorumluydu. Kendilerine teslim edilir, çıkışlarında herkes teslim ettikleri kişiden, yani iznikçi ve yardımcılarından alırlardı. İznikçiler onları cinslerine göre ayırır, dizer,

saklar ve kendilerince bellik koyarak bir çırpıda bulup sahiplerine verirlerdi. Ne bir karışıklık olur ne de kayıp. İznikçi ve yardımcıları da ödüllendirilir, unutulmazlar.

Cuma akşamı dedikleri Perşembeyi Cuma'ya bağlayan geceleri yapılmaktaydı Görgü cemi. İkrarlı, müsahipli taliplerle yapılsa da, çok küçük çocukların dışında hemen her evin horantası (aile bireyleri) Büyük Ocak'taki bu cemlere mutlaka katılıyorlardı. Erkânları izliyor, gülbenkleri-duaları ve zakirlerin söylediği düvazimamları, nefesleri dinliyor, semahları gözleyerek bilgileniyor. Bu kutsal mekânda Hak lokması da yemiş oluyordu herkes. Kı-sacası işitsel ve görsel eğitim almış oluyorlardı inanç tapınmaları hakkında.

Görgü ceminin başladığı ilk Cuma akşamı Oniki Hizmet sahibinin hizmetlerine başlama töreni, yani Oniki hizmet cemi tüm ayrıntılarıyla tamamlanırdı. Geriye kalan zamanda; ya bir-iki çift talip boyverip sorgulanır ya da birkaç çiftin hutbesi okunarak müsahip yapılır ve Cem birlemeyle tapınma sona ererdi. Sonraki cemlerin başında hizmet sahiplerinin törenleri ayrınlanmadan zakirlerden birinin çalıp okuduğu özel bir nefesle tek tek meydana çağrılıp, toplu dâra çekilerek duaları verilir, di,

Tekke dolmuştu, herkes gediğine oturmuş cemin başlamasını bekliyordu. Hafif bir uğultu vardı, sofular, bacılar kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Dış kapının artık kapandığı haberini kapıcıdan alan, cemevinin sessizliğini sağlayan hizmetli gözcü Memo, elindeki uzun sopasıyla dedenin önündeki meydana geldi aldığı uyarı üzerine. Önce diz kurup dedenin eteğine niyaz ettikten sonra üç adım geri çekildi ve gür bir sesle, "*Cem erenleri, sofular bacılar! Gerçeğe hüüü!*" dedi. "*Edeb erkâna gelin; hizmet sahipleri dâra çekilecek!*" Cemdeki tüm canlar aynı anda dizlerinin üzerine gelerek edeb erkâna geçti. Bir anda cemevi sessizliğe bürünmüştü.

Karadireğin dibinde iki kat döşek üzerinde Mineyikli Hüseyin Dede'nin bir işaretiyle zakirlerden Kaldır Yusuf curasıyla

birlikte ayakta, Şah Hatayi'nin aşağıdaki nefesini çalıp söyleyerek hizmet sahiplerini Dâr meydanına çağırды. Pir Hüseyin Dede makamındaydı; ilk Pir vekili cemi yürütecek olan Kamber Baba kalktı. Eğer Mürşit cemde bulunsaydı, ilk dâra kalkan Pir olacaktı.

Haktan bize nida geldi
Mürşidime beyan olsun
Şah'tan bize nida geldi
Pirim sana haber olsun

Şah'tan bize nida geldi
Rehber sana haber olsun
Şah'tan bize nida geldi
Peyik sana haber olsun

Yola giren hacıdır
Güruhu da nacidir
Cem kilidi kapıcıdır
Kapıcıya haber olsun

Hak kuluna eyler nazar
Dört nesneden âdem düzer
Kalleş gelmiş cemi bozar
Gözcü sana haber olsun

Gelin girelim irfana
Mümin-ü müslüm üryana
Tekbir verelim kurbana
Kurbancıya haber olsun

Mümin müslim yakın ister
Münkirlerden sakın ister
Delil yanmaz yağın ister
Çerağcıya haber olsun

Müminler girdi meydana
Münkir sürüldü zindana
Hizmet verildi Salman'a
Süpürgeciye haber olsun

Mümin müslim bir oturur
Kurbana çömçe batırır
Cema'ta lokma yetirir
Nakipciye haber olsun

Yola giren haslar hası
Silinsin kalplerin pası
Doldur ver bir engür tası
Saka sana haber olsun

Zakirin zikri saz iken
Kara okur beyaz iken
Mümin müslim niyaz iken
Zakirlere haber olsun

Şah Hatayi'm varı geldi
Hak'tan güle zarı geldi
Pirden ona destur oldu
İznikçiye haber olsun

Erkek ve kadın canlardan oluşan hizmet sahipleri toplu halde Dede'nin karşısında Mansur dârındaydılar. Başları açık, belleri kemerbestli ve ayakları mühürlüydü. Kapıcı da görevini kısa bir süreliğine yardımcılara bırakarak, dua almak için dârdaydı. Sadece gözcü Memo görevdeydi hizmet sahiplerinin toplu dârı sırasında. Hüseyin Dede, her seferinde olduğu gibi, hizmet sahiplerinin sorumluluklarını kısaca açıkladıktan sonra cemdeki canlara sordu:

“Canla, bacılar, sofular! Oniki hizmet sahibi dâr çekiyor. ‘Biz hizmetlerimizi hakkıyla Hak için yapmaya hazır ve nazırız’ diyorlar; ‘hizmete özürümüz yok, hizmette kusur yapmayacağız’ demektedirler. Şimdiye dek bir kusur ettiler mi? Kimseden ağrınan incinen var mı? Rız mısınız hepsinden? Hizmetlerine başlasınlar mı?”

Hepsi birden aynı anda, “Allah eyvallah! Hepsinden de Şaha kadâr razıyız!” diye seslendi. Bunun üzerine Dede, “hizmete layık gördünüz; edep erkân gelerek dârlarına ortak oldunuz. Hizmet yapmalarına da yardımcı olacak, zorluk çıkarmıyacaksınız” dedi. Sonra dâr’dakileri Fazlı dâr’ına geçirtip, yani eğilmelerini söyleyip şu gülbengi/duayı okudu:

“Allah allah, allah allah! Gördüğünüz ve göreceğiniz hizmetten hayır hasenat bulasınız. Ali Mürşid, rehber Muhammed ve Pir Hacı Bektaş Veli, süpürgeci Salman, İznikçi Abdal Musa Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Sultan ve diğer bütün hizmet pirleri, evliyalar ve enbiyalar hizmetlerinizi kabul, yüzünüzü ak eyleye! Yapacağınız hizmetlerde kuvvet ve kolaylık vere! Oniki İmamlar yardımcınız ola! Hüüü gerçeğin demine, mümüne ya Ali!”

Bu dua üzerine hizmet sahipleri ye re kapanıp, Dede’nin eteğine niyaz ettikten sonra, birbirleriyle de niyazlaşarak, ayaklarını ve üstlerini başlarını giyinip görevlerinin başına dağıldılar. Toplu hizmet sahipleri dârı sırasında görevde bulunan gözcü Memo meydana çıkıp, ayaklarını birleştirerek, sağ ayak başparmağını solunun üstüne koydu. Sağ elini de göğsüne koyduktan sonra sol eliyle sopasına dayanarak eğildi ve “Dedem, Allah Allah! Asıl büyük hizmetimin vakti geldi, duasız hizmet olmaz” dedi. Hüseyin Dede’nin uzun ak sakalı ve bıyıkları arasında kaybolmuş dudakları aralandı ve hafifçe gülerek gözcününün de duasını verdi:

“Allah! Allah Allah Allah! Muhammed-Ali, Hünkar Hacı Bektaş Veli katarından, didârından ayırmaya! Hizmetin kabul, yüzün ak ola! Gözcü Karacaahmet yardımcın ola! Hüü! Erenler aşkına hüü!”

Gözcü Memo eğilip Dede'nin elini öptü. Uğultu azalmıştı. Birden gürlledi:

“Gerçeğe hüü! Sofular, bacılar gerçeğe hüü! Gürültüyü, uğultuyu keselim! Sazlar düzülecek, dualar edilecek edep erkân gelin!”

Konuşanı, sazı sözü dinlemeyip başka şeyle uğraşanı gördüğünde dokunduğu, ufak yollu kakıştırdığı sopasıyla sofuların bacıların arasına daldı. Aya kta kimse kalmamış, herkes gediğine oturup yerleşmişti. Uğultu kesildi ve gözler meydana döndü. Karadireğin önündeki orta meydan, ateşin bulunduğu alan her gedikten rahatça görülüyordu. Yani ilkel bir amfi biçiminde, duvar diplerinden ortaya doğru hafif meyilliydi. Ayakta sadece gözcü ve su dağıtan hizmet sahibi “*sakka*” vardı. Zaman zaman öksürük sesleri geliyordu.

Dricanlı Sülü Hüseyin çöğürünü, Kaldır Yusuf curayı, Kazım Dede de bağlamasını, Cannene Hüseyin ise kemanını alıp Dede'nin sol yanına küçük bir yarım halka oluşturdular. Sağ tarafında oturan rehber Çavdâr Veli'nin işaretleriyle sazlarını akorda başlamışlardı. Delilci-çerağcı baba direklerde asılı Kandillere yağlarını koyup tutuşturmuş, duvarlardaki çiralıklarda bulunan mumları, çıra ve meşaleleri yakmayı tamamlamıştı. En uzak gedikte oturanlar bile birbirlerini görebiliyorlardı. Gözler ve kulaklar dâr meydanında, er meydanındaydı. Çünkü bu sırada Hüseyin Dede'nin beklediği “*peyik*”, talipleri görgüye çağırın elçi Topal Rıza içeri girmiş ve meydana ulaşan gedikler arasındaki daracık boşluktan geçip Dede'nin önünde kelle kesti ve özünü dâra çekti.

İlik Mehmet'le İstanbullu Mikâil Dâr Meydanında Ter Döküyor

Bu gece “boy verme/sorgulama” töreni yapılacaktı. Cuma akşamıydı, üç tane koç kesilmiş ve “kurbancı-lokmacı” baba sabahın erken saatlerinde hizmete başlamış, her birinde otuz-kırk kilo bulgur haşlanabilen üç büyük bakır kazanda etli aş pişiriyordu. Yağ, bulgur, soğan, kurutulmuş sebze ve baharat gibi aş malzemeleri her evden yeterince toplanmıştı. Görülecek yol kardeşlerinin ortaklaşa aldıkları koçların duaları alınarak kesilip yüzülmüş, doğranıp, ikindileyin etleri kazanlara doldurulmuştu. Neredeyse üç kazan dolusu et pişme kıvamına gelmiş, bulgur çuvalları boşaltılacaktı içine. Bu kutsal aşın beşikteki çocuğun bile kursağına düşmesi, midesine girmesi gerekiyordu. Bu gece törenlerin bitip, sazların sözlerin sona eriminde, belki sabaha doğru keçeler dolusu aşlar dağıtılacaktı. Bu gece kömbe-niyaz değil, yufkalar arasında etli aş yenilecekti. Bacılar evlerinden pişirip getirdikleri yufkaları görgüye katılan aile bireyi sayısınca ‘lokmacı baba’ya teslim etmişlerdi.

Peyik Topal Rıza, hizmeti gereği üç gündün beri kapı kapı dolaşarak Dedé'nin lokmasını taliplere dağıtmış ve görgüye çağrısını onlara iletmişti. Lokma, Hüseyin Dedé'nin evinden, hanımının, yani Anabacı'nın un ve dut pekmezinden hazırladığı helva idi. Bu, İmam Zeynel Abidin'in lokması kabul edilir ve kutsal sayılırdı. İlk iki toplantıda, yani iki gün boyunca, ikişer üçer, çiftler toplanarak bütün küsülüler barıştırılmış ve birbirini razı ederek yola gitme ve görülme iznine kavuşmuşlardı. Çünkü birbirleriyle barışmayan, toplum içinde yüz kızartıcı bir eylemde bulunmuş biri, görgü cemine asla alınmazdı. Ceme girenler kötülükten arınmış, ‘özü pak, sözü pak’ olmalıdır. Boy verme töreninde dâra çekildiği zaman yine sorgulaması yapılacaktır. Orada asla yalan söylenemez. Bunun içindir ki barışmak istemeyen, konu komşusuna

verdiği zararı ödememiş ya da onu razı edememiş yol kardeşleri, (musahipler) bu törene çağrılmaz. Bu törenden geçip aklanıp paklanmamış olanlar görgü ceminin öteki törenlerine girip hak lokması yiyemezler.

Peyik Topal Rıza, İstanbullu Mikail'le İlik Mehmet çiftine üçüncü ve sonuncu lokmasıyla Dede'nin çağrısını götürmüştü. İlik Mehmet küskündü kardeşliği (musahibi) Mikail'e. Barışmaya istekli görünmüyordu. Dede'nin huzurunda özü dârdaki Peyik, "Dede'm" diye söze başladı, "İlik Mehmet gönderdiğiniz üçüncü lokmayı da aldı ve öpüp başına götürdükten sonra diğer ikisinin yanına koydu" dedi.

Dede kızgındı. "Demek yola gelmek istemiyor" diye söylendi.

"Onun için ne kendisi yemiş ne de çocuklarının kursağına düşürmüş bizim dualı lokmamızı. İstanbullu yine gelip elimi öptü bu sabah, 'Yol kardeşim bana küskün, kendisini razı etmek için ne dilerse yapacağım, üç kez evine gittim, kapıyı açmadı, eşine niyaz edip döndüm, tanıklarım var' dedi."

"İki kez benimle gitti Dede'm" diye onayladı Peyik Rıza. "Son lokmanızda İlik Mehmet açıldı bana, 'Elini ayağımı öpeyim Dede'min bağışlasın beni, özürüm var gelemiyorum' dedi."

"Peki, Peyik baba, de bana, neden konuşmazmış İlik Mehmet? Yol kardeşleri arasında küsü tutmak ne demek? Yolumuz Muhammed-Ali'nin yolu, Bektaş Veli'nin erkânı. Değil yol kardeşine, yedi yabancı düşmana bile küsü tutmamak gerek. Dostluk, sevgi ve barış bizim ilkelerimizin özü. Hem özür dileyici hem de bağışlayıcı olmalıyız. Ne yapmış Mikail ona? Kendisi köyde, Mikail İstanbul'lardaydı yıllar yılı."

"Hüseyin Dede'm, İlik Mehmet dedi ki, 'Madem ki yolumuza göre yol kardeşliği kan kardeşliğinden de üstündür, Mikail tam on yedi yıldır İstanbul'lardaydı, han-hamam sahibi oldu,

Allah daha da versin gözümüz yok ama bir kere olsun yol kardeşi olan bana kuru bir selam bile göndermedi. O şehirli olmuş. Görmez misiniz konuşması bile değişik, dil kırıyor. Hiç zarar görmedim Mikail'den, gözünden de gönlünden de uzaktık. Sadece gönlüm kırık, özüm varmıyor konuşmaya. Adam köye geleli bir ay oldu, herkese para dağıtıyor su gibi. Bana bile göndermişti bir şeyler, paketini bile açmadan gerisin geri ittim.”

Dede'nin öfkesi giderek artıyordu: “Peki kendisi niçin gitmemiş hoşgeldine? Bütün köylü akın etmiş.”

“Dedi ki İlik Mehmet, ‘gitmeye giderdim, doğrusu benim görevimdi, bacılığını gönderdim. Ha ben, ha avradım. *‘Bana ihtiyacı olduğundan kardeşliğim beni görmeye geldi demesin’* diye gitmedim.”

Sakallı Hüseyin Dede'nin öfkeden soluklanması bile hızlanmıştı. Tekkedeki onca candan tek bir fısıltı bile çıkmıyor, meydana izliyorlardı. Anlaşıyordu ki Dede bu zengin talibi kaçır-mak istemiyordu(!) Hüseyin Dede edep-erkân yol yürütüyordu, kutsal bir hizmet yürütüyor, soluk tüketiyordu. Bedavaya değildi bu. Babasından kendisine kalmıştı dedelik mirası. İmam Zeynel Abidin soyundan geldikleri söyleniyordu. Görgü boyunca her akşam gönlünden kopan, içinde bir dileği olan, hasretine kavuşmak isteyen talip hakullah veriyordu kendisinden dua alarak. Ama asıl ‘boyverme’den sonra her cuma akşamı yapılan ‘tarık altından geç-me’ töreninden sonra, ortada serili örtüye Dede'nin nefes hakkı olan para atılırdı. Zorlama yoktu, herkes gücüne göre gönlünden kopanı verirdi. Ama daha geleli dört gün olduğu halde iki çuval buğday ve üç çuval arpa kazanmıştı dua vererek. Mikail ise daha ilk ziyaretinde elli mecdiye sıkıştırmıştı eline bir dua alarak. Bu büyük paraydı.

Birden atağa geçti Hüseyin Dede ve öfkesini söyleve dökmüş-tü sanki:

“Sofular, canlar! İlik Mehmet’in gönlü kırık olabilir, haklıdır da. Ancak Mikail bu kırık gönlü onarmaya hazır durumda. Böylesine kaburgası kalın talip olmaz, istemem böyle! Yolumuz demirden leblebi, ateşten gömlektir. Engin olmak, bağış-layıcı olmak gerek, günahlardan veballardan sıyrılmak gerek, ateşten gömleği giymek için! Mikail yüzünü meydana sürmek, özünü dâra çekmek için geldi. Yıllardır uzak kalmış yolundan yordamından. Aklanmak, paklanmak ister. Bu meydanda nice kelleler kesilir, yalan dolan olmaz bu meydanda! Dâra çekilip sorgulanacak! İlik Mehmet bu son çağrımızı da redde-dip gelmezse -ama inanıyorum Şahı Merdan Ali onun kalbine ateşi düşürdü, rehin bıraktı şimdi, gelecektir- aranızdan bir musahip vekili seçip göreceğim Mikail’i, yola sokacağım onu! Canlarım, taliplerim, sofular, bacılar! İlik Mehmet üzdü, kır-dı bizi, kırdı gönlümüzü! Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!”

Bu son çığırla kükredi sakallı Hüseyin Dede. Fırladı postun-dan, ayağa kalktı, elleri havada. Celallendi Dede. Herkes ayağa kalkmıştı, tıs yoktu. Ama bacılar arasında ağlamalar, burun çek-meler başlamıştı. Görebilenlerin şaşkın bakışları arasında Dede, “*Ya Ali medet! Yetiş ya Ali!*” kükreyişiyle bileklerine kadar ellerini soktu korun içine, karıştırdı, savurdu ve çekti. Zakirler sazlarını bırakmış, Rehber ile Kamber hep birlikte ayağa kalkmışlar ve el-lerine sarılarak onu sakinleştirmişlerdi. Yerine oturttular. Ağla-ma sızlama uğultusu bir süre devam etti. Peyik ise aksayan baca-ğının acısına rağmen dârda yerinden kıpırdamamış, ayağı ayağı-nın üzerinde bekliyordu. Bir yandan ayağından çektiği ıstırap ve bir yandan yakından tanık olduğu Dede’nin kerameti yüzünden gözlerinden pıldır pıldır yaş akıtıyordu.

Gözcübaba, “*Sofular, bacılar, yerlerimize oturalım, Hak kelâmı dinleyelim, gerçeğe hüü!*” diye bağırdı. Hüseyin Dede sakalını sıvazlayıp. “*Ya Aliii, ya Şah-ı Merdan*” çekti. Ve dâ’rdaki peyik Topal Rızâyı anımsayarak duasını verip indirdi. Gülerek ona, “*Yorduk seni kara talip; celallendik, başkalarının günahını sana çek-tirdik, kusura kalma*” diyerek gönlünü aldı. Tam o anda karşısında Mikail’le İlik Mehmet’i gördü. Uzun yolakdan (koridordan) tekkenin cem odasına açılan kapıdan girmiş, gediklerindeki canların kalkarak veya yerinden yekini sıkışarak açtıkları geçitte ilerliyorlardı. Bu Hüseyin Dedé’nin ikinci kerameti idi. Canlar birbirinin kulaklarına eğilip “*Hüseyin Dedé’nin nefesi çekip getirdi ikisini de, iyi ki beddua etmedi, ceddine kurban olduğum Dede*” diye fisıllaşıyorlardı. Gerçekten de birkaç dakika içinde olup bitenleri onlara haber verip de gelmiş olmaları sağlanamazdı.

Bütün gözler İlik Mehmet’ten çok Mikail’deydi. Ellisine dayanmış İstanbullu Mikail de çevresinde kendisini merakla süzenlere değişik cinsten bir merakla, küçümseyici bakışlarla göz gezdiriyordu. Giyimi kuşamı herkesten farklıydı. Başkent in meşrutiyet modasını köye getirmişti. Başındaki siyah püsküllü kırmızı fesini yana eğmiş, sırtındaki siyah redingotunun etekleri, mest gibi kullandığı uzun konçlu pırıl pırıl deri çizmelerinin üzerine dökülmüştü. Geniş gri kışlık külot pantolonunun kemerini örtmüş, parlak kırmızı kadifeden yeleğinin cebindeki saatinin gümüş kösteği sallanmaktaydı. Adam sanki Şehzadebaşı’daki Direklerarası tiyatrolarında Kantocu Jale’yi izlemeye gelmiş İstanbul kalem efendisi gibi giyinmişti. Gerçekten de Mikail, içinden bu cemevini Direklerarası’na benzetiyordu. Ancak oyuncular ve seyirciler hem görünüş hem de amaçları bakımından çok farklıydılar. Tiyatroyu aydınlatan renkli havagazı lambalarına karşılık burada sadece iki gaz lambası vardı. Ancak duvarlarda, direklerde yağ kandilleri, mumlar, is ve kokularını saça saça yıldız yıldız parlıyordu.

Oysa yanıyordu Mikail, burada seyirci yoktu, herkes sırası geldikçe sahneye çıkan oyuncuydu. Bir tapınmaydı, bir kutsal oyundu; kuralları canla ve kanla belirlenmiş ve yeraltına itilmiş. Düşündü de Mikail İstanbul'da ilk kez tiyatroya gittiğinde, orayı da bu cemevine benzetmişti. Ne temsilden ve ne de alafranga şarkılardan hiçbir şey anlamamış, bitişe kadar dualar gülbenkler çekecek ak sakallı bir dede ve sazlar çalacak zakirleri boşuna beklemişti. O zamanlar inançlıydı. İstanbul'a yerleşmeden önce kardeşliği Mehmet'le her kış görülür, sorulur, tarıktan geçerdii. Hatta Direklerarası'na ilk gidişlerinde sahne değişimlerinde ışıklar kesilip ortalık karanlığa bürününce, *"Derler ki, 'Aleviler geceleri erkek kadın bir araya toplanıp mumları söndürüyorlar ve sonra birbirlerine giriyorlar', oysa cem sonuna dek ışıkların söndüğünü görmedim, üstelik ışıkları daima uyanık tutan hizmet sahibi 'Delilci baba' vardır, işte ışıkları söndüren, kadın oynatan, birbirlerine laf atanlar, el atanlar Sünnilerin kendisi"* diye mırıldanırdı kendi kendine.

Ne var ki, şimdi öylesine yabancılaşmıştı ki çıktığı, yetiştiiği çevreye, köyüne ve eski inançlarına. "Şunlara bak, kadın erkek, delikanlı, genç kız hepsi karmakarışık oturuyorlardı, kucak kucağa sanki. Sünniler kuşkulanmakta haklılar" diye içinden geçirebiliyordu. Oysa düşünmüyordu ki, o kucak kucağa yakın gördükleri gediklerinde oturmakta olan en yakın kan akrabaları. Üstelik yol ilkelerine göre, kadın erkek ayırımı yok, herkes sadece bir candı. Öyle ki inançlarının insancıl ilkeleri, kan bağından da öte olan yol kardeşliği tüm diğer düşüncelerden uzaklaştırmıştı onları. Bozulmuşluk ve o kötü bakış ve düşüncelerle kendisi sarmaş dolaştı. *"Acaba gerçekten mum söndürecekler mi"* diye için için sorabiliyordu. *"Aslında hiç de fena olmaz, şu iki sıra gerideki başörtüsü omuzuna kaymış gelin ne kadâr da güzel, nasıl bana yiyecekmiş gibi bakıyor"* diye düşünüyordu.

Mikail eski günlerini anımsayarak Dede'ye bir ağız görülmek istediğini belirtince, ısrarlı bir çağrı yağmuruna tutulmuştu onun

tarafından. Bu çağrışı bir oyun gibi kabullenip Direklerarasına, Samatya ya da Pera'daki eğlence yerlerine gidiyormuş davranışı içerisinde hareket etmişti Mikail. Kaytan bıyıkları gururdan titriyordu adamın. Kafasını dikleştirip, alnını öylesine yukarı kaldırmıştı ki, kendisinden uzun boylu ve iriyarı olan ama utançından iki büklüm yürüyen İlik Mehmet'in boyuna ulaşmıştı neredeyse. Meydana geldiğinde ne bir ürperti, ne de bir dinsel korku hissetmişti diğerleri gibi. Gurur ise oradaki herkesin kendisini imrenerek, hayranlıkla seyrettiği düşüncesinden geliyordu. Kafasındaki hesaplar başkaydı, kendisine yaklaşmaya cesaret edemeyen, uzaktan seyreden insanlara yakın olmak isteğiyle tek kededeydi. Çanakkale'yi zorlayan İngilizlerin yakında İstanbul'a gireceklerine inanıyordu. Kentte güven kalmamıştı. Onun için buradaydı. Mademki bu köyde, bu çevrede yaşamak zorundaydı bundan böyle, öyleyse köylülere yanaşmanın kesin yollarını bulmalıydı. Bu yolun onların inançlarını paylaşmaktan, yani tek keden, cemevinden geçeceğini biliyordu. Bu yüzden kardeşliği İlik Mehmet'in evine üç kez gidip onun gönlünü kazanmak istemişti. Ve sonunda buradaydı.

İlik Mehmet, Dede'nin son çağrısını aldıktan sonra bir korkuya kapılmış, intizar etmesinden çekinerek Mikail'in kapısını çalınca, Mikail onu candan ciğerden gelen bir yol kardeşliği duygusu gösterisiyle karşılayarak utandırmıştı bile.

Meydana ulaştıklarında İlik Mehmet ağlayarak kelle kesip elini eteğini öptü Dede'nin. Gözyaşlarıyla ellerini ıslatırken bağışlamasını diledi. "Biz bağışladık Allah da bağışlasın" diye mırıldanan Dede, yerinden yekinerek, önce ne yapacağını şaşırılmış, ama arkasından İlik Mehmet'i taklide kalkan Mikail'e engel oldu. "Boyverme sırasında kelle kesersin, İstanbullu talip otur şöyle yakınıma" deyip elinden çekip oturtunca, hafif yollu hoşnutsuz uğultular geldi. Gözcübaba, "Gerçeğe hüü, canlar, sofular, bacılar, sazlar başlayacak, susalım, hak kelamına kulak asalım" diye bağırdı.

Dede'nin az önceki keramet gösterisiyle etkilenmiş ve hâlâ gözlerinden hafif yaşlar gelmekte olan rehber Çavdâr Veli, Dede'nin Mikail'e karşı, pek de hoş kaçmayan davranışının farkına bile varmamıştı. Ama Kamber Milla İsmail'in gözünden kaçmamış, "kör nefis, kör nefis" diye söylenerek, ermişlik durumuyla arada böyle bir nükseden böyle nefesine uymayı, "erenler çelişkisi" olarak nitelemişti içinden.

Rehberin işaretiyle sazlar başladı. Dede, "zakirler, önce bir Nesimi havası geçelim" dedi. On iki telli çöğür saz, altı telli bağlama ve üç telli küçük cura saz, kemanın lâ sesine göre ayarlanıp, çalgıların akordu önceden yapılmıştı. Cannene Hüseyin kemanın yayını lâ sesi üzerinde gezdirerek, sazların seslerinin birbirini tutup tutmadığı kontrol edildi. Curanın teli azıcık gevşemişti. Kaldır Yusuf kulağını büküp sazının telini aynı tizliğe yükseltti. Sazların dördünün de birbirine ayarlı olduğu saptandıktan sonra kiraz kabuğundan tezene tellerin üzerinde, düzenli parmak hareketleriyle birlikte gezinmeye başladı. Sazların sapını tutan diğer elin parmakları perdelerde titrerken, aşağı yukarı inip çıkarken, kemanın at kılından yayı telleri sızlatmaya çoktan başlamıştı. Yürekleri dağlayan ve yükselip alçalarak yayılan nağmeler ceminde yankılanırken Dede Nesimi havasından bir deyişe başladı:

Düvaz-imam okununca

Kulak verip dinlemeli

İki gönül bir olunca

Kılavuzu neylemeli

İki gönül bir oturur,

Hazırın selam getirir

Rehber erkânı yürütür,

Ona niyaz eylemeli...

Dede'nin nefes söyleyen gür sesi yükselince zakirler onu izlemeye başladılar. Tekkedeki bütün canlar can kulağıyla dinliyor-

lardı. Gözler ortadaki meydana dönmüş ve tek kulak kesilmişlerdi sanki. Bu arada Hayta gilin gedikten Kaya Bekir ve on üç yaşlarındaki oğlu Meyyit'in sessizce kalkarak yolağa çıktıklarının kimse farkına bile varmadı gözcüden başka. Onun kulağına da hava almak için dışarı çıkması gerektiğini söyledi. İznikçinin eşi Meyyit'in çarıklarını bulup getirdi ve giymesine yardım etti. Kaya Bekir'in ise tek asker postasını bulmak zor değildi. Onca çizmelerin arasında tek başına duruyordu. Gözleri kapalı bile bulabilirdi iznikçiler. Kaya Bekir iznikçinin yardımıyla yamalı postasını tek ayağına geçirip, ipini dışarıda bağlamak üzere yarı sopasına, yarı oğlunun omuzuna dayanarak çıktılar. İlk giriş kapısının sağındaki seki üzerine konulmuş tuz taşına oturdular. Lapa lapa kar yağıyordu. Ama onlar sundurmanın altındaydılar. Karanlıkta alışıık parmaklarıyla bir sigara dolayıp, çaldı çakmak taşına çelik parçasını, kavı tutuşturdu ve sigarasını yaktı. Kapıcı Kıcık Mehmet sokağın öbür ucunda çevreyi gözetlerken Kaya Bekir'in sigara ateşinin farkına varınca hızla geri döndü. Elindeki kocaman sopasını saldırı durumunda tutarak yaklaştı ve "Kimsin?" diye bağırdı. "Tanıt kendini, yoksa dağıtırım sopayla kafanı gözünü."

"Benim ben, Kaya Bekir, yabancı değil, Selamlı'nın yezidi sayıp da bana dayak atmaya kalkma. Zaten bir sıkımlık canımız kaldı. Senin elinde çıkmasın" diye karşılık verdi Kaya Bekir. Arkasından, "Kıcık, gel adamım benim, bir sigara dola" diye de ekledi.

Kıcık Mehmet sağ ayağını çeke çeke yaklaştı, "Niye bu karda dışarı çıktın?" dedi.

"Bereket bu kadar yağışa rağmen üşütmüyor hava. Üstelik çıplak tuztaşının üzerinde oturmuşsun. Yaralı bacağını üşütürsün. Ben iyice terledim içinde, al şu çoban keçesini altına."

Meyyit ayaklanarak, "Ben su dökmeye gidiyorum" deyip uzaklaştı. Kıcık Mehmet sırtındaki çoban kepeneğinin önce karını sil-

keledi, sonra Kaya Bekir'i az yekindirip, tuztaşının üzerine onu serdi, üzerine oturdular.

“Sağol Kıcık” dedi.

“Kaya Bekir, iyi yaptın. Zaten fazla oturmayacağım, ama soğuk bacağıma dokunur dediğin gibi, zaman zaman azıyor. Al sana boru gibi sigara sardım bu arada. Senin ayağın da soğuklarda azıyor mu?”

Kıcık Kaya, Bekir'in uzattığı sigarayı alıp yaktıktan sonra, “Yok” dedi,

“Benimki anadan doğma. Sağ ayağımın bilek kemiği dışarıya doğru çıkık olduğundan, yürürken güçlük çekiyorum, fazla hızlı koşamıyorum o kadar.”

Bekir sigarasından derince bir nefes çekip konuştu:

“Ben şimdi senden kötü oldum. Çanakkale'de tabur kumandanının az ilerisindeydim. Adı Zunk bayırı mı Cunk bayırı mı neydi. İngiliz gâvurunun şarapneli götürdü bacağımyı.”

Kıcık Mehmet kahramanlık taslamadan gerçek duygularını dile getirdi:

“Vallaha ben memnunum topallığımdan. İki yıl önce İsbence, Kopulu Hüseyin ve Vakırlı Mehmet'in künyeleri çıkıp askere çağrıldığında benimki de çıkmıştı, beni şubeden kovdular, bir işe yaramazmışım diye.”

Kaya Bekir onu kınamadı, onayladı:

“Yaşıyorsun, davetsiz ölüm kapından uzak adamım. Tanrıya şükret, anan seni topal doğurmuş. Bak benim sağ bacağımyı gitti, ama ben de yaşadığıma şükrediyorum. Çevremdekiler yaşamını kaybetti. Arkadaşlarımyın vücutlarının parça parça havalarda uçtuğunu gördüm. Kopmuş bir baş üstüme düştüğün-

de kendimi kaybettim. Komutanım Sarı Kemal'in bile yere düştüğünü gördüm. Sonra hastanede öğrendim ki ölmemiş, öldürmeyen Allah öldürmez. Göğüs cebinde bir küçük Kuran mı varmış, bir gümüş saat mi varmış o kurtarmış dedilerdi.”

Kıcık üsteledi: “Vallahi aslında ölüm gelince nerede olsa bulur insanı.”

“Öyle deme Kıcık, adamım savaşı yıllar ölüm yıllarıdır. Ölüm davetsiz konuktur, gelip oturmuştur ocak başına, ecelle kaderle ilişkisi yoktur. Şu anda hangi cephede olduklarını bile bilmediğimiz yaşlılarla sen aynı şansını paylaşmıyorsun ölüm karşısında. İkimizin de topal ve kesik bacaklarımız yüzünden onlardan daha uzun yaşama şansımız var. Geçen yıl mart ayının başlarında, İstanbul'da çalışıp geçimlerini sağlayan altmış Onarlı genç, orta yaşlı, alınıp Çanakkale'ye götürüldük. Bir ben ölmeden geri geldim. Hepsi savaşta canlarını verdiler. Görüyorsun köyde yirmibeşinde genç olarak sadece sen varsın. Diğer erkeklerin büyük çoğunluğu kırkın üzerinde, bir kısmı da onbeşin altında çocuk.”

Ama Kıcık bunları dinlerken başka hayallere dalmış, sigarasını dumanlıyordu. Bir yandan da ikide bir “*Aahh, ah!*” çekiyordu. Kaya Bekir onun bu davranışına hafif yollu gülerek sözü değiştirdi:

“Senin derdini biliyorum Kıcık, biliyorum. Onbeş yaşından beri Alagözlü'ye yangınsın sen. Ama o Vakarlı Mehmet'i aldı, ona vardı. Alın yazısı bu oğlum. Seven seven ile olsa gerektir demiş atalar.”

Kıcık dişlerinin arasından tıslayarak konuştu:

“Alagözlü, topallığımdan dolayı beni almadı...”

“Haydi, sen şimdi görevinin başına; kafandan da bu kötü düşünceleri at. Görülüp sorulacaksın, günaha girme. Sahi senin de yol kardeşin yok benim gibi. Kabul edersen birlikte görülim. Ben müshahipim Mavuş Hasan’ı Çanakkale’de kaybettim, seninki Hasankale dağlarında kaldı.”

“Vallaha iyi olurdu. Keşke daha önce söyleseydin. Bacılığımın büyük kardeşine söz verdim. Onunla boy verip tarığa düşeceğiz. Ama istersen küçük kardeşiyle görül sen de. Ona uygun bir eş arıyorduk görülüp sorulması, yola gitmesi için. İkisi de çok mazlum delikanlılar, kapıcılık hizmetinde bana yardım ediyor, Büyük Ocak’ın çevresinden kuş sektirmiyorlar vallah.”

Kaya Bekir, “*kismetse onunla görülürüz, bacılığma selamımı söyle*” dedi.

Kapıcı ayağa kalkmıştı:

“Haydi Bekir aғam, sen de içeri gir, meydan ateş cemevini hamam gibi yaptı. Ben de görevimin başına döneyim. Eğer birisi görüp de Dede’ye bildirirse, beni dâr’a çekerek cezalandırır.”

Kaya Bekir yerinden yekinerek Kıcık Mehmet’in keçesini kaldırmasına yardımcı oldu. Birbirlerinin yüzlerini bile doğru dürüst göremiyorlardı, Meyyit de gelmiş arkalarına dikelmişti. Hamam benzetmesi Kaya Bekir’in kafasını döndürmüştü. Aslında kimseye hissettirmek istemiyordu. Ama yine de duramadı:

“Doğru, içerisi Mikail’in hamamı gibi yanıyor. Kardeşim o herife de köyde bir saygı, bir hayranlık var ki deme gitsin. Dede bile neredeyse önünden kalkıyordu. Herif herkese tepeden, iğrenerek bakıyor. Adamı gördüğüm zaman cinlerim başıma üşüşüyor” diye söylendi iri iri.

Kapıcı pek kavrayamadı ya Kaya Bekir’in onu sevmezliğini, herkesin Mikail hakkında bildiklerini yineledi:

“Adam çok kalınlaşmış, zenginleşmiş İstanbul’da. Geleli bir ayı geçti herkese para dağıtıyor, avuç avuç meci diye dağıttı şehit ailelerine. Diyorlar ki, iki bakır güğüm dolusu altını varmış adamın. Yazın Arapkir’de bakkaliye dükkânı açacakmış.”

Kaya Bekir kafasını iki yana sallayıp “*cık cık!*” ederek konuştu:

“Doğru, adam, son zamanlarda birden, İstanbul’dan ayrılırken giderayak zenginleşti. Ama nasıl? Kimsenin bir şey bildiği yok? Niçin özellikle Çanakkale şehitlerinin ailelerinin önlerine, ite atar gibi meciyeler serpti öyle? Nedendir ha? Haydi, haydi, hizmetinin başına. Bacılığına da anımsatmayı unutma. Eğer kabul ederse küçük kardeşiyle görgüye girip, tarığa düşmeye hazırım. İnşallah genç tosun benim gibi koca öküzün yanında samıyı kırmaz.”

Kapıcı yürüyüp gitti. Meyyit Ali babasının yanına ilişmişti, “*Kapıcı tekkenin köşesini döndü*” dedi.

“*He ya*” dedi, “*babası, hizmetinin başına gitti.*” Kaya Bekir sigarasından her nefes çekişinde ucu parlıyor ve Meyyit’in ince uzun ve zayıf yüzü hafif ışıyıp kayboluyordu. Merakla sordu:

“Demek baba İstanbullu Mikail’in iki güğüm altını varmış. O altınları sizlerden mi çaldı?”

“Yok oğlum yok, yanlış anladın, hem yavaş konuş, kimseye de bir şey söyleme sana dediklerimden. Altınım olsaydı hiç çaldırır mıydım? Sana getirirdim. Demek istediğim Mikail’in altınlarında, tüm zenginliğinde Çanakkale’de ölen ve kaybolanların geride bıraktıkları yetimlerinin ve senin hakkınız var. Çünkü hepimiz elimizde ne var, ne yok ona tüm malımızı teslim edip Çanakkale savunmasına gittik. Neden onlara para veriyor? Çünkü içi rahat etmiyor. Vicdan azabı çekiyor boynu bükükleri görünce.”

“Doğru baba, bana da kaç defa vermişti sen gelmeden önce yolda yolakta gördüğünde.”

“Köylü sanıyor ki, hamamcı Mikail -İstanbul’da böyle çağırılıyordu burada İstanbullu oldu- iyilik meleği. Babasının hayrını için para veriyor, mecdiye dağıtıyor. Vicdan azabı çekiyor vicdan. Çünkü Alipaşa Hamamının önünde sıraya girmiş, yatakları-yorganları ve mal dolu bohçaları sırtında altmış-yetmiş genç adam gözlerinin önünden gitmiyor. Düşlerinde her gün biri basıp boğuyor onu, iyi biliyorum. Yetimlerine üç-beş mecdiye verdikçe içi rahat ediyor. Aslında tek canlı tanık olan beni, elinden gelse bir kaşık suda boğmaktan çekinmez.”

“Bunun için adamın yüzünü bile görmek istemiyorsun. Ama o senin peşini bırakmıyor. Sen geldiğinden beri hemen her gün halini hatırını sormaya geliyor, ihtiyacını soruyor. Ben hayatımda böyle kış ortasında meyve yüzü, hele portakal hiç görmemişim. Zeytini tanı mıyordum. Bal ne arardı bizim evde? Mikail kasabadan, kentten ne getirtse bize de tattırıyor. Neden bir türlü aranızda geçenleri, İstanbul’da olup bitenleri ayrıntılarıyla anlatmıyorsun baba, anlamıyorum seni.”

Büyümüşte küçülmüş derler böyle çocuklara köyde. Büyük adamlar gibi konuşuyordu Meyyit. Kaya Bekir, “*Haklısın oğul*” dedi.

“Başkalarına anlatsam ne anlar ne de inanırlar, ama sen benim bir parçamsın ve benden bile iyi düşünüyorsun bu yaşta. Yorgunum, evde yatıp uzanmak istiyorum, götür beni. Ne yapmak istediğine kendin karar verirsin oğlum. Ben evde yataırken sen de tekkeye gelip ananla kardeşlerini getirirsin.”

Meyyit. “Dur, otur biraz” dedi.

“Sen demin kapıcıyla konuşurken yolakta bir yere sakladığım çirayla feneri almıştım, onu içeride yakıp geleyim. Yoksa ka-

ranlıkta düşeriz, göz gözü görmüyor. Üstelik yerde buz var, üstüne de kar yağıyor, kayar bir yerimizi kırarız.”

Meyyit, hemen ayrılıp az önce çıktıkları kapıdan içeri girdi. Kıcık Mehmet de girmiş, önlerine bir mangal ateş almış, bir yardımcısıyla oturuyorlardı. Ses çıkarmadan dört kapılı uzun yolağın öbür ucundan çıkıp, derinden derine yayılan sazların dokunaklı nağmelerini dinliyorlardı. Çabucak, iç yağdı dolu teneke kutudan çıranın fitilini oradaki mumlardan biriyle tutuşturdu. Sonra üç yüzeyi camlı prizma biçimindeki fenerin içine yerleştirip ivediyle dışarı çıktı. Babasına omuz verdi, yürüdüler. Kaya Bekir'in sağ elinde bir baston vardı. Sol koluyla oğlunun ince omuzlarına hafif bastırıp bastonuna ağırlığını vererek zıplaya zıplaya sağlam bacağını ileri atabiliyordu. Evleri, kar yığılı ve kardan kesilmiş basamaklardan inilip çıkılarak geçilmesi gereken sokağın öbür ucundaydı. Bu elli-altmış adımlık uzaklığı neredeyse yarım saatte zor geçip eve vardılar. Kaya Bekir oğlunun omuzuna kolunu koyup attığı ilk adımda; nasıl şehitlerin malına parasına el koyup böyle varsıllaştığını anlatmaya başlamıştı...

Kaya Bekir evinde uykuya daldığında İstanbullu Mikail'le yol kardeşi İlik Mehmet, hâlâ Ali meydanında dâr'daydılar. Mikail evli olmadığından, sadece İlik Mehmet'in karısı yanlarındaydı. Dârdaki bacı başörtüsünü omuzlarına indirmiş, başı açık durumdaydı. Hazır ol durumunda, ayakları mühürlü, yani sağ ayağın başparmağı solunkinin üzerinde ayaküstünde, kıpırtısız bekliyorlardı pir huzurunda. Mansur dârı başlamıştı.

Bunun için Gözcübabanın “*sofular, bacılar, edep erkân gelin; canlar Ali meydanın dâr çekiyor*” uyarmasıyla sazlar susmuş ve herkes dizleri üzerine oturup kendini toparlamıştı. Kimseden ses çıkmıyordu. İki sofu Ali meydanında Mansur gibi asılmaya ve Nesimi gibi yüzülmeye hazırды. Onlara saygı göstermek, dârdakilerin yorgunluklarını ve acılarını diz kırmadan, kıpırda-

madan oturanların da çekmesi “*Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için*” inanç ilkesine dayanıyordu. Özü olan, hasta olanların dışında diz bükenler, yani edep erkânı bozanlar gözcü tarafından görüldü mü dedeye şikâyet edilirdi.

Cem birleme sona erip, lokma dağıtma faslı başlamadan bu kişiler meydanda Dede tarafından sorguya çekilirdi. Bazen dayanamayıp dizini kırmış sekiz-on can birden dâra çekilir ve bir horoz veya kuzu kesmek, bir tepsi helva pişirmek, bir ocak kömbe yapmak, bir hıla (ekmek bohçası) yufka pişirmek gibi “*cemaatin ağzını tatlandırarak*” yani onları memnun edecek cezalara çarpıtılırdı.

İstanbullu Mikail uzun redingotu ve köstekli gümüş saatiyle, kardeşliği İlik Mehmet’in, sırtındaki kolsuz abası altında bulunan renkli ince çizgili ve yakasız, Arapkir manıçasından işliği ve bacağındaki şalvarıyla tam bir zıtlık içindeydi. Sanki doğudan ve batıdan birer örnektiler kılık-giyim yönünden. Bellerinde üç düğümle tutturulmuş üç peşkirden “*kemberbest*” bağlıydı.

Bu üç düğüm, Allah, Muhammed ve Ali üçleminin simgesiydi. Beline kemerbest bağlamış her Alevi “beline sadık” olmak zorundadır. Vaktiyle “ikrar verip müsahip olmuş” olan bu iki can bir can olmuştur. Yalan dolan olmaz bu meydanda. İyilikler ve hayırlar değil ama hatalar, kusurlar, günahlar, yanlış davranışlar ve kırgınlıklar açığa vurulur, ortaya dökülür. Kazara saklanır ya da unutulursa, cemaatin içindeki haksızlığa uğramış, zarar görmüş kişi ya da dârdaki sofunun yaptıklarına tanık olmuş canlar ortaya çıkar, özünü dâra çekip yanı başında olanı biteni anlatır. Haklıysa hakkını ister.

Açıkçası dâr meydanındaki sofu, günah, kusur sayılacak davranışlarını, içini rahatsız eden kötü düşüncelerini dışı vurup rahatlar ve iç huzuruna kavuşur. Bu, Hıristiyanlıktaki, kiliselerde bir rahip veya papaza, bir hücrede, kafes ardında, en gizli bir biçimde günahlarını itiraf edip, tanrıyla arasına rahibi koyarak

bağışlanmayı dilemek gibi bir şey değildir. Pir huzurunda, doğrudan oradaki canlara, sofulara, bacılara, kısacası topluma açık itiraftır. Dede'nin başkanlığında bir açık toplum mahkemesidir. Ceza önerileri sofulardan, canlardan gelir, taraflar dinlendikten sonra, sesli oybirliğiyle yargıya varılır. Zarar görmüş can veya canların zararları ödenir, ya da zarar gören bağışlar, cemaati razı etmesini diler. Bu demektir ki zararın tutarı karşılığında toplumun yararına bir katkıda bulunur. Er meydanında kesinlikle kimse küsülü-dârgın olamaz. İşlenmiş günahlar ve bunlardan yargılamalar "öbür dünyadaki mahkeme-i kübra(!)"ya bırakılmaz. Sorumlu olduğu topluma öder ve ondan bağış diler. Boyverme bir arınma-durulma törenidir, iç huzuruna kavuşma törenidir. Meydanda, özü dârda olanlar bilirler ki, cemdeki canlar kendini bağışlarsa tanrı da bağışlar.

Hüseyin Dede iki sofunun ilk duasını verdikten sonra, sorgulanıp görülmesini, sağında oturan, kendisine Kamber (dede yardımcısı, yamak) tayin ettiği, köyün en okumuş âlimi, İmam Cafer Buyruk'unu ezbere bilen Milla İsmail'e bıraktı. Milla İsmail, görgü ceminin kurallarını en iyi uygulayabilen kişiydi. Dede'nin eteğine sakalını sürüp niyaz etti ve hizmetine başladı:

"Hüü erenler! Allah-Muhammed-Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin himmeti ve yüzüsu hümetlerine sığınıp dâra çekilmiş, boyvermeye hazır tek vücut olmuş canlar! Dâr, Mansur dâr'. Meydan erler, evliyalarmeydanı. Bu meydanda yalan dolan olmaz, yalan söyleyenin derdine derman bulunmaz. Ve bu meydanda nice başlar kesilir de soran olmaz. Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır mısınız ey canlar?"

İstanbullu Mikail şaşırıp kalmıştı. Baştan bir oyun gibi yaklaşmıştı görülmeye. Onca yıllık kent yaşamında yozlaşmış ve yabancılaştırdığı bir toplum biriminin, köyünün insanlarının arasında yargılanmaya başlaması şaşırtmıştı iyice onu. Dârdan

kaçamazdı. İkrarı bozmak başına çok büyük işler açabilirdi, bunun bilincindeydi. İlik Mehmet'in ve bacılığının "hazırız, boynumuz kıldan incedir Pir huzurunda" diye gür bir sesle bağırma-larına, cılız ve isteksiz bir sesle katılmıştı.

Milla İsmail sürdürüyordu:

"Mehmet Sofu, Mikail Sofu, canlar! Boynunuzda iki gözlü heybe var, ikisi de dolu. Ön gözlerde bizim gördüklerimiz ve iyi yanlarınızla dolusunuz, arka gözlerde kötü yanlarınız, yanlış davranış ve kusurlarınız dolu. El verdik, dil verdik, bel verdik. Görelim dedik, elinize, belinize, dilinize sadık mısınız? Çözülün dilleriniz, meydana gelsin, konulsun ahvaliniz. Heybenin ön gözü bizim, arkadaki sizin. Arka gözünü boşaltın er meydanına!"

Milla İsmail'in sorgulaması sırasında arada bir Hüseyin Dede söze giriyordu:

"Muhammed Ali'nin himmeti, muhabbeti üzerinizde ola! Hacı Bektaş Veli katarından didârından ayırmayaaa. Düşmanlarımız yer ile yeksan olaaa! Cephelerdeki erlerimize Şah-ı Merdan Ali güç-kuvvet vere!"

Yüksek sesle söylediği her dua, her iyi dilek tümcesi sonunda, tüm canlar bir ağızdan "Amiin" yerine "Allah Allah", "Allah Eyvalah!" diye karşılık veriyorlardı.

Milla İsmail coşku içinde sorguluyordu, Mikail'in beti benzi atmıştı:

"Sen Mikail sofu, yıllarca Muhammed Ali'nin yolundan uzak kaldın. İyi dinle, burası et meydanı değil, er meydanı! Döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür. Doldur ki, durulsun, güldür ki arınsın. Arınsın ve durulasın ki Muhammed Ali'nin katarına yazılsın. Erlerin evliyaların himmetlerine

nail olasın. Siz Mehmet sofı ve Anabacı, dil verdik konuşasın, el verdik tutasın diye, göz verdik gerçekleri göresin diye. Doldurun döktüğünüzü, güldürün ağlattıklarınızı. Onarın yıktığınız, yaktığınız varsa!”

Hatayı'm hal çağında
Hak gönül alçağında
Yüzbin Kabe yapmakta
Bir gönül alçağında'

“Ne buyurmuş Şah Hatayı dinlediniz. Eğer bir gönül yıktıysan yüz bin kere Kâbe yıkmak kadar günah işlemiş sayılırsın. Ama bir canı güldürür, gönlünü yaparsanız, Kâbe'yi binlerce kez ziyaret etmiş, hacı olmuş sayılırsınız. Onar ki kırdığını, doldur döktüğünü ve güldür ki ağlattığını Muhammed Ali katarına katılıp didârlarını göresin. Erlerin, evliyaların himmetine ulaşasın!”

İlik Mehmet ve eşi ikisi de inanmışlığın ve bağlılığın heyecanı ile kafasında anılarını yoklayarak, tüm zihinsel gücüyle, kimseye bir kötülük yapıp yapmadığını anımsamaya çalışıyordu. İlik Mehmet heyecanla yanıtlamaya geçti Kamber'in sorularını:

“Ne kimsenin tavuğuna kış kış dedim ve ne de kimseye gözün üstünde kaşın var dedim. Yer gök tanışımıdır, ne kimsenin testisini devirdim ne de gülünü soldurdum. Hakkım var diyen alsın hakkını. Canımla malımla er meydanındayım.”

Eşi de benzer sözleri tekrarladı. Onlar böyle konuşurken Mikail gözleriyle fıldır fıldır Kaya Bekir'i aramaya başlamıştı. Kayalar kabilesinin gediğinde göremediği için çıldırıyordu. Karısı gözüne çalınmıştı, ama ne kendisi ne de büyük oğlu Meyyit Ali ortalıkta görünmüyorlardı. Acaba gelmemişler miydi? Yoksa başka bir gedikteki bir yakınının yanında mıydı? Gözleri her yanı

taradı, göz göze geldiği sofular gülerek gözleriyle selamlıyorlardı onu.

Oysa o Kaya Bekir'i göremediği için çıldırıyordu. Belki güzyle kaşıyla işmar ederek konuşmamasını isteyecek, yalvaracaktı. Ya kalkar da herşeyi anlatırsa hali nice olurdu? Belki çoğu inanmazdı ama Armut Dayı gibi kendisini sevmeyenler de vardı. İlk haftalarda hoşgeldine gelmediği gibi, gördüğünde yolunu değiştiriyor ve verdiği selamı bile almıyordu.

Kızdığı yoktu elbette, çünkü kendisi de İstanbul'da arabayla geçerken Armut Dayının, "kavun, tatlı kavun, portakal sulu, soyma da yanında yat" diye bağırdığını duyar, Unkapanı köprüsünde, Yüksekaldırım'da selam vermeden geçirdi. Çünkü arabada, yanında ya bir Rum matmazeli, bir kantocu ya da bir paşaoğlu dostu İstanbul efendisi bulunurdu. Nasıl diyebilirdi, 'şu adam benim köylüm, uzaktan akrabam olur(!)' diye.

Ancak son zamanlarda, Mikail'in kendisini mihman (konuk) olarak gören köylüler, kadınlarını kızlarını işini görmeye, ekmeğini pişirmeye gönderdiklerinde onlara karşılığında para vererek yardımda bulunması, Armut Dayı'yı yaklaştırmaya başlamıştı. Kaya Bekir ailesine her ne kadar bol keseden yardım ediyorsa da yine de adamdan korkuyordu. Her şeyi öğrendiğini çok iyi anlamıştı ya anlamazlıktan gelmiş, konuşmalarıyla onu bastırılmış görünüyordu. Ama sürekli bir çekinme içindeydi ve hep o evde olmadığı zamanlar bir şeyler götürüyordu onlara. Kaya Bekir birden ortaya çıkacak diye Mikail'in yüreği gümp gümp atıyordu. Oysa bilmiyordu ki o salt bunun için çekip gitmişti cemden, rahatsızlığını bahane ederek. Mikail'in görülüp sorulma töreninde, özünü dâra çekerek, bu ikiyüzlü münafiğin tüm yaptıklarını tek tek anlatmak zorunda kalacağı için çıkmıştı.

Mikail de, iştilir-iştilmez bir sesle, "hakkı olan bizden de istesin" dedi.

Mılla İsmail dârdaki sofular sustuktan sonra gür bir sesle şöyle dedi:

“Ey cemaat, sofular, bacılar! Bu canlar er meydanında Mansur gibi asılıp Nesimi gibi yüzülmekten korkmuyorlar. Can koydular, baş koydular, hakkı olan istesin alsın. Günahlarını, kusurlarını görüp de göstermeyen, bilip de bildirmeyen varsa, derdine derman olmasın! Biz hepimiz birbirimizden sorumlu, bir can, bir vücuduz. Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için yaşamaktayız canlar! Dile gelin canlar!”

Kamber, bir kere daha yineledi. Üçüncü kere sormaya hazırlandığında, İlik Mehmet birden, “dedem, kamberim” diye başladı konuşmaya;

“Şu anda bir hatamı, bir kusurumu hatırladım. Karakışın başında, güz sonunda Tıhızkolu’nda rehberim Veli Baba’ya bir ziyan vermiştim. Yüküm çıkmadığı için bir küçük oyum meşesini söktüm. Kendisini hemen haberlemeyi unuttum. Aradan zaman geçince de utandım söylemeye. İzin verin elini öpüp helallik alayım. Ne isterse vermeye, yapmaya razıyım.”

Hüseyin Dede karıştı, yanında oturan rehber Veli Baba’ya dönüp, “Veli Baba ne diyorsun, bağışlayacak mısın, yoksa cezalandırılır mı?” diye sordu.

Çavdâr lakaplı Rehber Veli Baba, Dede’ye niyaz edip meydana çıkarken, “*demek İlik Mehmet sen sökmüştün benim meşeyi?*” dedi, “şu cemaattan da yüzüm kara, sakalına, bıyığına *sıçtım* sıvadım meşeyi sökenin.” Yavaş söylemişti, ama öndeki duyanlar güldüler. İlik Mehmet:

“*He ya, bendim. Veli Baba, aradan zaman geçince vallah utandım söylemeye. Ver elini öpeyim.*”

“Hele dur, hele” dedi gür bıyıkları altından gülerek, “daha seni bağışlamadım. Dede’m, gerçeğe hü! Hak sahibiysem, hakkımı almalıyım değil mi?”

Oturan canlardan, “hak sahibi hakkını alsın, cemaatı da razı etsin” sesleri yükselmeye başlayınca Gözcü Memo uyardı:

“Gerçeğe hüü! İş(ite) elim sofular, susalım. Ağır olun batman çekesiniz. İşin (susun) ki Hak kelâmı girsin kulaklarınıza.”

Çavdâr Veli Baba sürdürdü: “Bir şartla bağışlarım İlik Mehmet sofuyu.”

İlik Mehmet:

“Ne istersen yapmaya hazırım Veli Baba. İstersen iki yük odun vereyim o kestiğim yarım yüke karşılık.”

Mılla İsmail kıs kıs gülüyordu Veli Baba’nın mukallitliğine. Oğlu Ahmet’in yaşındaydı ve bacanaktılar. Çavdâr Veli Baba:

“Dedem söyleyin de Kamber Baba gülmesin bize! Hak sahibiyim, haklı tarafım; beni razı etmek zorunda Mehmet Sofu. Odun modun istemiyorum senden. Örtmenin altında bir dam dolusu çalı-çırpı var. Benim oğlan Gazi küçük, dehrayı yerinden kaldıramıyor; bize üç gün alaf edeceksin, merekte kuru ot doğrayacaksın tamam mı?”

“Tamam” dedi, İlik Mehmet, “üç gün değil bir kış boyu bile alafını ederim.”

Dede söze karıştı: “Veli Baba” dedi, “bir oyum meşe için üç gün çok değil mi?”

“Yok, Dede’m değil, hem ders olur kendisine! Hem üç gün dediysen gece gündüz ot doğrayacak değil ya, günde birkaç saat!”

Dede, “Haydi görüşün, niyazlaşın öyleyse” deyince, İlik Mehmet eğilerek Çavdâr Veli’nin elini öptü. O da yüzlerinden öperek bağışladığını söyledi. Duasını alarak dârdan indi.

Milla İsmail üçüncü kez sorusunu yineledi:

“Bu sofular Mansur gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır ve nazır. Hakkı olan alsın. Kusurlarını gören söylesin. Günah halkası söylemeyenlerin boynuna geçsin!”

Ön sıralardan birkaç “*Biz razıyız Allah da razı gelsin*” sözleri işitildi hafif yollu. Gür ve toplu bir şekilde söylemeleri uyarıldı Kamber tarafından.

Birden direklerden birinin dibinden, Yoğurtçular gediğinden Dertli Fatma'nın sesi yükseldi. Alagözlü'nün kaynanası Dertli Fatma, başörtüsünü omuzlarına indirmiş ayakta haykırıyordu:

“Ben razı değilim İlik Mehmet'le helalından. Herkes ağzının içinden konuşuyor, fısıldaşiyor yaptıklarını. Ama biri çıkıp da söylemiyor. Böyle sofuluk, böyle taliplik olmaz.”

Dede seslendi: “Yol açın Fatma Bacıya, meydana gelsin!” Dertli Fatma hışımla geldi ortaya. Vardı Dedé'nin elini öptü. Sağındaki ' ve solundaki Rehberine niyaz edip dâra dikildi. Bacılar dâra çekildiğinde ve semaha çıktığında uzun başörtülerini indirirlerdi. Başlarında ya börtük dedikleri bir çeşit başlık ya da dağılmasın diye saçların tutturdukları bir yazma vardır. Zaten uçlarına saçbağı taktıkları saçları arkadan bellerine kadar uzanıyordu. Yani Sünni anlayışındaki kapalılık cinsinden saçlarını ille de kapatmak diye bir kural yoktu. İlik Mehmet ve karısı şaşkın şaşkın bakınıyorlardı.

“Dede'm, bana bir şey yapmış değil” dedi Dertli Fatma, “Ancak karısıyla birlikte bu geçirdiğimiz güz yaptıkları yüz kızartıcı bir olaydı!”

“Ne yaptık sana Fatma bacı?” diye sordu İlik Mehmet.

“Açıklayın Tanrı aşkına, gözün üstünde kaşın mı var dedik, nettik sana?”

Fatma bacı öfkeliydi, tüm oradakilerin tümünün sorumluluğunu üstlenmiş gibiydi; zorunlu kalmış gibi konuşuyordu:

“Baştan söyledim, benim şahsıma bir şey yapmayın! Üstelik seni severim; Vakırlı Mehmet’imin dostu ve adaşısın. Ama o kadersizim, şu anda Erzurum’da Hasankale’de düşmanla vuruşuyor. Bir yıla yakındır haber yok kendi şahsından. Ölü mü sağ mı bilmiyoruz.”

Gözleri dolmuştu kadının, oğlunu anımsayınca. Hüseyin Dede etkilenmişti, haykırdı:

“Allah-Muhammed-Ali askerimize güç vere! Hacı Bektaş Veli düşmanlarımızı mahfi perişan eyleye!”

Tek bir ağızdan “Allah Allah! Allah Eyvallah” diye inledi cemvi.

Dertli Fatma yineledi:

“Allah eyvallah Dede’m Allah Eyvallah; ecdadınız İmam Zeynel Abidin ve Oniki İmamlar herkesle birlikte benim Vakırlımı da koruya, kanatlarının altına alalar! Onu küçük masum yavrusu Hasanali’e bağışlayalar.”

Birden ciddileşip değişti.

“Şimdi dileğim o ki, İlik Mehmet, Dede’nin huzurunda, bu Ali meydanında yere kelle kesip yapmadık desin. O zaman ben cezamı çekmeye hazırım.”

Dede de meraklanmıştı bir şeyden haberi olmadığı için. Sordu:

“Ne yapmışlar Fatma bacı? Tez de şunu!”

“Söylesin, açıklasın! Güzbaşında, Kemerinarkası’ndan Ermeni barkanası, o Ermeni kervanı geçerken, barkanadan, akşam

kararırken bir deve yükü eşyayı, karısıyla birlikte aşırđı mı aşırmadı mı? Bir deveyi hamuduyla yuttu mu yutmadı mı?”

Topluluktan mırıldılar halinde, “Doğru söylüyor Fatma bacı, kelle kessin, yemin etsin İlik Mehmet!” gibi öneriler işitilmeye başlamıştı.

Fatma bacı yüksek sesle bir daha yineledi, mırıldıları bastır-mak istercesine,

“Haydi ikiniz de kelle kesin! Yemin edin Pir huzurunda! Yapmadığınızı söyleyin ki kuşku kalksın üstünüzden ve dedikodu bitsin aramızdaki.”

Kamber aldı sözü:

“Benim de kulağıma çalınmıştı, aslı astarı olmayan bir dedi-kodu olduğunu düşünmüştüm. Doğru mu söyleyin” dedi öf-keyle, “o zavallı insanların, çocuk, yaşlı ve kadınların, sonları-nın ne olacağını bilmeden yaptıkları bu sürüş yolculuğunda, aç susuz kaldıkları yetmiyormuş gibi eşyalarını da çalmak hakka-adalete, bizim törelerimize uyar mı? Ne buyurmuştur İmam Ali? ‘Düşmanınız da olsa, aman diyene kılıç çekilmez.’”

İlik Mehmet sapsarı kesilmiş ve ağlamaya başlamıştı. Ya-nındaki karısı ise hiç söze karışmadan kıpırtısız dikiliyordu. Ta başından, Dertli Fatma’nın neyi ortaya dökeceğini anlamıştı. Aslında olayın tezgahlayıcısı kendisiydi, kocası hiç istememişti. İstanbullunun hiçbir şey anladığı yoktu olup bitenlerden. Ruslar-la birlik olup Türkü arkadan vurmuş azılı düşman Ermenilerden alınan eşya için nasıl yargılanırmış İlik Mehmet’le karısı? İsla-miyete göre düşmanın, kâfirin malı Müslüman için ganimettir, helaldır diye içinden geçiriyor, ama hiçbir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Merakla sonucu bekliyordu. Kaya Bekir’in tekke-den çıktığına da artık inancı tamdı, içi rahattı. Çünkü bu arada köşe bucak gözleriyle taramış görememişti tekkenin içinde. Ka-

rı-koca mırıltıyla kamberi yanıtladılar: “Doğru” dediler, “*dâr’da yalan olmaz! Kelle kesemeyiz!*”

Dertli Fatma bu itirafı yeterli bulmadı ve sürdürdü:

“Ama baştan söylemeliydiniz! Bir sabah kapınızda deveyi görenlere, onu Tuzcu Sinanlılardan aldığınız yalanını söylediniz. Birkaç gün sonra da satıp elden çıkardınız. İşte Kamber Baba Milla İsmail’in kendisi söylesin; geçen yıl ki barkana sırasında toplantı yapıp kuralları koyanların başındaki oydu, diğerleri de burada!”

Bu kez İlik Mehmet’in karısı konuştu:

“Dedem yalnız biz yapmadık ki. Örtülü’de silahlarla barkana saldıranlar oldu. Arapkir’de yağma var diye tellal çağırıldı, köycek yağmaya koştular, biz o zaman evimizden bile çıkmadık!”

Pir huzurunda boy vermekte olan İlik Mehmet olanı biteni ayrıntılarınca, müsahibi İstanbullu Mikail, şaşkınlıktan dili tutulmuş durumda ayakta kaskatı kesilmişti sanki. İlik Mehmet biraz da karısını suçlar bir davranışa girmişti, o ise habire ağlamaktaydı ayakta beklerken. Bir yandan da Arapkir yağmasından duyduklarını anlatmıştı bir çeşit savunma olarak. Sakallı Hüseyin Dede Milla İsmail’i uyardı:

“Haydi Kamber’im, musahip canlar dârda, sofular, bacılar edep erkânda yoruldu. Hele Mikail sofu, alışkın değildir böyle uzun süre ayakta durmaya. Bir karara var artık.”

Kamber Baba hizmetini gören Milla İsmail, Dede’nin bu özel davranışına yine içerledi. Mikail’in ne durumda olduğunu ve kafasından neler geçirdiğini az çok tahmin ediyordu. Şöyle cevap verdi:

“Alışkındır Dede’m o, Kuledibi meyhanelerinde bütün gece ayakta, gayrımüslim dostlarıyla rakı-şarap atıştırılmaya. İlik Mehmet sofuya gelince; her ne kadar bacıyı suçlu gösteriyorsa da kendisi de suç ortaklığından kurtulamaz. Eğer ben yargılayacaksam biraz daha bekleyecekler dârda adil bir yargı için. Yok istiyorsan ben çekileyim sen devam et Dede.”

Hüseyin dede telaşlandı:

“Yok yok Kamber Baba, ben senin gibi çok okumuş değilim, karacahilim senin yanında, devam et sultanım” dedi ve arkasından bağırdı: “Sıkıntıda kalmışlara, dârdaki sofulara, edep erkân oturan canlara, bacılara Ehlibeyt, Oniki imam yardımçı olaaa!”

Cemaat tek ağızdan:

“Allaaah! Allaaah! Allah Eyvallah!” diye karşılık verdi.

Arkasından kamber Milla İsmail sürdürdü yüksek sesle:

“Mehmet Sofu, Mikail Sofu, Mansur Dâr’ındasınız! Muhammed-Ali’nin huzurundasınız! Eey sofular, bacılar, cem cemaat! Bu meydan kutsaldır, burada günahlar, kusurlar savunulmaz, kabul edilir! Doğrular, hak ve adalet savunulur! Hallacı Mansur; Ene’l Hak (Tanrı bende, ben Hakk’ın kendisiyim) dedi bu meydanda. Bu gerçeği savundu, softalar anlayamadı; onu parça parça ettiler, ama her parçası ‘Ben Hakk’ım!’ diye bağırdı. Herşey insanda sofular, yarenlerim, herşey insanda ve insan için. İnsandan büyük varlık vardır sanmayın. Tanrı insanda sevgiyle bütünleşmiştir; ne yeredir ne gökteredir, insanın öz-be-öz varlığındadır. Her yeri aydınlatan nurdur, ışıktır! Ama körler bu ışığı göremez. Can gözü, gönül gözüyle görünür bu ışık. Sevgiyle ve insanları olduğu gibi severek varılır ona. Ve kendi öz nefesine karşı gelenler, yani, içindeki ‘beni,

benliği' öldürerek, Men Aref gizemini çözerek ulaşılır. *Men arefe nefsub-u fakat arefe Rabbihu* (kim ki nefsinin ıslah ederse tanrıya ulaşır) hadisinin anlamında yatmaktadır. Tanrıyı tanımak."

Ne diyor Yunus Emre bakınız:

Evvel benem ahir benem
Can alacak olan benem
Azıp yolda kalmışlara
Hızır benem eren benem

Bir niceye verdi beni
Devlet ile sürdü beni
Yanan demir kızan kömür
Örse çekiç vuran benim
Koca Yunus bir başka nefesinde şöyle der:

Dervişlik baştadır tacda değildir
Isılık oddadır sacda değildir
Eğer bir insanın gönlün yıkarsan
Hakka eylediğin secde değildir

Ararsan Mevlayı kendinde ara
Kudüs'te Mekke'de hacda değildir
Kabul et *Yunus*'ün ergen sözünü
Tezce gelir başa geç de değildir

Allah eyvallah deyip, kabul etmişiz canlar. Canla başla inanıyoruz ki, sevginin olduğu yerde bencillik yoktur. Tanrılaşma, bireyin kendisini toplumun, insanlığın hizmetine vermesidir. Mansur, 'ben tanrı gerçeğinin kendisiyim' diye dârağacında bile bağırırken, Abbasi halifesinin tahtı sarsılıyordu. Şeriat softaları, din alimleri, sarayın ve Emir'lerin çevresinde çöplendiği içindir ki düzenlerinin yıkılmasını istemiyorlardı. Aslında Şah Nesimi'nin

de derisi bunun için yüzüldü. Küfür sayıldı söyledikleri. Ah Nesimi, can Nesimi! Derisinden tulum çıkardılar, çarık yaptılar! Öylece bağladılar güneşin karşısına. Sonra emir verdi karayezitlerin başı, Bağdat halkı zorla kırbaçla sıraya sokulup, ellerine küçük taş parçaları verildi. Direğe bağlanmış Nesimi'nin önünden geçerken, yüzülmüş vücuduna bu taşlarla vurdular. Arılar, sinekler üşüşmüştü kızılkan vücuduna. Sokuyor ve kanını emiyorlardı.”

Mılla İsmail coşmuştu. Onca canlar tek kulak-tek göz kesilmiş ona bakıyor ve onu dinliyorlardı. Sakallarından aşağı yaşlar akıyordu konuşurken. Bacılardan ve sofulardan bazıları, özellikle dârdaki İlik Mehmet'le karısı ellerini kullanıp da silemedikleri yanaklarından boyunlarına ulaşmıştı gözyaşları. Utanmasalar hıçkıra hıçkıra ağlayacaklardı. Bu üzgün ve tedirgin edici havaya kendileri neden oldukları için etkilenmeleri iki katlıydı.

Mılla İsmail devam etti:

“Can Nesimi'nin dostlarından biri kendisine verilen taşı cebine saklayıp bir gonca gülle dokunup geçmek istedi. Dost Nesimi, Can Nesimi, kan içindeki gözkapaklarını güçlkle aralayıp, şu dörtlüğü söyledi:

Nesimi coşur geldi
Allah'tan çığır geldi
Düşmanın taşı değil
Dost gülü ağır geldi
Can ister ki dayansın!”

Kamber baba soluklandı, yanaklarından sakallarına doğru akan yaşları sildi. Sonra sürdürdü,

“Dâr'daki sofular, cemdeki canlar! Bu dâr Hallac-ı Mansur ve Can Nesimi'nin dârı! Onlar gibi sofu olmak gerek. Mehmet sofu, olup-bitenleri anlattın. Bacıyla bu yaptığınız büyük hataydı. O yeni evil ki gencin tüm malına el koydunuz! O zavallı gençlerin, sonları belli değildi, ama yaşama umuduyla

onları taşıyorlardı. Talandan söz ettin. Biliyorsun ki, Pehlivan Sefer'in arkadaşlarıyla getirdiği ganimeti ve Dikran'ın verdiklerini burada tekkenin ortasında eşit paylara ayırıp, her aileye üleştirdik. İşlediğiniz bu vebalın altından kalkamazsınız. Madem ki kazançları ve zararları birlikte üleştireceğiz; maneviyatta da bunu yapmalı, veballeri de paylaşmalıyız. Bu çalıntı mallar üzerinden aylar geçti; adım gibi biliyorum ki, sakladınız ve bir türlü kullanamıyorsunuz. İç sıkıntısı çekiyordunuz, şimdi rahatladınız. Ve Fatma bacıya dua edin ki, o ortaya döktü. Yaptığınızın günah olduğunu düşünemediniz."

"*Haklısınız Kamber Baba*" diye inler gibi konuştu İlik Mehmet:

"Onları, kış damınının bir köşesine küçük bir oda yapıp içine koyup, üstüne duvar ördük. Yarın hemen çıkartır, bu meydana dökerim!"

Kamber Milla İsmail dizlerinin üzerinde doğrulup yüksek sesle konuştu:

"Ey cemaat! Canlar, yarenler, bacılar! Bu sofı ile bacının vebalina ortak olmak istemeyen varsa söylesin, dilli başlısınız. Tanrı bağışlasın, dünya malıyla bir günaha ortak olacağız. Daha önce oluşturduğumuz üleştirme kurulu, yarın öğleyin, eşyaları paraya vurup değerlendirerek Dede'nin huzurunda üleştireceğiz. Her gediğe düşen haklar konulacak. Arzu eden gediklerden paraya çevirirken satırlara katılmak için birer temsilci gelebilir. Dilli başlısınız canlar, bir düşüncesi olan çekinmeden söylesin!"

Az bekledi. Bu sırada Dede, Rehber Veli Babayla birlikte meşveret ettikten sonra kulağına eğilip birşeyler fısıldadı. Canlardan özel bir öneri gelmedi. "*Siz daha iyi bilirsiniz, bildiğiniz gibi yapın*" diye bazı sesler geldi.

Ancak üçlü bir meşveretten sonra Kamber, kimsenin beklemediği ilginç bir açıklama yaptı:

“Bacılar, sofular! Bu çalıntı malın vebalını azaltmak, yarıya indirmek için bir yol bulduk. Himmetleri hazır olsun, Hüseyin Dede ile Rehber Veli Baba kurtardı hepimizi! Üleştir-meciler önce yarı yarıya ve eşit bir biçimde, az önce arzettiğim kurullarla iki paya ayıracaklar. Yarısı gediklere üleştirilip konulacak, öbür yarısı ise içimizdeki Ermeni çocuğuna, yani inci Eşe'nin evlat edindiği Garip'e verilecek. Yarın özel bir müsa-hip tutma töreniyle Garip'le Cıbil Yusuf'u kardeşlik yapacağız ve sonra bizden biri olarak payını alacak. Yarın Rehber Veli onları biriki gün içinde ikrar vermeye hazırlayacak ve bir akşam ikinci niyazında kardeşlik olacaklar. Şimdiden ikisinin de donları kutlu olsun! Şimdi soruyorum: Canlar, sofular, bacılar! Eyvallah diyor musunuz Hüseyin Dede'yle, Veli Babanın bu önerisine?”

Canlar her zamanki gibi gür biçimde bağırıldılar: “*Eyvallah erenler! Allah eyvallah, muvafıktır, bakkıdır!*” Bütün gözler bir daha İncigilin gediğe doğru döndü ve İnci Eşe ananın yanında sessizce oturan Garip, bu ısrarlı bakışlardan rahatsız oluyordu. Küllükte oynarken kardeşlik olmaya sözleşerek yaklaşık bir yıldır birlikte müsa-hipliğe hazırlandığı Cıbil Yusuf'un kulağına eğilip şöyle dedi:

“Ne diye herkes durmadan bana bakıyor? Garipse garibim! Benim de iki , iki kulağım var! Köyümdeyken de kilisede herkes bana bakardı. Keşiş amcamın yanında, o vaaz verirken ben ilahi okurdum!”

Kuşkusuz kilisedeki o bakışlar, övgü ve hayranlık duyguları içeriyordu. Şimdikiler ise sevgiye dönüşmüş acıma duygularıydı ve son karar onun adına tüm canları sevindirmişti. İnci Eşe'nin

gözleri yaşarmıştı memnuniyetinden. Üstelik Yusuf'un kulağına fısıldadığı sözleri de duymuştu. Tutup bağına bastı oğlanı: "Benim bahtsız Garip'im, İnci anan sana kurbanlar olsun" diye inledi; öksüz kuşun yuvasını Allah yapar derler. Bak gördün mü Garip'im, senin yuvanın temeli atıldı!"

Mılla İsmail yineledi:

"Bacılar, sofular, canlar! Dârdaki canlar Mansur gibi asıldı, Nesimi gibi yüzüldüler, yani onların çilelerine çektiklerine bir nebze ortak oldular, ayakları mühürlü ayakta bekleyerek! Boy verdiler, dökülüp saçıldılar; kuş gibi hafiflediler. Huzur dolsun içlerine, söyleyin razıysanız, otursunlar artık gediklerine!"

Bir ağızdan, "Bizler razıyız Allah eyvallah! Hak da razı olsun, gönülleri huzur dolsun" dediler.

Elbette ki aralarında birkaç aylık yaşantısı olan Mikail'in iyilikten başka, hiçbir kötü davranışına tanık olmamışlardı. Kaya Bekir de çıkıp gittiği için rahattı İstanbullu bu yönden. Ancak boy verme töreni boyunca anlatılanlardan, olup bitenlerden öylesine şaşkına dönmüştü ki, büyülenmişçesine yere çivilenmişti. Kuru bir ağaç gibi kıpırtısız, cansızdı. Hüseyin Dede onları dârdan indirmek için dualarını verirken zorla eğilmişti. Bu dua ile edep erkân gelmiş tüm canlar da rahatlayacaktı. Duanın hemen arkasından gözcüyü çağırdı Dede ve şöyle dedi:

"Gözcü Baba, seslen gayrı, dizler bozulsun! Sofular bacılar soluklansın bir dem! Saka su dağıtsın, ihtiyaçlar görülsün! Eh bu arada birlikte görülecek olan Keleş Hacıyla, Rehber Veli Sofu abdestlerini yenileyip boyvermeye hazırlansın."

Gözcü yüksek sesle buyruğu duyurdu. Yarım saatlik bir ara dinlenmesi verilmişti.

Boyverme - Sorgulanma Sırası Muhtar Hacı Keleş'e ve Rehber Veli Baba'nında

Sorgulanma sırası Çavdâr Veli baba ile muhtar Keleş Hacı'ya gelmişti. İki de kemerbest olmuş, yalınayak ayakları mühürlü Mansur Dâr'ına çekilmişlerdi. Dâra durmak açık ve geniş anlamıyla Pir huzuruna varmak, meydana ve cemi oluşturan tüm canların karşısına çıkıp, yılboyu yaptıkları ve yapmadıklarının hesabını vermektir. Ayakta ayakların mühürlenmesi, yani , sağ ayak baş parmağının sol ayağın baş parmağı üzerine konması *Fatima Ana Dâr'i*; kollar yana salınmış veya göğüste çaprazlanmış, açık baş omuzlardan birirne doğru eğik durumda beklemeye (ber-dâr, dârağacında asılı gibi) *Hallacı Mansur Dâr'i*; eğilip dua alarak Pir eteğine niyaza varmak *Fazlı Dâr'i*; edep erkâna gelmek olarak adlandırılan diz kurup oturmaya ise *Nesimi Dâr'i* deniliyordu Buyruk'ta.

Rehber Veli babayla Keleş Hacı'nın eşleri Vezzîk anayla Hatçe bacı, Dede'nin isteği üzerine Nesimi Dâr'ındaydılar; yani, ellerini göğüslerine kavuşturmuş dizüstü edeb-erkân erlerinin sağında oturuyorlardı. Dede, "mazlum bacılara erkişilerinin lâballarını (kusur ve kabahatlarını) ayakta bekleterek ödetmeyelim" diyerek onların edeb-erkân, Nesimi Dâr'ında oturmalarını istemişti. Onlara kızgınlığından olacak, İlik Mehmet'in hanımına bu bu hoşgörüyü göstermemişti. Kamber Milla İsmail sorgulamaya başladı:

"Çavdâr Veli Sofu! Hacı Keleş Sofu! Harp gördünüz dârp gördünüz; çok memleketler gezdiniz. Tanıdığınız, tanımadığınız kimseleri incittiniz mi? Cephelerde savaştınız, çetelerle dövüştünüz, aman diyene kılıç çektiniz mi? Silahsız silahla saldırdınız mı? Sen Hacı Keleş, üstelik köyün muhtarisin. Haksızlığın varsa onarmalı, dârılttığın varsa barışmalısın. Ağlattığın varsa güldür Keleş sofu! Benim bildiğim sen yedi-

sekiz yıldır Pir huzuru da görmedin; dâr çekip didâra durmadın! Adana’da, Halep’te, Şam’da gezdin!”

“Doğru” diye onayladı Keleş Hacı:

“Yol kardeşim Hakk’a yürüyeliden beri, ne boyvermek ne de tarik altında sitem çekmek kısmet oldu. Hazırım herşeye, hakkı olan istesin hakkını! Er meydanındayım, dâr meydanındayım. Ayrıca köyün muhtarım, belki incittiğim kimse-ler olmuştur.”

Rehber Veli Baba, “*Kurbanınız olayım Kamber Baba, Hüseyin Dedem, bizi fazla bekletmeyin, fazla üstelerseniz samıyı kırarız haa!*” diye şakasını geçti.

Hüseyin Dede bu şakaya şöyle karşılık verdi:

“Dur hele muhanet rehberim, daha sana sıra gelmedi. Seni Vezzik Ana’dan. Yanında edep-erkân sırasını bekliyor!”

Mılla İsmail sürdürdü:

“Burası Ali meydanı, erler-evliyalar meydanı! Dökünüz heybenizin arka gözündekilerini. Arkanızdaki ağır heybeyle öte dünyaya sizi göndermek istemiyoruz. Orada birer değirmen taşı olup boynunuza takılacaklar, kıldan köprüyü geçemezsiniz. Boşaltın, boşaltın heybelerinizi, yiviliklaşsın. Günahlarınızı veballarınızı burada bırakınız. Dârdakilere söylüyorum ama sözüm hepinedir ey canlar, sofular bacılar! Tarla bahçe sınırı attıysanız, yetim malı yediyseniz, hak sahibinin hakkını verin, bağışlasın sizi! Bu dünyada ödeyin günahlarınızın kefaretilerini. Öte dünyada Allah’ın, Muhammet Ali’nin huzuruna huzur-u kalble çıkın. Ey cemaat, razı mısınız Keleş Hacı sofudan?”

Her zamanki gibi toplu bağırdılar: “*Biz razıyız Şaha kadâr, Hak da razı olsun.*” Milla İsmail sorusunu yinelemeye hazırlanırken Hacı Keleş, “*Ben,*” diye seslendi:

“Ben razı değilim Keleş Hacı sofudan. Yıllar önce işlediğim ve boynumda taşıdığım bir günah torbasını huzurunuzda dökmek istiyorum, bakalım o zaman yine razıyız diyecek, beni bağışlanmaya layık göreceksiniz? O zaman bağışlarsanız içim rahat olacak! Erenler, evliyalar meydanında, hepinizin huzurunda itiraf etmeliyim.”

Herkes anında susmuştu. İki yıldan beri köyün muhtarlığını yapan, karıncayı bile incitmeyen, herkese yardım elini uzatan Keleş Hacı dayı ne demek istiyordu? Onun askerliği ve gurbette geçirdiği yıllarda gördüğü yaşadığı olayların bazılarını bilen yakınları vardı. Ama büyük bir günah olarak kimsenin bildiği bir olay yoktu. Ancak Dede, Kamber Milla İsmail, birlikte boyverdiği Rehber Çavdâr Veli ve hizmet sahiplerinden birkaçı biliyordu onun büyük günahının ne olduğunu.

Askerlikte geçen bu büyük olayın etkisiyle Keleş Hacı, terhis olduktan sonra yıllarca köye gelmemiş Halep’te Şam’da Bağdat’ta çalışmıştı. Yolundan yordamından, Dedé’den uzak kalarak kendini düşküne çıkarıp, yedi yıl boyunca kendi kendisine ceza vermişti; bir iç hesaplaşma içinde geçirmişti bu yılları. Sonunda karısı, çocukları ve yakınlarının daha fazla özlemine dayanamamış, çok değil iki yıl önce köye gelmişti.

Askerlikle birlikte bu çevreden oniki yıllık bir ayrılıktan sonra, bir güz akşamı kendini Arapkir’de, köylülerinin konup, hayvanlarını bağladığı Nalbant Cemil’in hanında buldu. Halep’te karıştığı kervanla ve birkaç at, katır kiralayıp yaklaşık yirmi günde Arapkir’de soluk almıştı. Bir torba gümüş mecidiye ve içindeki bir büyükçe kese İngiliz altınını, bir çuvala iyice basmış olduğu ham ipeğin içine yerleştirerek getirmişti. İki gün handa kaldı, bir

iyice dinlendi. Köylülerini görüyor, onlarla konuşuyor ama kendini tanıtmıyordu. Kendi yaşındakilerin hepsini tanıdı. Bir türlü onlarla birlikte köye doğru yola çıkmaya cesaret edemiyordu.

Köylüleri onu sakallı bir Arap'a benzetmişler ve bir Arap gibi Türkçe konuştuğundan ve sık sık Arapça sözcük kullandığından "Hacı" demeye başlamışlardı. Hacı onun lakabı olmuştu o günden itibaren. Arapkir'de bulunduğu üçüncü günün akşamı, yalnız oldukları bir anda Dağarcık Maksut'u çağırıp, Keleş İbrahim'in arkadaşı olduğunu ve Halep'ten onun yanından geldiğini, Onar'a gitmek istediğini söyledi. Ona birkaç mecdiye verip ipek çuvalını sırtına yükledi, kendisi de içinde elbise ve kumaş bulunan büyükçe bir başka çantasını sırtlayıp birlikte geceyarısına doğru köye gelmişlerdi. Yolda kendini tanıtmış, hakkında neler konuşulduğunu sormuştu; Arabistan'da evlenip kaldığını sanıyorlardı. Karısının ise umutla hâlâ kendisini beklediğini öğrenmişti. En çok korktuğu buydu; oniki yıl bir koca beklemek mümkün müydü?

Keleş Hacı getirdiği paralarla önce koca bir ev yaptırdı iki takım üzerine. Onar Dede'nin türbesi üzerine, Büyük Ocak ve Şeyh Bahşiş tekkelerine iki yıl içinde sekiz-on kurban kesti. Hâlâ kendini 'düşkün' görerek ilk yıl Abdal Musa kurbanı kesmeye cesaret edememişti. Ama geçen yıl sakallı Hüseyin Dede hasta olduğu için Mineyik'ten gelememiş, ergen yaştaki oğlu Düzgün Dede'yi göndermişti kış girmeden. Bu yüzden görgü cemi yapılmamış, Küçük Dede için hakullah toplanmış ve bir kanlı kurban, yani Abdal Musa kurbanıyla yetinilmişti. Kurban gecesi toplanılıp saz çalınmış, semahlar edilmişti, o kadâr. Kurbanı da Keleş Hacı kesmişti bu kez. Köy muhtarı olarak da köyü iyi yönetiyordu. Uzun yıllar imparatorluğun güney memleketlerinde dolaşması, çalışması ona parayla birlikte bilgi ve yaşam deneyimi kazandırmıştı. Zaten bu türlü uzun ayrılıklara köylüler alışık. Askere gidip ancak sekiz-on yıl sonra dönenler çoktu. Özellikle güneye, Halep'e, Şam'a, Mekke'ye, Medine'ye, hatta Yemen'e ka-

dar gidenlerden öyle yedi-sekiz yıldan önce dönen az bulunurdu. Milla İsmail bile gelinine, oğluna kızıp da yedi yıl kalmamış mıydı son gidişinde İstanbul'da.

Bu kış Sakallı Hüseyin Dede köye gelince doğrudan Keleş Hacı'ya mihman olmuştu. İlk işi, hemen Peyik Topal Rıza'yı çağırıp, ilk lokmasını töre gereği Kamber Baba ile Rehber Veli Babaya göndermişti. Arkasından öbür hizmet sahipleri lokmayla çağrılıp, toplantı yaptılar ve köyün görülebileceğine, görgü cimine hazır olduğuna karar verdiler. Öbürleri Dede'den destur alıp dağılmışlar, kamber, rehber ve kurbancı-lokmacı baba Armut Ahmet kalmıştı.

Dede şöyle dedi:

“Yıllar sonra didârını görmek kısmet oldu Keleş İbrahim! Artık İbrahim unutulmuş, herkes sana Keleş Hacı diyor. Talibim, artık bu kış boyverip, görülüp sorulmalı ve tarık altından geçmelisin. Çok uzak kaldın, unuttun yolu yordamı.”

Dede'nin bu sözleriyle, Keleş Hacı'nın yüzü solmuş, kül rengine dönüşmüştü. Kamber Milla İsmail, yaşdaşı Keleş Hacı'nın birden renginin değişmesine bir anlam verememişti sordu:

“Sen Keleş İbrahim'ken inançlı bir sofuydun” dedi, “iyi anımsıyorum; gençliğimizde tevhidten çıkmazdın. Zaman zaman esridiğini de görmüşümdür. Sabahlara kadâr semahlar dönerdin. Arap çöllerinde Hacı olduktan sonra yezitleştin mi ne? Bu suskunluk, soğukluk neden? İnanç mı değiştirdin?”

Keleş Hacı ağlamaklı konuştu:

“Yüklenme bana öyle Milla İsmail'im! Lanet yezidin canına olsun, ne diye yezitleşeyim, neden inanç değiştireyim? Yol Muhammed-Ali'nin yolu. Yolumuza inancımıza kurban olayım. Ama ben günahkarım, bu nazenin yol beni kabul etmez. Bu veballa çıkamam Dâr-ı Mansur'a. Çıkamam çıkamam!”

Keleş Hacı'nın gözleri yaş dolmuş kara sakallarına doğru akıyordu.

Hüseyin Dede sordu:

“Keleş Hacı İbrahim! Söyle bize nasıl bir vebal işledin de kendini böyle yol düşkününü görüyordun?”

Rehber Çavdâr Veli, “demek bunun için yıllardır ortada görünmüyordun” deyince, Armut Dayı da karıştı:

“Geldiğin bahar Hüseyin Dede'nin kardeşi ve oğlu köye uğradığında bir Abdal Musa kurbanı kesmiştik, demek bu yüzden özür bildirdin, gelmedin! Ben de iki gün sonra İstanbul'a gitmiştim.”

Kamber Milla İsmail:

“Anlaşıldı, Arap çöllerinde bunun için çile dolduruyordun. Kendini cezalandırdın. Adamım, arkadaşım benim! Kendin hakkında, kendin karar veremezsin yol düşkünlüğüne! Karı boşamadın, yetim malı yemedin!”

Rehber Veli Baba ekledi: “*Ziyana gitmedin; zina-livata etmedin!*”

Keleş Hacı:

“Hayır, hayır asla! Onar Dede canıma karim olsun ki hiçbirini yapmadım.”

Hüseyin Dede:

“Eline, beline, diline sadık bir sofusun sen Hacı Keleş. Kanlı değilsin, katil değilsin.”

Keleş Hacı, birden Dede'nin ellerine sarılarak haykırdı:

“Katilim, Dede’m, katilim, ben bağışlanmayacak bir katilim!”

Oradakiler birbirlerine bakıştılar şaşkın şaşkın. Milla İsmail kendini toparlayıp ayağa kalktı ve onu omuzlarından tutarak kaldırdı, şöyle dedi:

“Otur şu sedire Keleş Hacı, otur ve sakın sakın anlat!”

Dede dualar mırıldanarak sırtını sıvazladı. Keleş Hacı içini kemiren ve kendisini büyük bir suçluluk duygusu içine itmiş olan olayı anlatmaya başladı. Ne çocukları ne de karısı vardı odada. Karısı Hatçe bacı son anda, ahırdan hayvanların altına kuruluk serpmek ve yemlerini tazelemekten gelmişti. Dede ona, “*Haydi Hatçe Bacı sen git yat, daha fazla uykusuz kalma, bizim daha göreceğ hizmetlerimiz var*” dedi.

İçerideki suskun, rahatsız edici havayı sezmiş olan Hatçe Bacı, Dede’nin ve diğer hizmet sahiplerinin elini öperek, “hayırlı geceler” dileyip çıkmıştı.

Hacı Keleş olayları anlatmıyor yaşıyordu sanki. Mehmetoğlu Keleş İbrahim 1909 yılında Adana-Osmaniye’de ikinci, yani ihtiyat askerliğini yapıyordu. Terhis edilip köyüne dönmesine birkaç ay kalmıştı. Çerkez binbaşı Ömer Lütfi’nin redif bölümündeydi. Binbaşının hizmetini gören, atına bakan emireriydi. Binbaşı kendisini çok sever ve güvenirdi.

“*Ulan Keleş*” diyordu son günlerde, “*sen terhis olunca senin gibi birini nasıl bulacağım ben?*”

Keleş Hacı, Nisan ayı boyunca Adana çevresinde koyu Ermeni olaylarının içerisinde yaşamıştı. Piskopos Muşeg’in desteklediği Babikyan ve Taşnakların teşvikiyle Zeytinlu, Vanlı, Rusya’dan, Muş ve Bitlis’ten pamuk işçileri görünümü altında taşıdıkları adamlarını tepeden tırnağa silahlandırarak sözde Kilikya Ermenistanı’nı kurtarma eylemlerine başlamışlardı.

Türk kasaba ve köylerini basıyor; baskını haber alıp kaçamamış olanları, kadın-çocuk demeden ya camilere doldurup ateşe

veriyor ya da tecavüz ve işkencelerle öldürüyorlardı. Binbaşının atlı redif (takipçi, iz sürücü) birliği böyle bir köydeki mezalimi görünce, yarım saat ötedeki Ermeni köyüne baskın yaparak, bunu yapan Ermeni çetesinin mensuplarını yakalama operasyonuna girişmiş. Köyde tek erkek dahi bulamayınca tüm kadın ve çocukları bir yere toplayıp, erkeklerinin saklandığı söylemedikleri takdirde yıllardır kadın yüzü görmemiş askerlere tecavüz etme ve süngüleme emri vermekle tehdit ederek onları konuşurmaya çalışıyordu. İşte olan o sırada olmuş bulunuyordu.

Binbaşının birden, “Keleş, dikkat et kadına” diye bağırmasıyla Keleş İbrahim, ani bir refleksle, silahını elden bırakmadan sola çark edip diz çöktü. Çökmesiyle silahının ucundaki süngü, ansızın donuna sakladığı kamayı çıkartıp kendisine saplamak için kolunu kaldırmış kadının karnına saplandı . Şaşkın durumda süngüyü çekmeden ayağa kalkan Keleş İbrahim, kadın sırtüstü düşünce, elinde olmayarak karnını deşmişti. Genç kadın dört beş aylık hamile olduğundan, barsaklarıyla birlikte kocaman cenin ortaya çıkmıştı...

Hüseyin Dede, Milla İsmail ve diğerleri tek söz etmeden dinlemişlerdi ayrıntılarıyla tüm anlattıklarını. İlk kez Dede konuştu:

“Bilmem siz ne düşünüyorsunuz? Ama bana göre Keleş Hacı ölmek için öldürmek zorunda kalmıştı!”

Kamber Baba,

“Katılıyorum düşüncenize, dedi. Eğer öldürmeseydi kadını şimdi kendisi burada yanımızda olmayacaktı kuşkusuz!”

Rehber Veli baba daha uzunca konuştu:

“Ben Balkan savaşlarında, daha önce Trablus ve Tripoli’de buldum. Savaşın kuralı bu, ‘yaşamak için öldüreceksin’. Sen de savaş içindeydin. Üstelik kadını bir rastlantı sonucu öldürdün, isteyerek bile değil. Tanrı yardım etmiş o anda, Onar Dede

Dâr'ına erişmiş de, sei uyarması için yol göstermiş binbaşıya. Keleş Hacı, sen nasıl bunun için kendini katil ve bu yüzden 'yol düşkünü' görüyorsun? Haksızlık etmişsin yıllarca kendi özüne. Bu daha büyük günah."

Üçü üç yandan çeşitli örneklerle onu suçsuzluğuna, görgüye katılıp, boyverebileceğine ikna ettiler. Üstelik Rehber Veli Baba, "*Benim de kardeşliğim seninki gibi Hakk'a yürüdü, birlikte boyverip tarığa düşeriz*" diye önerdi ve hepsi uygun buldu.

Horoz ötümüne dek konuşup tartışmışlardı o gece. Keleş Hacı Beşler aşkına tam beş kez cezveyi ateşe vurup kahve pişirmişti. Vaktiyle tırmanan Ermeni olaylarının önünün alınamadığı, geçen yıl uygulanan toplu sürüş ve yönetimin yanlış davranışı üzerinde düşünceler bile ileri sürenler olmuştu...

Ama nevar ki, Keleş Hacı sofunun sorgulama sırasında içi el-vermedi bu yargıya sadık kalmaya. Cemdeki tüm canlara itiraf etti, tek tek anlattı olayı, tıpkı yaşadığı gibi. Arkasından sordu:

"Erenler, sofular, bacılar deyiniz şimdi, Keleş Hacı sofudan acaba razı olabilir misiniz? Beni bağışlıyor musunuz? Yoksa cezalandıracak mısınız? Ama boynum kıldan incedir hepimizin huzurunda!"

Herkes susmuştu. Dede Milla İsmail ve dârda bulunan Rehber Veli Baba birbirlerine bakıyorlardı. Kamber Milla İsmail soruyu yinelemeye hazırlandı ve yerinden yekindi dizlerinin üzerinde. Ağzını açmadan gediklerden sesler yükselmeye başladı:

"Keleş Hacı sofudan Şaha kadâr razıyız. Biz bağışladık, Tanrı da bağışlasın. Biz günahsız görüyoruz, Allah da görsün. Cemaat için bir kurban kessin ki içi rahat etsin!"

Keleş Hacı sofunun gözlerinden akan yaşlar siyah sakallarının arasından süzülüyordu ama gülüyordu: "Başımın gözümün üstüne dileğiniz" diyebildi.

Hüseyin Dede yüksek sesle kısa bir gülbenk çığırdı:

“Hak uğruna, halk uğruna kesilen kurbanlar kabul ola! Dağ-
da, belde, yolda ve kışta kıyamette kalanlara, düşman elin-
de olanlara; Üçler, Beşler, Yediler, Oniki İmamlar, ondört
masum-u pak ve onyeddi kemerbest; tüm erenler, evliyalar
yardımcı ola! Kurban sahibinin kurbanı kabul, yüzü ağ ola!
Yiyenlere helalı hoş, yedirene delil ola!”

Dede'nin her dua -iyi dilek tümcesi- sonunda cemaat bir tek
ağızdan, “Allah Allah!, Allaheyyallah!” diye bağıarak onaylayıp,
destekliyorlardı.

Artık sıra, yani sorgulama sırası Rehber Veli babanıdı.
Kamber ona dönüp aynı soruları yöneltti. Keleş Hacı'nın, büyük
vebalinin daha önce Dede ve babalar tarafından aklandığı halde
onu cemdeki canlara sunup genel onay ve helallik almasıyla on kat
yüz kat daha fazla paklandığı ve bu davranış inançlarının en ger-
çekçi ve olumlu yanıydı kuşkusuz. Keleş Hacı'nın bu davranışını
düşününce, Veli Baba belleğini yoklamaya ve en gizli köşelerine
sıkışmış, günah sayılabilecek bir kötü anı aramaya başlamıştı,
ama bulamadı.

“Vallaha Kamber Baba sultan! Kimsenin testisini kırıp su-
yunu döktüğümü anımsamıyorum. Böyle birşey yaptıysam,
yerin kulağı vardır duyulur, işitilir. Duyan işiten, zarar gören
canlar sofular, bacılar varsa söylesinler; izin verin dillensinler!
Ben bu meydanda dâr çekiyorum, ar çekmiyorum! Canımla
tenimle, varımla yoğumla er meydanındayım! Bilip de bildir-
meyenin, görüp de göstermeyenin, duyup da duyurmayanın
boynuna olsun tüm vebalim!”

Kamber Mılla İsmail ile Hüseyin Dede aynı zamanda konu-
tu: “Ağır konuşuyorsun Veli Sofu! Vebal yükleme canlara!”

Kendini savundu Çavdâr Veli sofu:

“Herkes vebal yüklemiyorum; tersine gördüyse söylesin, göstersin ki, vebalımın altında kalmasın, zararımı çeken dile gelsin istiyorum. Dede’m ben de talip-mürit sahibiyim, deve dişi gibi taliplerim var. Vebalı-günahı çok olanın Muhammed-Âlî’nin postuna oturmaya hakkı olabilir mi? Sorgu sual edebilir mi taliplerine?”

Boyveren iki sofunun eşleri Dede’nin izniyle kocalarının iki yanlarında başlarından örtülerini sıyırmış edep erkân olmuş dâr çekiyorlardı.

Veli Babanın bu son sözleriyle karısı Vezzîk Ana’yı bir tedirginlik kaplamıştı. Elleri dizlerinin üstünde, dudaklarından başlayan titreme bütün vücuduna yavaş yavaş yayılıyordu. Az geride Karamehmetler-Dedegiller gediğinde yeniyetme oğulları Gazi, ninesinin yanında sık sık diz değiştirerek otururken, anasının titremesini farketmiş şaşkınca ona bakıyordu.

Kamber yeniden gürlledi:

“Sofular, bacılar! İşittiniz Veli Sofuyu, vebal altına girmeyin. Mansur Dârında Hallac gibi asılmaya, Nesimi gibi yüzülmeye hazır bekliyor. Cebinizde sakladığımız kırmızı gül değil, atacağınız taş onu aklayacak.”

Vezzîk Ana birdenbire kelle kesip ayağa fırladı: “Destur Dede’m, dil istiyorum” dedi. Veli Baba hafif yollu güldü. Öğleyin karısına bir-iki bağırıp sitem etmişti, onu şikayet edeceğini sanıyordu.

Hüseyin Dede de gülerek, “Dilli başlısın, konuş Vezzîk Ana, erkişinden bir şikayetini mi var? Dilli başlısın, iste hakkını hak sahibinden.” dedi.

“Yok Dede’m” dedi Vezzîk Ana ve sürdürdü:

“Ben Veli Sofu’dan Şah’a kadâr razıyım; ne bir şikayetim ne de ondan talep edecek bir hakkım var! Yalnız, Veli Sofu hepimizin boynuna vebalını yükledi, bir günahını bilip de söylemeyenlere çok ilendi. Onun anımsayamadığı bir olay var ki bana günahmış, bağışlanması güç bir kusurmuş gibi geliyor. Onu açıklamak ve kendisine sormak için destur verin. Ben anımsadığıma göre benim boynuma geçti, ben boynumda değirmen taşı taşıyamam!”

Bu sözler üzerine Veli Baba’nın gülümsemesi dudaklarında dondu. Hüseyin Dede ciddileşti, “*Destur Şah-ı Merdan’dan bacı, konuş!*” dedi. Tekkedeki onca kalabalıktan ses çıkmıyordu. Tüm canlar tek kulak kesilmiş, merakla dinlemeye koyulmuşlardı. Çünkü Dedegiller’in içinden en yetkin ve hatta keramet ehli olarak bildikleri Seyyid Yusuf oğlu Veli Baba’nın büyük günahı ne olabilirdi? Üstelik yine aralarında büyük saygınlığı bulunan Dede karısı, “*Ana, Anabacı*” olarak bildikleri Vezzik Ana’dan geliyordu bu suçlama ya da suçunu hatırlatma. Büyük merak işte bu nedenlerden dolaydı. Bir yerde dedelere güvenip güvenmeme sorununa bürünmüştü bu durum.

Dâr meydanının sağındaki bir direkde zincirlerle asılı kandillerden birinin üç fitilinden ikisi sönmüştü. Delilci Baba elindeki yağdanlıktan yağ koydu ve fitilleri tutuşturarak yeniden gediğine dönüp oturdu. Vezzik Ana,

“Önce sormak istiyorum, bir düşmanla dostluk kurmak günah mıdır değil midir, önce onu öğrenmek istiyorum” dedi.

Hüseyin Dede böyle bir soru beklemiyordu. Bunu yorumlayarak yanıtlamaya bilgisinin sınırı yeterli değildi doğrusu. Kamber’e “*Aman sen bilirsin Kamber’im, ben aradan çekiliyorum*” dercesine baktı.

Kamber Mılla İsmail güvenli ve tane tane konuşarak sorunun ve yanıtının yorumuna girişti:

“Vezzik Ana, bu kořullara baęlı. Baban Hasan Dede rahmetli olmasaydı bunu açıklamak bana dūřmezdi. Būyūk Sūnni alimleri bōyle bir soruda, soranı suçlarlar. ‘Gūnahı sevabı Allah deęerlendirir, insanların ne haddine’ derler! İři Allaha salarak yan çizerler. Oysa insanın iradesi var, aklı mantıęı var; gūnahı sevabı ayırıp seçebilir, deęerlendirebilir ve de baęıřlayıp cezalandırabilir. Sen tonlarca gūnah iřle, evrene toplumuna zarar ziyan ver, sonra hesabının ōbūr dūnyaya bırakılmasını iste. Olmaz ōyle Őey. Neyse soruna geçelim Vezzik Ana: Gūnah mı deęil mi bu yařanan kořullara baęlı. Eęer savař sırasında dūřmanla dostluk, arkadařlık, iřbirlięi anlamındaysa bu ihanettir ve baęıřlanmaz bir gūnahdır. Yok bu dostluk, barıř dōneminde toplum bu arkadařlıktan hiçbir zarar gōrmemiřse, gōrmeyecekse, tam tersine būyūklūktūr, barıřcıl ve insancıl olmaktır.”

Vezzik Ana bu yorumları Milla İsmail’in lafları eęip bůktūęüne verip konuřtu:

“Ama savaşın fırafırđ içinde. Anlatsana Veli Sofu, Şimdi anımsamışsındır herhalde!”

Veli Baba karısı daha soruyu yōneltirken anımsamıř ve renge atmıřtı. Ancak Kamber Milla İsmail’in yorumları, kendisini savunacak ipuçları vermiř ve yūreęine soęuk su serpmiřti. ůnků Balkan’dan gelir gelmez bir kez Abdal Musa cemi yaptırmıř kōylůye; bir kez de tek bařına Mineyik’e gidip Hůseyin Dede’ye gōrůldůkten sonra Erzincan’a dedelik yapmaya gitmiř, taliplerini gōrůp sorgulamıřtı. Cem cemaat yapmıřtı da hiç usunun kıyısından geçmemiřti savař sırasında o yaptıęı Őey. Hayır bu gūnah olamazdı. Nereden de Vezzik Ana bunu anımsayıp, kendisini suçlamaya girdi bōylesine?

Acaba Rehber Veli Baba'nın Büyük Günahı Neydi?

Bağımsızlık için isyan etmiş ulusların mücadelesini, birkaç yıldır İttihat ve Terakki hükümeti buralardaki yorgun ve kırık dökük ordu kalıntıları ve Trakya'da taze güçlerden oluşturulan deneyimsiz birliklerle bastırmaya çalışıyordu. Balkan halklarının yüreklerini tutuşturmuş milliyetçilik ve bağımsızlık alevinin söndürülmesi öyle kolay olacağı benzemiyordu. Olmadı da nitekim.

Çavdâr Veli kırık yaşını yeni aşmıştı bu savaş sırasında. Kanlı çarpışmalar içinde sürekli geri çekiliyorlardı. Başlarındaki kumandanları kimdi, kim emir veriyordu bildiği yoktu. Emir gelmiş çekiliyorlardı. Ama düşman bastırdıkça bastırıyor. Bir daha Osmanlı'nın bu topraklara geri dönmemesi için tüm gücünü harcıyordu. Milliyetçi çetecilerin müthiş bir baskınına uğramışlardı. Harekat alanı bir Sırp köyüydü galiba ya da o köye sıkıştırılmışlardı isyan bastırmaya gelen Osmanlı askerleri. Çavdâr Veli kendini bir evin samanlığına dar attı. Bir duvar deliği bulmuştu, bir süre gelişigüzel oradan dışarıya ateş etti.

Sonra vazgeçti. Kuru ot balyalarının arasına gizlenip beklemeye başladı. Tüfeğinin dipçliğini yanağına yaslamış ve samanlığın yarı açık kapısına doğru nişan almış bekliyordu. Dışarıdan anlaşılmas sesler geliyor, koşuşmalar, bağırışlar ve silah sesleri işitiliyordu. Epeyce bekledi, dışarıyı sakinleşti. Tam çıkmaya hazırlanıyordu ki, silah elinde genç bir asker içeri girdi. Girmedi kapıdan süzüldü sanki. Öylesine yorgun ve öylesine zayıf görünüyordu ki! Tam da üstüne geliyordu. Gizlendiği köşesine yönelmiş, tüfeğinin tetiğine parmağını geçirmiş ve anında basmaya hazır durumda, çevresini dikkatle tarayarak yürüyordu. Yorgundu ama zayıf yüzü gerilmiş, her an bir düşmanla karşılaşacakmış kuşkusuyla titriyordu. Ne Sırp ne Bulgar'a benziyordu; Karadağlı ya da Arnavut da değildi. Aylardır yüzlercesini gördüğünden

kılıklarından hepsini tanımıştı. Ondokuz yaşlarında ya var ya yoktu. Hep tetikte duran kulakları bir bebek eli kadar genişti. Büyükçe burnu yüzünün zayıflığından daha da ortaya çıkıp büyüyordu sanırdınız. Ama, ne diye Fransız üniforması giymişti? Kulağına çalınmıştı Fransızların Balkan milliyetçilerine yardım ettiği. Ama asker gönderdiklerini bilmiyordu. Silahının dipçığını daha da yanağına yapıştırıp, iyice nişan aldı. Tetiğe bassa tam alınından vuracak ve oracığa yığacaktı. Genç Fransız -üniforması Fransızdı ama kendisi hiç de benzemiyordu- hâlâ hedefte dikiliyordu. Çavdâr Veli içinden, *“Kaçsana be delikanlı, gizlen bir yana, ne duruyorsun hedefimde”* diyordu. Öyle ya, ne diye vursundu? İki kişiydiler; ne birbirlerinin atına eşek, ne de tavuğuna kış kış demişlerdi. Kendisi gibi bu Fransız genç bu uzak memlekette ne arıyordu? Kafasında anlamına varamadığı duygularla dopdoluydu. Eli varmıyordu tetiği çekmeye. Belki o kendisini görseydi, basardı tetiğe ve bir daha çıkamazdı şu balıaların arasından. Dışarıdan *“Koşun arkadaşlar, güneyden bir Fransız bölüğü girdi köye, canınızı kurtarmaya bakın”* diye sesler gelmeye başlayınca, asker *“Türkler”* deyip, kendini hemen yanındaki bir başka balyanın arkasına attı. Arkadan görüyordu, aynen kendi pozisyonunu almıştı. Yapamadı Çavdâr Veli, kıyamadı gence ateş etmeye! Onu öldürüp dışarıdaki Türk askerlerinin arasına karışmak işten bile değildi. Tanrının verdiği canı bile bile, gözüm göre göre benim almaya hakkım yok diyordu, kendi kendine. Evet doğruydu, yedi yıllık askerliği içinde Trakya’da, Kuzey Afrika’da, Balkanlarda belki çok düşman öldürmüştü. Ama hiçbiriyle bu denli yakın olmamış, daha doğrusu hiçbirinin yüzünü görmemişti. Aslına bakılırsa kimseyi öldürüp öldürmediğini de bilmiyordu, hep uzaktan ateş etmişti. Boğaz boğaza gelmemişti düşmanla. Sanki Onar Dede hep yanbaşındaydı, nasıl hareket edeceğini söylüyordu. Yani emri komutan değil de hep o verirdi sanki. Olmaz olmaz, nasıl kıyabilirdi şu gencecik cana?

Hâlâ Türk askerlerinin sesleri geliyordu. Kapıdan fırlayıp kaçmayı denese, genç düşmanı kendisini bir kurşunda öldürürdü! Acaba Türkçe biliyor muydu? Kendisi onun dilinden tek sözcük bilmediğine göre, o nereden bilecekti! Tutsak almayı düşündü. Ama o ölümden de beterdi. Onu da yapamadı, bekleme kararı verdi. Bir iyi fırsat düştüğünde, silahını elinden alıp, dost olmayı deneyecekti işaretle. Arnavutça'dan Bulgarca'dan birkaç kelime öğrenmişti, onlarla belki anlaşır. Türkler gitmişti, ama o yerinden kalkıp da kaçıp kurtulmuyordu. Bu sessiz sedasız birlik-teliğin arasından bir saatten fazla zaman geçmişti belki. Yeniden dışarıdan sesler gelmeye başladı, bu kez düşmandı. Bir ara yanındakiyle aynı kılıktan, yani bir Fransız askeri birşeyler mırıldanarak, eli tetikte kapıdan içeri gözattı. Kimse olmadığına kanaat getirmiş olacak ki, silahı elinde, kapıya yakın bir yere gürültüyle kakasını yaptı ve işedi. Sonra kalkıp giderken tuvaletten çıkıyor-muşçasına kapıyı üzerlerine kapattı.

Çavdâr Veli içinden söylendi "İşte Fransızlar, arkadaşların. *Gitsene be adam. Belki de gitmiştir. Ne diye seni öldüreyim? Sana ne diye kıyayım? Sen bana ne yaptın ki?*" Ama aslında farkında olmadan mırıldanmıştı; kendisini ele vermiş, yerini belli etmişti. Daha baştan, birkaç balya gerisinde birinin varlığından kuşku-lanmış olan genç Fransız askeri ardından gelen askere de görünmeden gizlenmiş, soluğunu tutarak bekliyordu. Yerini kesin saptayamamıştı. Ama onun kendisini gördüğünü düşünüyordu. Bir süre korkuyla vurulmayı bekledi. Türk askeri olsa çekip vururdu kendisini, bir Balkanlı kaçak ya da kadın, çocuk diye içinden geçirerek teselli buldu. En sonunda, aradan onca zaman geçtiği ve Türk askerleri geldiği sırada da kendisine ilişmediğine göre, kendini belli etmek istemeyen Balkanlı bir asker kaçağı olmalı yargısına varmıştı.

Dışarıdan hâlâ Fransız askerleri geçiyordu. Birden Çavdâr Veli'nin mırıldandığı bu sözleri duydu. Üstelik Türkçe bildiğin-

den şaşırıp kaldı adamın söylediklerine. Hemen arkasındaydı, Türkler geçerken kendisini öldürüp ya da tutsak alıp onlara katılabilirdi. Hafif doğrulup, yavaşça kendini balyanın öbür yanına attı. Çavdâr Veli'nin dalgın anına gelmişti, görememişti. Fransız askeri, iki balyanın arasına, silahı yanağında, yüzüstü uzanmış Çavdâr Veli'yi gördü. Tam kafasına vurabilirdi. Ya da tutsak alıp, birliğine katılabilirdi. O fırsat şimdi kendine geçmişti. Üstelik Türk askeri, artık kendisini göremeyince telaşlanmış ve kafasını kaldırarak araştırıyordu. Ama genç asker de yapamadı, onu öldürmeye eli varmadı, düşündü, düşündü. İki saate yakındır burada, düşmanın gözlemi ve kontrolü altında, tüfek namlusunun hedef noktasında beklemişti. Kendisini öldürmemişti ve üstelik tehlikeyi hiçe sayıp kıyamadığını, öldürmek istemediğini itiraf ediyordu. Kendisi onu nasıl öldürebilirdi? Hem dediği gibi, onu niçin öldürecek? Ne yapmıştı bu adam kendisine daha önce? Onunla kontak kurup dost olmalıydı.

Çavdâr Veli, genç Fransız askerini gözden kaybedince kaçtığına kanaat getirmiş ve yeniden iyice uzanarak hafif sevinçle mırıldanmaya başlamıştı. Bu arada kapının da kendiliğinden açılması, askerin artık kaçtığı kanaatini artırmıştı:

“Gitti galiba, kurtuldu. Ne iyi oldu. Ne diye öldürecekim çocuğu? Ne yaptı bana? Hiç. Birbirimizi tanımayız görmeyiz; dinimiz ayrı, dilimiz ayrı. Ama ikimiz de insanız. Dünyaya yaşamak için geldik, ölmek ve öldürmek için değil! Eğer gitmeseydi ve dilimizi bilseydi onunla arkadaş olurdum; önce bir punduna getirip silahını almak gerekecekti. Ben onu vurmak istemiyordum, ama belki o beni görür görmez öldürür. Ama gitti, iyi de etti.”

“Gitmedim arkadaş, buradayım, sadece iki balya var aramızda. Görüyorsun, senin dilini de konuşabiliyorum.”

Çavdâr Veli şaşırmişti, ama anında yer değiştirerek karşılık verdi bir soruyla:

“Sen Fransız askeri değil misin? Nereden biliyorsun dilimizi?”

“Evet Fransız askeriyim. Selanik Yahudilerindenim. Sekiz yaşma dek bir Türk mahallesinde yaşadım. Önce Almanya’ya oradan da Fransa’ya göç edip yerleştik. Evde babam, anam hep Türkçe konuşurlar. Söylesene, iki saatir burada beni gözledin, düşmanın olduğum halde öldürmedin, niçin?”

“Sen bana ne kötülük yaptın ki seni öldüreyim oğul? Birbirimizi öldürmemiz için üstteki insanlar, yani yönetenler emir vermişler hayasızca. Dünyayı kana boyayanlar bunlar. Sen Fransa’dan gelmişsin, ben taa Anadolu’nun güneydoğusundan. Yok oğul, ben senin gibi bir gence kıyamam. Ama sen beni öldürmek istiyorsan, aha meydana çıkıyorum. Babam yaşındaki bir düşmanı alnının ortasından vurup yere serdim diye anlatır, gururlanırsın. Seni kahraman diye çağırırlar!”

Bir çırpıda bunları söyleyip, üstündeki balyayı devirip çıktı ortaya. Aynı anda Fransız asker de atladı yanına. İri yarı ve uzun boylu olan Çavdâr Veli’nin yanında çocuk gibi kalıyordu genç asker. İki de silahlarını bir yana atmışlardı birbirlerine baktılar, baktılar, sonra iki kapı komşu dost gibi, kuvvetle el sıkıştılar. Çavdâr Veli Baba’nın gözleri dolu dolu oldu.

“Benim adım Veli, Çavdâr Veli derler bana” diye kendini tanıttı:

“İlk oğlum yaşasaydı senin yaşlarında olacaktı, müsaade et de sana oğlum gibi sarılayım.”

Sarılıp sarmalaştılar birbirleriyle. Bu kez Fransız asker, “Benim adım da Abel” dedi.

“Size Veli Baba diyebilir miyim? Çünkü ben yeniden doğdum. Siz değil de başkası olsaydı şimdi ölmüş olacaktım. Veli Baba, benim ikinci babamsınız siz.”

“Ben de seni oğlum olarak kabul ediyorum. Veli Baba demen bana onur verir! Zaten öz adımın önünde Çavdâr lakabı, arkasında da Baba sıfatım vardı benim. Köyde ve çevremde Çavdâr Veli Baba diye çağırırlar. Aç mısın evlat?”

Bu sırada dışarıdan yine sesler gelmeye başladı, sustular. Yeniden balyaları üstüste koyup, ot balyaları arasında kayboldular. “Çantamı düşürdüm, azığım içindeydi, açım.” dedi Abel. “Üzülme” diye fısıldadı Veli Baba ve devam etti:

“Benim çantamda ikimize yetecek kadâr peksimet var. Yanımda vurulup ölen bir askerın çantasından almıştım. Buraya girmeden önce kanlı bir çarpışmanın içinde bulundum. Cesetler arasında kaldığım için sağ kaldım. Daha önce de evlerden birinde bacaya konmuş, bacanın sıcaklığıyla is altında pişmiş koca bir dana budu bulmuştum bir arkadaşımınla paylaştık.”

Hemen çantasını açıp etle peksimeti çıkardı ve yiyip karınlarını doyurdular yattıkları yerde. Balyalar arasında iki kişinin uzanıp yatacağı yer açmış, üzerine yanlamasına iki balya kapatmışlardı. Küçük boşluktan arada bir kafalarını çıkarıp hava alıyor ve kapıyı gözlüyorlardı. Aynı akşama doğru bir top mermisi düşüp yarısından fazlasını yıktı samanlığın. Bereket yangın çıkmamıştı. Harabe altında birkaç gün güven içinde birlikte kaldılar. Deliklerden dışarısını görebiliyorlardı. Yiyeceklerini paylaştılar Çavdâr Veli’yle Abel, baba-oğul oldu iki düşman. Geceleri genellikle Çavdâr Veli, çökmüş damın deliğinden sürünerek dışarı çıkıyor ve yiyecek bulup getiriyordu “oğlum” dediği Abel ile yemek için. Üç gün boyunca tepelerinden çeşitli guruplar geçti. İlk önce Çavdâr Veli bir Fransız grup geçtiğinde, Abel’i delikten

çıkartıp gönderdi. Birbirlerine yeniden gerçek bir baba-oğul gibi sarılıp öpüşmüşlerdi. Kendisi bir gün daha bekledi tek başına. Yukarıdan Türkçe konuşmalar duyup, Türk askeri olduklarına kanaat getirince, çıkararak onlara katıldı. Bir daha da birbirlerini hiç görmediler Veli ile Abel...

Tekkedeki bacılar, sofular heyecanla dinlemişlerdi Veli Baba'nın Balkan serüvenini. Sözlerini şöyle bağladı:

“İşte Dede'm, erenler! Olay bu. Nasıl ve ne diye öldürseydim o genci? Niçin? O yaşadığımız koşullarda ancak dost ve arkadaş olunurdu. Eğer o Fransız askerini öldürseydim, kendimi asla affedemeyeceğim bir günah işlemiş olurum. Sofular, bacılar! Veznik Ananın anlatmamı istediği, büyük bir günah olarak kabul ettiği olayı dinlediniz. Suçluysam boynum kıldan incedir huzurunuzda; cezalandırın.”

Bütün canlar tek bir ağızdan, bu toplum mahkemesinin eşit oya sahip üyeleri olarak “suçsuzdur!” dediler. Arkasından güür bir biçimde bağırıldılar: “Biz Veli Baba sofudan Şah'a kadar razıyız; Hak da razı olsun!”

Böylece Kamber babanın dönüp de aynı soruları yinelemesine gerek kalmadı. Sadece dâr meydanındaki erler ve yanlarındaki bacılara “eğiliniz” işaretini verdi. Sağ elleri göğüslerinde, sol ellerini ayak başparmaklarına değdirinceye dek eğildiler.

Dede duaya başladı:

“Allah Allah! Allah Allah! Boylar boy ola. Toylu ola, soylu ola. Dâr çekti bu canlar. Arıldılar, durulandılar. Aklanıp paklandılar. Dökülüp saçıldılar, görülüp, soruldular! Çektikleri dâr, felaketlerine karşı gele. Muhammed-Ali'nin katarına, didârına yazılalar. Yolda, belde ve dağda yardımcıları ola! Yoldaşları Oniki İmam ola! Pirimiz üstadımız Hacı Bektaş Veli yete, yerişe, saklaya ve bekleye. Dilde dileklerini, gönülde mu-

ratlarını vere. Cemimiz Kırklar cemi, demimiz Ali demi ola!
Hüüü erenler, gerçeğe hüüü! Mümine ya Ali!”

Dede'nin duası boyunca tekke “*Allah Allah, Allah Eyvallah!*” çığıışıyla inledi. Başları yere eğik, dizleri üzerinde öne eğilmiş, Fazli dârında olan dört can, diz çöküp yeri öptü. Yani ‘yer kelle kestiler’ kendi deyimleriyle. Sonra sırasıyla Hüseyin Dedenin, Kamber Milla İsmail ve ortada tevhide oturmuş, Oniki İmam temsilcileri oniki hizmet sahipleriyle görüşüp niyaz alıp niyaz verdiler. Yani sevgi ve saygıyla öpüşüp koklaştılar.

Vahap Sofu Akkorun İçinde Kendi Özünü Düşkün Dâr'ına Çekiyor Acaba Bağışlanacak mı?

Üç çift talip daha Mansur dârında divana durdu, görülüp soruldu. Heybelerinin iki gözünü de boşaltarak, günahlarını veballarını döktüler. Anımsamayanlara cemaattan yardım geldi; hakkı olan hakkını istedi, kimisi bağışladı. Sonra toptan razılık getirdiler. Böylece günahlarından arındılar, hafifediler. Sevgi saygı sarmalı içerisinde iç huzuruna kavuştular boyverme töreninde, yani sorgulamada.

İhtiyaçlar için verilmiş olan uzunca aranın sonuna doğru kapıcı hizmetlisi Kıcık Mehmet, Pehlivan Sefer'e gelip şöyle dedi:

“Sefer Ağa iki genç konuğumuz var; Nimrili Hallikko'nun oğlu Vahap ile Keşif ağanın köyünden Çoban Veli, iki asker arkadaşı. Diyarbekir'den geliyorlar. İkisine de birer aylık izin çıkmış evlerine dönüyorlar. Öğleden sonra bize gelip konukladılar. Yedik içtik, sohbet ettik. Derler ki, ‘İkimizde müsahipleri askerde, hangi cephede oldukları bilinmiyor. Madem Hüseyin Dede gelmiş, görgü var köyde; biz de ceme katılıp görülüp sorulalım, evimize arınmış, durulmuş olarak dönelim!’”

Pehlivan Sefer, kendisi gibi çok iyi atıcı olan; havada beş Mecidiye'yi iki kez vurarak yere indiren Nimrili Vahap'ı ve iyi atbinici ve ciritçi Çoban Veli'yi yakından tanıyordu. Onları yanına çağırdı ve konuştu:

“Bakın yiğitlerim, sizin günahlarınız çoktur. Her ikiniz de Ermeni sürüşünde-barka-nada görevliydim. Kimbilir ne kadar insan öldürdünüz. Bu günahlarla nasıl dâra, Pir huzuruna çıkmaya cesaret ediyorsunuz? Şaka değil, vallahi Hüseyin Dede ile vekili Kamber Baba sofuları iğnenin yıldızından geçiriyor. Keleş Hacı 8–10 yıl önce iradesi dışında birini öldürerek işlediği günahı bile ortaya döktü. Çoban Veli, Sizin köyün dedesi Veli Baba, Balkanlar'dan bir düşman askeri ile arkadaş olmuş ve bir samanlığın içinde üç gün üç gece birlikte kalmışlar diye hesap verdi. Üstelik karısı Vezzik Ana'nın şikayetiyle. Cemaat sizi iyi tanıyor. Özünü dâra çekip günahlarını saklayanların derdine derman bulunmaz!”

İkisi birden, “*Biz isteyerek kimsenin gönlünü kırmadık*” dediler kararlı bir biçimde devam ettiler:

“Yaptıklarımızı anlatırız. Suçlanırsak, kendimizi savunmaya ve hesap vermeye hazırız! Halk divanı, Hak divanıdır. Halk bağışlarsa Hak da bağışlar.”

Bunun üzerine Sefer, rehber Veli Babanın önünde eğildi, diz çöküp elini öptü. “*Veli Baba*” dedi, Kamber ile Dede de dinliyordu.

“Bir çift tosunum var. Acemiler; tek bir kere Görgüye girmişler. Herhalde çok samı boyunduruk kırmışlardır. ‘Biz çift sürmeyi iyi bellemek, doğru hatta girmek istiyoruz, şimdiye dek kırdığımız samıların, boyundurukların hesabını vermeye, onları onarmaya hazırız’ diyorlar, ne dersiniz?”

Rehber, sağında oturan Kamber Baba'nın sol omuzuna niyaz etti, o da, üstünde kutsal post bulunan iki kat döşek üzerinde oturduğundan kendisinden yüksekte olan Dede'nin dizine niyaz kıldı. Bu, bir talibin rehberine sunduğu dileği makamdan makama ulaştırma biçimiydi. Aslında rehberle yavaş konuşulsa da öbürleri tarafından duyuluyordu. Başkasının duymaması istenirse, niyazla iletişim sırasında fısıldanırdı.

Kamber Baba, "Demek dâr'a çekilmekten korkmuyorsunuz, yani hazırsınız Pir huzuruna çıkmaya" diye sordu.

"Hee" dediler ikisi birden, "Önce Tanrı, sonra siz dedelerimizin cediti sayesinde hazırız. Abdestimizi de aldık, cismen temizlenip paklanıp geldik."

Sefer Pehlivan oniki hizmet sahiplerinin halkasındaki yerine geçip oturmuştu. Konuk talipler sırasıyla dedenin, Kamberin ve Rehberin ellerini öpüp niyazbend oldular. Sonra Veli Baba onları boyvermeye hazırladı. Ayaklarını çıkarttırıp, Allah-Muhammed-Ali'yi temsil eden üç düğümlü kuşaklar bağlayıp bellerine kemerbestledi.

Bu sırada Gözcü Baba'ya bellik vermişti. Cemaatin ortasında elindeki uzunca gözcü sopasıyla duran ve sessizliği sağlayan, uzak gediklerden-köşelerden dilekleri meydana ileten gözcü baba seslendi:

"Canlar; bacılar, sofular! Gerçeğe hüü! Edep erkâna geçin; boy verilecek, sorgu sual edilecek, hak kelamı dinleyin. İki sofu dâra çekilecek, hakkınız varsa isteyin."

Vahap, Dede'den başlayıp, oniki hizmet sahiplerinin ellerini öperek boyvermek için razılık alırken Çoban Veli Kamber'e şöyle dedi:

"Kamber Baba, içim rahat değil, ben Mahmut dayının önce elini öpüp bir daha helallik alayım; onun bana gönlü kırık olsa gerek!"

Üçü de güldüler, çünkü olayı bilmeyen yoktu. Çoban Veli yalınayak ve belinde kemerbestiyle Dedegiller gediğinde oturmakta olan Mahmut dayının yanına giderken geçen güz olup bitenler gözünün önünden gelip geçmişti. Hüsne ana onu görür görmez hemen tanıdı. Her ikisinin de elini öperken Mahmut dayı sordu:

“Hüsne kadın, kim bu delikanlı? Hak kabul etsin niyazını oğul.”

Çoban Veli, kendini tanıttı:

“Mahmut Dayı, seni barkananın yanında yanlışlıkla vuran Çoban Veli'yim. Taliplerinden Çoban Hasan'ın oğluyum. Görülmek için dâr'a çıkacağım, helallik istiyorum. Beni bağışlıyor musun?”

Mahmut dayının rengi değişti birden, Çoban Veli'nin ellerine sarıldı ve çevredekilerin kendilerini dinlemelerine aldırtış bile etmeden şöyle dedi:

“Oğul seni hak mı gönderdi buraya? Asıl sen beni affet. İyi ki sen vurduydun beni. Başka biri vurmuş olsaydı, beni orada bırakırdı ve belki şimdi yaşamıyor olacaktım. Ben o kurşunu haketmişim ah oğul! Nefsime uydum; gerçekten Ermeni barhanasından o yüklü eşeği kaçırmak istiyordum, niyetim kötüydü. Burada yalan olmaz, yarın ben de Pir divanına duracağım; gerçeği saklayamam, açıklamam gerekir. Ben senden Şaha kadar razıyım, donun kutlu olsun şimdiden!”

Yeniden ellerini öpen Çoban Veli'nin içi rahatlamış olarak meydana geldi. Ve dâra durdular. Hep kendini suçlu hissediyordu Çoban Veli bu konuda; oysa haklıymış, niyeti bozukmuş Mahmut dayının. Ancak o, arkadaşı Vahap için endişe ediyordu. Çok iyi atıcıydı o, yeter ki hedef görsün, asla şaşmazdı. Havada beş mecidiyelik medeni parade iki delik açtığına bizzat tanık ol-

muştı. Ancak bu yeteneği, Ermeni barkanası götürürken başlarındaki yüzbaşı Şükrü tarafından çok kötüye kullanılmıştı. Karamağara köprüsündeki Ermeni erkeklerin kırımı ve Keban yakınlarında Fırat'ın sularına gömülen bir gemi dolusu kadın, çocuk ve toptan yokedilen aileler. Bunların hesabını nasıl verecekti. Bir şans eseri kendisi olaylar sırasında yoktu. İyi at koşturması sayesinde barkana komutanı yüzbaşı onu bir gün önce postabaşılık göreviyle Harput'a göndermişti. Kuşkusuz Vahap arkadaşı isteyerek kimseyi öldürmemiştir, ama yüzbaşı Şükrü'nün zevklerine hizmet etmişti emirle bile olsa. Hiç bağışlanır mıydı bunca günah? Aynı boydaydılar; kendisi ince yapılı şıvga gibiydi, Vahap ise kalıplı, bir meşe gövdesini andırıyordu. Bunları düşünürken yan gözle Vahap'a baktı, Kamber Baba'nın boyverme töreni için yaptığı gerekli girişten sonra, çok sakin ve çekincesiz, aynı olayları ayrıntılarıyla ve aynı sakinlikle anlattı. Cemdeki küçükten büyüğe tüm canlar sonuna kadar suspus olmuş onu dinlediler.

Vahap korkusuzdu. Bazı eleştiriler onu daha da yüreklendirmişti. Coşkuyla bağırdı:

"Dede'm bu dârın ne denli kutsal olduğunun bilincindeyim. Hak- Muhammed-Ali ve Oniki İmamlar ve erler-evliyalar biliyorlar ki, ben günahlarımın kefareti ödemişim. Onlara her şey ayan ve beyandır. Onlar beni koruyacaklardır; ben Dâr-ı Mansur'dan inmem. Üç gün üç gece beklerim burada. Ben görülmek istiyorum. Beni düşkün kabul ediyorsanız, düşkün cezası veriniz!"

Çoban Veli, cemaat ve sorgulayıcılar şaşırılmışlardı bu savunmaya ve kendi günahsızlığına bu denli güvenişine! Dede, kamber ve rehberin üçlü görüşme yargısı Kamber tarafından yüksek sesle açıklandı:

"Sofular, Bacılar, Canlar! Vahap Sofu suçlu bulunmuştur. Ancak dâr'dan 'düşkün' olarak inmektense, verilecek cezayı

çekmeyi yeğliyor. Düşkün cezasının ne denli ağır olduğunu biliyorsunuz canlar. Ben bu yaşımda bir kez gördüm. Yeniden soruyorum; Vahap Sofu, dârdan inip yedi yıl düşkün olarak beklemeyi mi, yoksa cezayı çekmeyi mi yeğlersin?”

Vahap demir gibi katılaşmış iradesiyle yanıtladı:

“Hazırım cezamı çekmeye. Ben Hak-Muhammed-Ali ve Oniki İmam’a teslim olmuşum. Kılıçla boynumu kesseniz bir damla kanım akmaz. Hallac-ı Mansur gibi dâr-ı didârdan cansız cesedim iner ancak!”

Dede:

“Dâr gören didâr göre! Muhammed-Ali dârdakilere yardım ede, Allah Allah!” diye çığırdı. Cemaat her seferkinden daha gür yineledi: “Allaaah! Allaaah! Allah, eyvallah!”

Sessizlik olunca Kamber sürdürdü:

“Cezanın ne olduğunu biliyor musun Vahap Sofu?”

“Biliyorum dedem; iki el değirmeni taşı boynumda, al korun üstünden geçeceğim. Yineliyorum dedelerim; ben günahlarımın kefareti ödemişim, Tanrı biliyor. Eğer bu hatalı bir ödemeysen ve bu da günahsa o ateşte yanmaktan çekinmem. Bağışlandıysam o ateş yakmaz beni!”

Haykırarak, “*Tanrım sana sığındım, Ali’im beni utandırma!*” dedi.

Vahap sofu, günahlarının kefareti nasıl ödemiş ki, böyle kususuzca konuşuyor; düşkün dârından geçmekten çekinmiyor ve aklanmış olarak çıkacağına inanıyordu? Bunun nedenini en yakın asker arkadaşı, birlikte görgü ve sorgudan geçtiği Çoban Veli de bilmiyordu. Ermeni tehcirinde belli bir yol güzergahı boyunca sözde onları dış saldırılardan korumak üzere tayin edilen, dârdaki

gençlerin içinde bulunduğu birliğin başında acımasız bir yüzbaşı vardı. Görevi aldığı Kâmah'tan Elaziz'e kadar yolda yürüyemiyen hasta ve yaşlılar dahil çeşitli bahaneler yaratarak birçok Ermeni'yi ya kendisi öldürmüş ya askerlerine öldürmüştü. Bazılarını da zevk için nişan hedefi gibi kullanarak Vahap'a vurdurtmuştu. Bunlarla da yetinmeyip Keban yakınlarında antik Karamağara köprüsüne inen yolu birer ekmek karşılığında onartırken, çalıştırdığı erkeklerin hepsini makineli tüfeklerle taratarak toplu kırım yapmış. Arkasından yüzlerce Ermeni'yi bir gemiye tıkabasa doldurup batırarak Fırat'a gömmekten çekinmemişti. Vahap, Karamağara kırımından ağır yaralı kurtulan bir Ermeni erkeğini gece sırtında taşıyarak çadırına sokup bu yüzbaşayı öldürdükten sonra tabancayı onun eline vermiş; ölüm anındaki yaralının gülümseyen mutluluğunu asla unutamıyordu. Haksız yere ve zevk için öldürdüğü veya öldürttüğü yüzlerce insanın öcünü aldığı ve Diyarbakir'e kadar da daha katledilecek yüzlercesini kurtardığı için Vahap sofunun içi rahattı. İşte bunun için başlanacağına gönülden inanıyordu. Ancak nevar ki, Nimrili Vahap olayları ayrıntılarınca yüzbaşı Şükrü'yü bizzat kendisinin öldürdüğünü gizlemişti; yerin kulağı vardır, belki birisi devlete ihbar eder korkusunu içinden atamıyordu. Sadece ağır yaralı Ermeni'ninin yüzbaşayı ortadan kaldırmasına yardımcı olduğunu dolaylı olarak belirtmişti.

Cemaatten tek ses çıkmıyordu. Kamber gözleri yaşlı, "Vahap Sofu, sen ki, sıtk ile yürekten çağırıyorsun Ali'yi, O sana yardım edecektir" dedi. Sonra Çoban Veli'ye dönüp sordu:

"Veli Sofu! Vahap Sofu ile bir can, bir vücut olup dâr'a çıktın. Onun cezasına ortak olmaya, yani Vahap Sofu tekkenin kapısından Pir huzuruna, bu er meydanına yedi kez sürünerek gelip giderken, değirmen taşlarını boynunda taşımaya hazır mısın?"

Çoban Veli şaşkındı, ölgünce yanıtladı: “*Hazırım Dede’m!*”

İki yuvarlak el değirmeni taşı getirildi ortaya. Bunlardan hemen hemen her evde vardı. Siyah, püskürük volkan taşından kesilip ortası delinmiş, birbiri üzerine konularak, üsttekine takılmış bir ağaç kulpla döndürülüyordu. Böylece ortadaki delikten dökülen buğday, hareketsiz olan alttaki taşla üstteki arasında ezilip un oluyordu. Neolitik çağın toplayıcılıktan üretime geçiş dönemlerinden beri kullanılan bu ilkel değirmen taşları onbin yıl sonra yeni bir işlevle karşımıza çıkıyorlardı. İki taşın ortasından kalın bir halat geçirilerek birbirine bağlandı. Vahap Sofu yol düşününce cezasına çarptırılacaktı. Bu ceza, katil olup hapiste yatarak cezasını çekmiş olanlara da cemaatin razılığıyla sembolik olarak uygulanırdı. Ayrıca nedensiz karısını boşamış, üstüne kuma getirmiş, birinin hakkına, malına, tarlasına tecavüz etmekten, zina vb. gibi yüz kızartıcı suçlardan yedi yıl Muhammed-Ali yoluna, görgü cemine girmesi yasaklanmış olanlara da aynı şekilde biçimsel olarak, yani boyverme süresince taşlar boynunda asılı bulundurulmuş uygulanırdı. Yedi yıllık yol düşkünlüğü cezasını kabul etmeyenler ateşi çiğnemek zorundaydılar. Bu çok nadir uygulandı, daha doğrusu hiçbir talip kendine güvenip buna cesarete demezdi.

Vahap’a uygulanmak istenen bu ceza gösteriyordu ki, düşman da olsa, savunmasız veya güçsüzü isteyerek öldürmek kadar; kendi isteği dışında, yani mutlak uyulması gereken buyruklarla öldürmek de aynı suç kapsamı içine alınıyordu. İnsan insanı, ancak öldürülme noktasında bulunduğu zaman öldürebilirdi.

Beş batmanlık (yaklaşık 40 kg) taşlar boynunda asılı, yalınayak al korun içinden geçmek için büyük bir inanmışlık coşkusu, çok yüksek bir vücut konsantrasyonu gerekiyordu. Maddeden arınmaktı, onların inançlarında, bir çeşit Tanrıya doğru yükselişti. Bu cezayı çekmeyi göze alıp da başaramayan, canının yanması bir yana, ebedi yol düşkünü sayılırdı. Böyle biri, ancak toplum ya-

rarına sunduğu çok büyük bir bağış; can kurtarmak için yaşamını tehlikeye atma veya insanlık yararına yaptığı hizmetler sayesinde düşkünlükten kurtulabilirdi. O da cem-cemaat anında, rehber tarafından pir huzuruna çıkması önerilip kabulünden sonra, cemaatin bağışlamasıyla gerçekleşebilirdi. Ateşi yanmadan çiğneyebilen can, Tanrı tarafından bağışlanmış kabul edilip, diğer canların koşulları içinde görülür sorulurdu. Bu kutsal ve olağanüstü bir olay olduğundan cemaat hiçbir şey talep etmeden razılık verirdi. Böyle bir talip elli-altmış yılda bir çıkardı. Bu nedenle çok kere ona ermiş gözüyle bakılırdı. Şu anda da cemaat böylesine bir olağanüstü olay yaşayacaktı veya Vahap ayakları yandığı takdirde dârdan indirilip yol düşkünü olarak cem-cemaattan atılacaktı.

Sakallı Hüseyin Dede başta olmak üzere tüm cemaat ayağa kalktı. Meydandan cemevinin iç kapısına dek yol açıldı. Vahap yalınayak, paçalarını ve kollarını çemirlemiş olarak aralarından yürüyüp kapıya gitti. Yüzüstü uzandı. Hüseyin Dede duaya başladı. Tekke "Allah! Allah!" sesleriyle inliyordu. Çoban Veli boynuna asılmış değirmen taşlarıyla dârdan kıpırdamadan bekliyor ve yol kardeşinin cezasına ortak oluyordu. Bütün canlar onlar için dua ediyorlardı.

Vahap toprak zemin üzerinde yedi kez sürünerek gidip geldi kapıdan meydana. Neredeyse bütün köyün insanını içine alabilen, yaklaşık sekiz yüz yıldan beri biçimini bozmadan korumuş oldukları koca tekkeyi, cemevini ısıtmak için gündüz boyu odun atılarak görgü süresince söndürülmeyen meydan ateşi yayıldıkça yayılmıştı. Ortada, doğrudan toprak zeminin üzerinde, çevresi siyahlanmış taşlarla çevrili genişçe bir alanı kaplıyordu. Tavan da hem baca hem de pencere görevi yapan kocaman bir delikten duman çıkıyordu. Şu anda sadece kıpkızıl kor yığını vardı. İçi tanrıyla, Muhammed-Ali ile ve Oniki İmamla dolmuş olarak, her yanından geçişte onu biraz daha soğumuş buldu Vahap. Yerde sürünürken güçlü kol ve bacakları daha da çelikleşmişti. Ateş de-

ğil bir buz yığınının girecekmiş gibi gelmeye başlamıştı ona. Öylesine bir inanmışlık içerisindeydi ki, ateş vız gelirdi artık! Ayakları birer kaya ya da demire dönüşmüştü.

Yedi yıllık düşkünlüğün simgesi olarak, Pir meydanından kovulup, kapıya giderek yeniden dönen Vahap Sofu yedinci ve son seferinde, önünü kesen al kor yığınının geçebildiği takdirde Pir huzuruna kabul edilecek ve Mansur Dârında Muhammed-Ali divanına duracaktı. Vahap yol kardeşini öperek taşları boynuna geçirdiği anda "Allah! Allah!" sesleri arasından hıçkırıklar da gelmeye başlamıştı. Vahap, "ya Allah, ya Muhammed, ya Ali!" diye tüm gücüyle haykırıp, çelikleşmiş bir gerilim içinde çıplak ayaklarıyla daldı ateşin içerisine. Seksen kiloluk vücuduna eklenmiş bir kırk kiloyla, yüzyirmi kilo olarak, al korun kıpkızıl meşe közlerini buz parçalarınıymışçasına ayaklarıyla eziyordu. Bu ağırlıkla kendini havada uçuyormuş gibi hissediyor, ağlamalar, haykırımlar ve "Allah, Allah!" iniltileri arasında ateşin içinde dört dönüyordu.

Sakallı Hüseyin Dede coşmuş, gülbenk üstüne gülbenk çekiyordu. Kamber Mılla İsmail ve rehber Çavdâr Veli'nin sakalları, bıyıkları gözyaşlarıyla sulanmıştı. Tümü şaşkın şaşkın ateşin orta yerinde gezinen ve bastığı yeri söndüren Vahap'a bakıyorlardı. Ama o göklerdeydi, birileri onu tutup yukarı çekmişti sanki. Birden haykırdı: "Dedem! Huzura çıkmak dilerim; Allah! Allah! Duamı burada verin!" Boynundaki taşlarla Fazlı dârına durdu, yani sağ eli göğsünde, öbür elinin parmakları ayak ucuna değdirecek biçimde eğildi. Dede kısa bir dua okuyup, tuttu çekti onu ateşin içinden. Ona elini vurduğunda bir kor parçası tutmuştu sanki; Vahap ateş içinde ateşe dönmüştü, hiç ateş ateşi yakar mıydı?

Düvazimam Okununca Kulak Verip Dinlemeli

Altıncı çiftin görülüp sorulması bitip, duası verildikten sonra Dede, Kamber ve Rehber üçlüsü kafa kafaya vererek yine bir süre fısıldaştılar. Sonra Kamber Milla İsmail seslendi:

“Gözcü Baba, gerçeğe hüü de! Görülecek yeni hizmetler var!”

Uzun ince sopası elinde, cemaatin içinde ayakta bekleyen ve sessizliği sağlamakla görevli gözcü Memo, denilenleri yüksek sesle birkaç kez yineledi. Kamber’in bir işaretiyle birbirine akordlu sazlar hafiften düvaz imam havasına başladılar. Görülen canların meydana, saz çalan zekirlerin önündeki boşlukta, tevhid halkası yapmaları istendi. Oniki görgülü, günahından-vebalından arınmış oniki can bir halka oluşturdular diz üstüne gelerek. Rehber Çavdâr Veli ve Keleş Hacı da katılmıştı. Hatta şaşkın, davranışlarına ve yaşayışına aykırı bir uysallık içindeki redingotlu, meşrutiyet modası giysileriyle İstanbullu Mikail’i de sokmuşlardı. Onların arkasında ise hanımları dizüstü gelerek daha seyrekçe bir halka oluşturdu. Herkes susmuştu ve sazlar hafiften hafiften aynı makamı sürdürüyorlardı.

Kamber Baba gürlledi:

“Canlarım, bacılar, sofular! Üç düvaz imam ve bir Allah Alahtan sonra tevhid çekilecek. Düvaz imam okunurken esriyen canlardan isteyenler cemden dışarı çıkabilir. Dizlerine vurmaktan, dişlerini sıkmaktan perişan oluyorlar. Hastalananlar bile oluyor. Arzu eden çıksın, yolakta veya aşevinde otursunlar. Tevhid başladığında yine gelirler. Ama dayanabilen, isteyen kalabilir. Canlarım! Ayrılık-gayrılık, hayınlık-hasetlik, kin-gaybet gömleğini çıkarıp atmışız eynimizden; üryan büryan, erlik dirlik ve birlik meydanında erenler huzurundayız. Elele, gönül gönüle tevhid çekip zikredeceğiz. Herkes gediğinden, sıra veya halka olarak, ama sakın bir şekilde

tevhide katılabilir. Yazbahara kadar görülen, sorulan canların hepsi, meydanda, pir huzurundaki tevhidten geçecektir. Gediklerinizde sakın sakın onları izleyin. Erzincan tevhidini çekilecek; ellerinizi yere vurarak, eğilip doğrularak değil; dizleriniz üzerinde doğrulup herkes yanındakinin koluna girip elinden tutacak. Tevhid başladığında, bir sağa, bir sola kollarınızı uzatarak zikredeceksiniz. Böylelikle, Tanrının adını her andığınızda birbirinizin kalbi üzerine gelecek elleriniz. Ellerinizi kalpten kalbe geçecek ve bütünlüğümüz birliğimiz sağlanacak. Bundan böyle eski tevhid biçimini kaldırmaya ve bu açıkladığım Erzincan usulü tevhid çekmeyi uygulamaya karar verdik. Çünkü eller yere vurulduğunda toza dumana boğuluyoruz canlarımız!”

Kamber Baba sustuğunda gözcü, gediklerinde sıra veya halka olmaya hazırlanan ve hafif bir kaynaşma içindeki canları uyardı:

“Sofular, bacılar gerçeğe hü! diyelim. Duvaz imam okunacak, kulak verip dinleyelim! Edep erkân gelin, gerçeğe hü!”

Açılışı Hüseyin Dede yaptı. Zakircibaşı Kaldır Yusuf Dede’den küçük curayı aldı ve başladı Nesimi havasından bir duvaz imama. Dede’nin kendisi de aşık idi. Doğaçlama nefes söyleyebiliyordu. Bazan büyük ozanların, aşıklarinkileriyle karıştırıyor ama hiç teklemeyen, coşkun bir biçimde üç telli küçük curasının eşliğinde okuyordu dertli dertli nefeslerini, demelerini. Duvaz imamlar (Farsça aslı düvazdeh-i imam) içinde Oniki İmamların adlarının geçtiği, din ve insanlık uğruna çektiklerini içeren nefeslerdi. Bunlar özel bir makamla okunur ve çalınırdı. “Nesimi havaları” dedikleri ağır, içe işleyici, gönülleri kabartan, ruhları havalandırıcı nağmelerle terennüm edilirdi. Anlaşılmaz, çözülmesi güç bir içe işleyiş vardı ki, bazı kişileri çabucak etkileyip kendinden geçiriyor, coşturuyordu. Bunlara “*esrikliker, esrikli canlar*” deniliyordu. Bu coşkunluğun, esriyişin, geçici çıl-

gınlığa dek vardığı olurdu bazı canlarda. “Şah, Şah, ya Ali, ya Muhammed!” diye haykırıyor; ellerini dizlerine vurarak, yine dizleri üzerinde zıplayarak oturduğu gedikten ta meydan yerine, Dede’nin dizinin dibine gidiyorlardı. Bu kendinden geçme, bir komalık ya da baygınlık hali değildi; Hak ile hak, mekândan münezzeh olma! Yani hiçbir yerde olmama fakat her yerde var olma! Çok değişik bir meditasyon durumunda bulunuyorlar denilebilirdi. Bazı şakacı sofular, yanlarından bir yay gibi gerilip fırlayarak geçen esrikli canlara iğne dürterek veya çimdikleyerek eziyet ederlerdi. Çok kez de doğru olup olmadığını anlamak için yaparlardı. Çünkü bazıları, özellikle yeni yetmelerden esriklilere öykünenler çıkardı. Kuşkusuz bunlar hemen anlaşılıyor ve daha sonra dâra çekilip cemaata lokma getirmek cezasıyla cezalandırılıyordu. Gerçek esrikli canlar, bu acıyı asla hissetmezlerdi. Gözleri kapalı, “*Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, ya Şah!*” çığırlarıyla ilerlemeyi sürdürürlerdi. Üç düvaz imam bitip de Dede “*Allah, Allah!*” diye duaya başladı mı, onlar da hiçbir şey olmamış gibi; onun önünde yere kapanıp, herkes gibi zikre geçebiliyorlardı. Ancak kendilerine geldiklerinde bitkin düşmüşlerdir; yere çarpmaktan ve vurulmaktan dizleri parçalanmış ya da mosmor kesilmiştir. Zayıf bünyelilerin hastalandığı ve yorgan-döşek yattıkları da oluyordu. Çoğu, bu değişik meditasyon durumundan sonra, Ali’yi, Muhammed’i, Hacı Bektaş Veli veya Onar Dede’yi, yalbirdayan ak sakallarıyla gördüklerini, ayaklarına yüz sürerken kendilerini tutup göğe çektiklerini ve sonra kuşlar gibi uçarken yeryüzünü seyrettiklerini ya da bunlara benzeyen şeyler anlatıyorlardı. İçlerinde bu durumdayken Kâbe’yi ve Medine’de Muhammed’in Necef’te Ali’nin kabrini ziyaret edenler bile vardı! Geleceğe dönük bilgiler veren bile bulunuyordu. Bu nedenle bazan bir sofu, kendince önemli bir sorunun çözümü için birine, onun adına “*esrimeye oturmasını*” isteyebilirdi. Kamber’in uyarısıyla sekiz-on esriklinin dışarı çıktığı görüldü diz gelip düvaz imam dinleme-

ye geçmiş canlar arasından. Hüseyin Dede üç telli curasını sanki konuşturuyordu. Diğer zekirler keman, bağlama ve çöğür adını taşıyan oniki telli sazla ona eşlik ediyorlardı. Beş kişilik bir telli sazlar orkestrası uyumu içinde, düvaz imam havası çalınıyordu. Dede, hafif titreyen yanık sesiyle, gözlerini kapatmış hem çalıyor hem de irticalen kendi deyişini okuyordu:

Muhammed Ali'nin dârına durdum
Hasan Hüseyin'in didârın gördüm
İmam Zeynel ile zindana girdim
Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Bakır ile Caferi Sadık
Musa-i Kâzım'ın belinden geldik
İmam Rıza'dan da dersimiz aldık
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Tâki'yle Nâki'nin katına vardım
Hasan-ül Asgâr'la samaha kalktım
Mehdi gelsin diye bekledim durdum
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Hüseyin Dede'm der Oniki İmam
Yolda koymaz bizi sahib-ül zaman
Görülün sorulun talipler aman
Yetiş ya Muhammed Ali diyerek

O bitirince bu deyişi, zakir Drıcanlı Sülü bir başka nefese başlamıştı ki, üç gedikten aynı anda "Şaah, şah, ya Ali!" sesleri yükseldi. Karamemetler gediğinden Anağız bacı, Keleşgiller'den bir genç, Toramanlar gediğinden ise Topal Musa esrimeye başlamışlardı. Çöğür çalmakta olan Koca Sülü'nün düvaz imam okuyan gür ve dokunaklı sesi, Büyük Ocak tekkesinde dalga dalga yayılıyordu. Kulaklardan gönüllere ulaşıyor; mistik etkisi esrikli canları coşturdukça coşturmuş ve çevreden, dış dünyadan onları

uzaklaştırarak gizemli ülkelerde gezdiriyordu. Bütün canlar, düvaz imamın içe işleyici havasına kendilerini kaptırmış, öne doğru hafifçe sallanarak içlerinden zikrediyorlardı. Tüm kötü düşüncelerden uzak, nefeste adı geçen Oniki İmamlarla doluydular. Tek bir aykırı ses, gürültü yoktu. Gözcü Memo ortalarda bir yerde sopasına dayanmış, yatmış geviş getiren ve uslu mu uslu bir koyun sürüsünün çobanı davranışı içerisinde, kendinden geçmiş ayakta dinliyordu.

Bu sırada bir başka yerden, esriyen bir sofunun “Şah! Şaah, ya Ali!” çığırları gelmeye başlamıştı. Tekkenin içinde üç kişiden başka esriyen yoktu. Bu haykırış nereden geliyordu? İşitenler, gözleriyle sesin sahibini aradılar, göremediler. “Sıtkı bütünler” yani inançları noksansız olanlar, içlerinden “ceme katılmış, cemimizi izleyen meleklerden biri esriymiş” yargısına vardılar. Gerçekten ses yukarıdan geliyordu, tavandan. Gözler arıstağın (düz toprak damı tutan hezenler, hatıllar, tavan) arasında “esriyen meleği” arıyordu. Belki de aha şu hezenden sarkmış sallanan koca ağaç kabuğu veya ötekinde kımıldayıp duran ip parçasıydı. Değişik donlara girmiyorlar mıydı melekler, veliler, evliyalar insanlara görünmek için? Telli sazlar orkestrası eşliğinde düvaz imamın üçüncüsüne başlanmıştı ki Kamber, kafasını kaldırıp yukarı doğru baktı. Acaba o da mı aynı şeyleri düşünüyordu? Bakmasıyla, tavandaki hem baca hem de pencere görevi yapan yerde esrimekte olan kapıcı hizmetlisi Kıcık Mehmet’in kardeşliğinin oğlu Hasancan’ı gördük. Kalın direkler üzerindeki kirişlere atılmış hatıllarla, gittikçe küçülen kareler yapılarak dıştan kubbemsi bir görünüş sağlanmış damdan açılan bu baca-pencerenin tam önündeydi. Neredeyse sarkmaya başlamıştı. En fazla üç dizüstü sıçrayışta kendini aşağıda bulabilirdi. Düştüğü takdirde, doğrudan ortadaki ateşin içinde olacaktı. Nimrili Vahap Sofu’nun çıplak ayakla gezinip söndürdüğü ateşten daha epeyce kor kalmıştı. Herkes Vahap Sofu gibi ermiş değildi ki yanmasın. Üstelik beş

metreden fazla yükseklik vardı. Görgülü taliplerin oluşturduğu tevhid halkasından da çoğu görmüştü. Hiç kimse birşey söylemeye kadir olamıyordu, şaşırılmışlardı. Ama içlerinden, okunmakta olan düvaz imam onu korur diye düşünüyorlardı, nereye gitmişti okunan bunca nefesler? Dede onca dualar etmişti, havaya gitmedi ya? Zâkirler gerçekten deyişlerle, dualarla durduracaklarmış gibi, daha dertli söylüyor ve çalıyorlardı.

Kamber Milla İsmail önce, durumun farkına varmış olan gözcüye bakarak, dışarıya haber ulaştır işaretini verdi. Sonra halkadaki yerlerinden bir yukarıya, bir kendisine bakıp buyruk bekleyen pehlivan Sefer ile Vahap'a yerdeki yaygıyı göstererek, birşeyler yapmalarını betimledi. Hayret! Dede, hiçbir harekette bulunmuyor, sadece dua ediyordu, dizlerinin yarısı içeri sarkmış esriyen cana bakarak "*Ceddim Zeynelabidin onu kurtaracak, kurtarması gerekir!*" diye yineleyip duruyordu içinden. Sefer'le Vahap ikisi birden ayağa kalktılar, ateşin önündeki boşlukta serili olan keçi kılından kalınca dokunmuş geniş palazı (yaygıyı), ateşin üstüne yüksekçe gerdiler. İki uzun boylu pehlivan, güçlü kollarıyla geriye doğru kaykılarak, palazı davul derisi gibi gerginleştirme çabasındayken, kapıcı yardımcısı "*Ya Ali! Ya Şaah!*" çığırtısıyla başını ve gövdesinin yarısını içeri sokmuştu bile. İkinci bir hareketle aşağı düşmemesi olanaksızdı. Görenlerden kimse soluk almıyor ve çoğunluk bir mucize bekliyordu. Palaz gerilmesine, içlerinden kızanlar bile olmuştu.

Kapıcı Kıcık Mehmet, topallayarak dört kapılı uzunca bir yoluktan geçilen tekkenin dış kapısı önünde gezinirken, iyi ki dama çıkmak aklına gelmişti. Birden damdaki baca-pencerenin önünde bir karaltı gördü, kımıldadığı bile belli oluyordu. Tekkeden çıkan soluk ışığı, bir kapatıyor, bir açıyordu. Belki bir köpek, ya da bu kışta kıyamette kurt da olabilirdi. Seğirtti. Son anda belinden yalayıp dışarı çaktı yolkardeşinin oğlunu.

Delikanlı damda gezinirken, koca bir taş delinerek kubbeysi tümsekliğin bir kıyısındaki çıkıntıya yerleştirilerek oluşturulmuş baca-pencerenin önüne gelmişti. Biraz saz-söz dinleyeyim, cemi seyrediyim diyerek oracığa oturmuştu Hasancan. Oturdu oturmasına, ama aşağıda çalınıp söylenen düvaz imamdı. Aşağıdan yükselip dalga dalga kulaklarına çarpan havasından kendini çekip alamadı, kalkıp uzaklaşamadı. Gerisini anımsamıyordu. Babalığı (babalarının müsahibini, yani yolkardeşini, çocukları amca değil “babalık” diye çağırıyorlardı) onu belinden tutup çektiğinde düvaz imamın sonuncusu okunup bitmişti. Dede duaya başladı, uzunca bir gülbenk çekti. Tam cemaat yere eğilmişti. Büyük Ocak “Allah, Allah! Allaheyvallah!” sesleriyle inliyordu. Belinden çekildiği halde hâlâ çırpınmakta olan Hasancan, sazlar kesilip dua başlayınca aşağıda, sakinleşip yere kapandı. O sırada gözcünün gönderdiği adam da gelmişti. Onu, kollarına girerek damdan indirdiler.

Sünniler hep merak ederler Aleviler toplanınca ne yapıyorlar diye. Resmi mezhebe aykırı olan “ibadetleri” her dönemde yasaklandığından ve baskıdan dolayı, gizli “ibadet” yapmayı kendilerine ilke edinmişler. “Ali sırrı” demişler, “ser veririz sır vermeyiz” demişler. “İbadet de gizli kabahat da” diye bir de özdeyiş söylenir aralarında. Ancak “ibadet” gizli ama bu ibadete katılmak için hiçbir kabahat gizli kalmaz. Onlardan arınılması, açıklanıp ortaya dökülmesi gerekir. Görgü Cemi, öyle camilerde arka arkaya sıralanıp, birbirlerine arkasını dönerek anlamlarını bilmedikleri duaları okumaya benzemez. Duyarak, hissederek, anlayarak dinleyerek “tapınılır”. Günahlardan arınıp durulanarak Hakk’a, halkla birlikte gidilir.

Sevgide bütünleşir, insanlaştırdıkları Tanrı sevgisinde bir can, bir vücut olurlar. Günahlarını bağışlasın diye Tanrıya koşulmaz, günahlarından arınarak huzura çıkmak, onların ilkesidir. Günah kavramı da değişiktir çünkü Alevilerin kafasında. Birbirlerine karşı işlenen kötü davranışlar, fenalıklar günahdır. Bunlara

maruz kalmış kişinin, toplumun tanıklığında bağışlanması gerekmektedir. Bunun için soyut bir Tanrıya başvurulmaz ve öbür dünyaya hiç bırakılmaz. Bir talibin, bir sofunun, pir huzurunda günahlarını, toplumun içinde işlediği suçları döküp sayması, Hristiyanlıktaki günah çıkarmaya ise hiç benzemez. Benzetenler yanılığa düşmektedirler. İnançlı Hristiyan hücrede rahibe, papaza günahlarını sayıp döker ve onu aracı koyarak Tanrının bunları bağışlamasını diler. İşlediği suç ve günahtan zarar gören onun umurunda bile değildir. Tanrıya duyurdu ya! İçi rahatlamış olarak çıkar hücrelerinden. Oysa Alevi can, yaşadığı toplumun içinde, onların karşısında sayar yaptıklarını; döktüğünü doldurur, ağlattığını güldürür.

Bu “*ser verilip de sır verilmeyen*” Alevi cemleri, törenleri için söylenmeyen mi kalmıştır?

“Kadın erkek birarada otururlar. Ortaya bir horoz korlar, ayakları bağlı. Dede zamanı gelince ayaklarını çözer, kanatlarını çırparak havalandığı zaman bütün mumları söndürmüştü. Karanlıkta herkes tuttuğu kadını-kızı oracıkta düzermiş. Gözgözü görmediği için anasını kızını bile düzenler olurmuş. Kızılbaşların hiçbirinin anası babası belli değildir bu yüzden. Hatta mum söndüğünde, işlerini çabuk görsünler diye kadınların donlarının tablası yokmuş, ortası hep açık dururmuş.”

Ve daha neler neler!

1571 tarihli “*Kızılbaşların tecziyesine (cezalandırılmalarına) dair*” başlığını taşıyan bir padişah fermanından bir iki cümle geçelim:

“...içün Kızılbaştır; kendü emsali kızılbaşlar ile cem olup gece ile bir تنها eve girüp saz ve çalku ve sayir âlâtı lehvile mühtelitler olup, bedehu şem’i söndürüp biri birinin avratın tasarruf

iderler. itmegın buyurdum ki vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub. getürüb habs idüb...”

Çok ilginçtir, inandırıcılığını sağlamak için olacak, fermanı da geöen Kızılbaşın karısı muhbir olarak gösterilmektedir. Kızılbaşların toplanıp saz ve diğer algılar aldıkları, sonra da mumu söndürüp, birbirlerinin karısını kullandıkları(!) yazılı olan fermanı da, muhbir olarak gösterilen kadının kendisini de düzdüklerine dair bir küçük açıklama olsaydı daha da inandırıcı olmaz mıydı? Yirminci yüzyılda olsaydı, bir de doktor raporu eklenirdi?

Ne var ki aradan dört yüzyıldan daha fazla bir zaman geötiği halde, bugün de aynı şeyler yineleniyor. Bir yazar çıkıyor, “Mum Söndü” isimli bir piyes yazıyor ve milyonlarca Alevinin gözleri önünde rahatça sahnelenabiliyor. Amerikalı yazar Henry Miller’in *Sexus-Plexus-Nexus* üçlüsü romanlarını Türkçeye eviren kadın yazar, romanın kahramanının yaşadığı toplu cinsel ilişkilerinin, Kızılbaşlarınkine benzediğini(!) yazmaktan çekinmiyor.

Kar kapıyı kestiğinde, bizimkiler Büyük Ocak ya da Şeyh Bahşış tekkelerinden birinde ayn-i cemlerini, görgülerini sürdürürken komşu Sünni köylerden hep dedikodu konusudurlar. Genellikle camiden veya mescitten çıktıklarında ekiştiriyorlardı Onarlı Kızılbaşları. Galiba adamların namaz kılariken düşünükleri tek şey, onların kendileri gibi niçin namaz kılmadıklarıydı! Kadını kara arşafıara dolayıp karartan, saçının bir telini bile erkeğe gösterenin cehennemlik olduğuna inanan bu adamağızların; Alevilerin kadınlarını değil örtülere sarmak, onlarla dizdize, omuz omuza, görgü cemlerinde oturmaları üstüne öyküler uydurmalarından doğal ne olabilirdi? Elbette aralarında Onarlı Kızılbaşlar için söylenmedik söz bırakmayacaklardı. Öykü bu ya, anlatıldığına göre iki kişi, bu dedikodulardan bıkmışlar mı, yoksa söylenenleri ispatlamak için mi her neyse; bir kış gecesi Onar’a

gizlice gelirler. Kapıcının dalgınlığından yararlanıp, tekkenin baca-penceresinden seyretmeye başlarlar. Tam o sırada düvaz imamlar okunmuş, tıpkı şu anda olduğu gibi dede dua ediyor, canlar da yere kapanmış, “Allah Allah!” çekiyorlarmış. Şaşırıp kalmış adamlar. Biri diğerine sormuş: “Benim gördüğümü sen de görüyor musun arkadaş?” Öbürü cevap vermiş: “Senin ne gördüğünü bilmiyorum ama, ben aşağıda koca bir koyun sürüsü görüyorum. Her taraf kış kıyamet, onlar yemyeşil bir çayırda otluyorlar. Çobanları da sırtını vermiş bir ağaca kavalını üflüyor.” Bu hikaye niçin üretilmiş? Acaba kendilerini yönlendirecek bir önderin arkasından, bir koyun sürüsü bağlılığı ve itaatkarlığıyla gideceklerini mi belirtmek istiyorlar? Yoksa Alevilerin, başlarına her geçen kavalını-mavalını dinleyip, sürdüğü çayırda otlayan bir koyun sürüsü kadar saf ve karşıkoyumsuz oldukları mı vurgulanmak isteniyordu?

Dede'nin duası bitince, gözcü baba canlara dinlenmeleri için “destur verdi. Artık lokma dağıtımına, yani yeme faslına dek aralık verilmeyecekti. Herkes rahat oturuşa geçti ve aralarında sohbe başlayınca koca binayı bir uğultudur sardı. Su, tuvalet gibi gereksinimlerin görülmesi için ara biraz uzun tutulmuştu. Bu sırada esriyerek meydana gelmiş olan üç esrikli can Dedenin postu önünde yere kapanmış, hâlâ derin derin soluyorlardı. Anağız bacının saçı başı açılıp dağılmış; öbür iki sofunun şalvarlarının dizleri yırtılmış, dizkapakları berelenmiş ve göğüsleri başları açılmış durumdaydı. Dede yapmış olduğu uzun duadan sonra “Allah, Muhammed, yaAli!” diyerek üç kez bellerini sıvazladı herbirinin. Erkekler kalktı, perişan vaziyette gediklerine doğru yürüdüler. Anağız bacı ise, örtüsünü başına çekip diz kurdu Dede'nin önünde. “Destur” istedi konuşmak için. Dede; “Dilli başlısın bacı, konuş” dedi, “de bize gördüğünü, duyduğunu!” Kamber Baba da ilgilendi. Anağız bacının çözüldü dili. Nefes söyler gibi anlatmaya koyuldu:

“Dedem!

Ali göründü gözüme
Yüzümü sürdüm dizine
Baktı baktı da yüzüme
Duyun görün ne söyledi:

“Ceminiz Kırklar cemi olsun, deminiz demim olsun Anağız. Beni de memnun ettiniz Muhammed’i de. Gümbür gümbür bir cem yaptınız; yezit oğlu yezitleri çatlattınız. Ben faziletimden, Muhammed şefaatinde, Allah ise merhametinden hepimize ihsan ettik!”

Sonra kurban olduğumun o iri kara gözleri buğulandı; kurban olduğum kara sakalları arasından dudakları aralandı. Dedi ki:

“İki yıl daha şenlik şölen olacak. Sonra darlık-kıtlık başlayacak. Köyünüz boşalacak; kadınlar kocasız, çocuklar babasız kalacak. Kıtlık açlık içinde evladül-eyal karışacak; irezillik dizboyu olacak!”

Birden uzaklaştı. Ya Ali, diye bağıarak koştum peşinden, yetişemedim; sırrı sırullah oldu. Dede kendisine bakınca, Kamber araya girdi ve şöyle dedi:

“Anağız bacı, olacakların önüne geçilmez! İki yıl şenlik şölen veren Ali, üçüncü yılımızı da şenlendirir. O bizleri denemek için sana görünmüş. Sana sınak salmış. Bize anlattın, ama başkasına anlatma! Büyük sırlar açığa vurulmaz hey bacım!”

Kamber de, Dede de biliyorlardı ki, bu felaket önbilisi (kehaneti) herkesin ağızına düşerse, büyüdükçe büyürdü; iki yıl sonra kıyamet kopacak olurdu. Zaten yedi düvel birbirine girmişti, savaşlı yıllardı yaşadıkları yıllar.

“Olur” dedi Anağız bacı. “Sırrımla birlikte mezara girerim. Zaten ben o günleri görmeyeceğim; kurban olduğum Ali öyle dedi!”

Bu kez Dede karıştı:

“Anağız! Anağız bacı, yanlışla yorma Ali’nin sözünü! O sana iki yıla kadar daha da olgunlaşsın; kâmil olur alimlere karışsın demiş. Bil ki kâmil olup da alim olmayan; ya da alim olup da kâmil olmayan, ne Ali’ye ne de Ali sırrına erer” diye gönlünü alıp içine ferahlık verdi.

Aldığı buyruk üzerine, Gözcü baba, ara veriş süresinin bittğini, “Gerçeğe hüü, sofular, canlar, hizmetler başlıyor” uyarısıyla duyurdu. Telleri gevşeyen sazlar, yeniden birbirine akord edilmeye başlandığında gözcü “gerçeğe hü, sazlar düzülüyor” diye bir kez daha seslendi. Tevhide başlanacaktı. Önceki halka yeniden oluşturuldu. Gediklerde diz üstü gelinerek sıralar yapılıp, kol kola girilmiş ve elele tutulmuştu yine. Herkes susmuş bekliyordu. Zakirler saz düzmeyi bitirince Hüseyin Dede’ye doğru bakarak, “Dedem himmet eyle” deyip izin istediler. O da “himmət Şah-ı Merdan Ali’den, destur Hacı Bektaş Veli’den canlarım” karşılığını verdi. Zakirler saz düzmeyi bitirince niyaz edip, başladılar tevhid makamına. Bu kez ikişerli söylemeye başladılar, sazların eşliğinde. Kul Himmet’ten uzun bir nefes geçiyorlardı. Bir kıtayı bitiren zekirler “illallah” deyince; tevhid halkasındaki ve gediklerindeki canlar işaret alıyor ve

Allah Allah illallah

İllallah Şah illallah

Ali mürşit güzel Şah

Eyvallah Şah eyvallah

dörtlüğünü aynı makamda hep birden tekrarlıyorlardı. Bitince öbür iki zakir, nefesin diğer kıtasına başlıyor ve bu sıralanış sonuna dek sürüp gidiyor. Zakirlerin çalıp söylediği nefes dinlenirken ve dörtlüğü yinelenirken; halka ve sıra yapmış canlar yumuşak

hareketlerle, birbirine kenetli elleri ve kolları bir sağa bir sola götürüp getiriyorlardı. Vücutları da buna uyarak gidip geliyordu iki yana. Bir dalgalanma başlamıştı tekkede. Başak salmış ama henüz yeşil olan buğdayın, tarlada sabah yeli estikçe, çiftçilerin seyrine doyamadığı, nazlı bir dalgalanışı vardır işte onu andırıyordu. Bu ikiyüzü aşkın yeniyetme kız-oğlan, kadın ve erkeklerden oluşan topluluğun tek ağızdan söylediği tevhid dörtlüğü, dalga dalga dört duvara çarpıyor ve sonra tavandaki baca-pencereden çıkarak, dışarıda lapa lapa yağmaya başlamış kar yıldızlarında eriyordu. Buğdayın tarlada, suların denizlerde yaptığı dalgalar gibi.

Bugün Pir bize geldi
Gülleri taze geldi,
Önü sıra Kamber'i,
Ali Murtaza geldi. İllallah!

Ali Murtaza şahımdır,
Kâbe kiblegâhımdır,
Miraç'taki Muhammed
O benim padişahımdır. İllallah!

Padişahım yaradan
Okur ağdan karadan,
Ben dosttan ayrılalı,
Bin yıl geçti aradan. İllallah!

Aramız uzattılar,
Yarama tuz attılar.
Fazlı'ya bir kul geldi,
Bedestanda sattılar. İllallah!

Sattılar Bedestanda;
Ses verir Gülistanda,
Muhammed'in hâtemi,
Bergüzar bir Arslan'da. İllallah!

Arslan'da bergüzarım,
Pir hayalin gözlerim,
Hep hasretler kavuştu
Ben daha intizarım. İllallah!

İntizarlık çekerim
Lebleri bal, şekerim
Eller dost dost dedikçe;
Ben gözyaşı dökerim. İllallah!

Dökerim göz yaşımı
Gör Mevla'nın işini
Keşiş kurban eyledi
Yed'oğlunun başını (...)

Kul Himmet üstadımız
Bunda yoktur yadımız
Şah-ı Merdan aşkına
Hak vere muradımız

Allah! Allah! İllallah!
İllallah! Şah! İllallah!
Ali Mürşit güzel Şah!
Eyvallah Şah eyvallah!

Denizin dalgalanmasını sağlayan yeldir, fırtınadır. Bu “*canlar denizini*” ise sazlardan ve ağızlardan dökülen, coşturucu, içlere işleyen ve gönülleri kabartıcı halk müziği ezgileri dalgalandırıyor. Bu sonuncu nakaratla tevhidin birinci bölümü bitmişti. Zekirler makam değiştirip ikinci fasla girdiler.

Müzik hızlanmış ve daha bir coşkun ortama geçmişti. Hal-kalardaki ve gediklerinde birbirine kenetlenmiş canlar dizleri üzerinde doğrulup gerilmiş ve hızlanan müziğe uyararak, aynı kol ve vücut hareketlerinin hızını artırmışlardı. Şimdi *Teslim Abdal*'dan bir nefes söyleniyordu. Yine ikili ama bu kez her dört-

lük, diğer iki zekir tarafından yineleniyordu. Dede ile Kamber bazan zakirlerle birlikte söylüyor, bazan da tevhid çeken canlara katılıyorlardı:

Düvaz İmam okununca,
Kulak verip dinlemeli.
İki gönül bir olunca,
Kılavuzu neylemeli?

İki gönül bir oturur,
Huzura selam getirir,
Rehber erkânı yürütür;
Ona niyaz eylemeli.

Niyaz haktır, gelir Haktan,
Şu mahlukun işi bühtan
Korkmaz mısın sen Allah'tan?
Sözü doğru söylemeli.

Sözü doğru söyleyigör,
Gir ummanı boylayigör,
Sen bir eylik eyleyigör,
Kötülgü neylemeli.

Kötülük kötüden çıkar,
Sular çavlan verir akar,
Teslim Abdal delil yakar,
Ona niyaz eylemeli.

Sağa ve sola dönerek, kenetlenmiş ellerle kol uzatma hareketi "*La ilahe illallah!*" sürdü bir süre. Hızlandığında tek sözcüğe, "*İllallah!*"a düştü haykırış. Ve daha da hızlanarak gözle zor izlenebilecek denli tevhid hareketi hızlanarak, ağızlardaki "*İllallah!*" zikri de tek heceye indi. "*Hü! Hü!*" çekilmeye geçildi. Tevhidin ulaşabildiği hızın son noktasıydı bu. Tekke coşmuş, canların çığ-

rışlarıyla inliyordu. Ama hiçbir zaman bir karışıklık, bir kakofoni olmuyordu. Tam tersine tek ağızdan çıkıyormuş gibiydi. Bu nedenle zakirlerin sazı ve sözü, müziğin ezgileri fonda rahatlıkla seçilebiliyordu. Rahatlıkla dinlenebiliyordu. Sanki bütün canlar dış dünyayla ilişkilerini kesmiş, tekleşmiş, bütünleşmişlerdi. Bir can bir vücut olmuşlardı; “*Hak ile hak, yer ile yeksandılar*”. Nefes bitince sazlar sustu. Dede, hızlanmanın en yüksek düzeyinde “*Allah, Allah!*” diye tevhid sonu gülbengine başladı. Ansızın susuldu ve herkes yere kapandı. Tekkede birkaç saniye yankılanma sürdüyse de, o da kesildi ve yerini Hüseyin Dede’nin içten, candan gür gülbengine bıraktı.

“Tarık Altından Geçene, Suyunu İçene Sorgu-Sual Olmaya, Allah Allah!”

Görgü Cemi yapıldığı zamanlar cuma gecelerinin özel bir önemi vardır. Perşembeyi cumaya bağlayan geceler “*sitem çekme, tarık altından geçme ya da tarık çalma*” adlarıyla anılan bir tören yapılırdı. İlk tören bu geceydi! Boyverme arınımından geçmiş, yani kusurlarından günahlarından paklanmış sofulara tarık çalınırdı. Bu törende adından da anlaşılacağı gibi, er meydanında kabahatlerini, günahlarını ortaya dökmüş canlara, bir bakıma kötü davranışlarda bir daha bulunmamaları, suç-günah işlememeleri için Tarık çubuğuyla vurularak “*sitemde bulunurdu.*”

Nasıl ve nereden getirildiği kesin olarak bilinmeyen bu kutsal çubuklardan (tarık) bir tane Hasan Dedenin oğlu Mahmut dayıda, bir çift ise Drıcanlı Süleyman Dedenin evinde bulunuyordu. Birincisine İmam Rıza, öbür ikisine Hasan-Hüseyin deniliyordu. Bunların adlarını köylülerin kendileri takmıştı. Kızılılık veya kayın gibi sert bir ağaçtan kesilip hazırlanmış olmalıydı. Kat kat ipekli örtülere sarılıydılar; gizli bir köşede korunurlardı. Ziyaret

edilen kutsal bir köşe oluşturmuştu her iki evde de. Cuma akşamları evliya türbeleri, düşek ve tekkelere mum yakıldığı gibi, bu kutsal çubukların çevresinde de mumlar yakılır, lokmalar dağıtılırdı. Hangi mevsimde olursa olsun bir murat isteyenler, kömbeler, katmerler veya çerezler getirip önüne koyar, mum yakarlar, muratları yerine geldiği takdirde şükran adağı sunarlardı. Bu genellikle horoz olurdu, horoz kurban edilirdi. Bazan duruma göre teke, koç veya öküz de olabilirdi. Bu adaklar ve sunular doğrudan doğruya kutsal çubukların bekçisi-koruyucusu bu iki aileye verilirdi. Onların bir çeşit gelir kaynağına dönüşmüştü.

Söylentiye göre birincisi Horasan'dan Rıza Bahçesinden (belki İmam Rıza'nın türbesinin bulunduğu Meşhed'den) getirilmiş. Diğerlerini ise, Drıcanlı ailesinden bir ermiş divane getirmişmiş; bu divane bir gece alıp başını gitmiş, Mekke'yi Medine'yi dolaşmış. Sonra Ali'nin türbesinin bulunduğu Nəcəf'ten mi Kerbelâ'dan mı geçerken getirmiş onları sabahleyin. Üzerlerine çok ilginç öyküler üretilmişti; Drıcanlı'nın karısı Sümbül Ana olsun, öbür Hüsne ana olsun, birbirleriyle rekabet edercesine kutsal çubuklarına övgüler, olağanüstülükler düzüyorlardı:

“Anam-bacım mübarekler hiç yerlerinde durmuyorlar! Evin içinde dört dolanıyorlar. Kilere gidiyorum oradalar, ahıra-samanlığa gidiyorum karşıma çıkıyorlar. Geçende inek hastalanmıştı, bir kazan yal yapıp götürdüm. Dedim ki, sıcak sıcak içireyim de iyileşsin. Bir de ne göreyim mübareklerin ikisi birden ineğin iki boynuzunun ortasından sırtına doğru uzanmış yatıyorlar. Onları uyandırıp, yukarı çıkardım, sardım ipek örtülerine. ‘Kurbanlarımız olayım, beni üzmeyin’ diye yalvardım mı sözümü dinliyorlar. Ahıra indim ki, inek çoktan iyi olup ayağa kalkmış ve burçak unundan yaptığım onca yalı yalayıp yutmuş, daha istiyor. Her derde dermandır mübarekler. Dokundukları yerde yara-bere, sancı kalmaz!”

Bunun gibi anlatır anlatırlardı. Bu küçük hikayelerle çubukların kullanımları sağlanıyor ve adaklar, gelirler o oranda artıyordu. Bir keresinde Drıcanlı'nın karısı Hasan-Hüseyin'i saklamış; altı ay boyunca murat istemeye, hastalara dokundurmaya gelen ziyaretçilere şöyle demişti:

“Anam-bacım Hasan-Hüseyin'in çubukları -Bazan Hasan-Hüseyin'le tam özdeşleştirilirken, bazan da onların kullandıkları değnekler, çubukları oluyorlardı.- Aylardır başlarını alıp yittiler ortalıktan. Size hep söyledim, yerlerinde durmuyorlar diye, inanmazdınız. Mutlaka mutlaka Kerbelâ'yı ziyarete gitmişlerdir!”

Bu ince düzenle Drıcanlı ailesi o kışki gereksinimlerini kazanmıştı. Sonbaharın başlarında Hasan-Hüseyin'in geldiğini yayararak, kurnaz kadın yaşını başını almış kaynanasını bile kandırmıştı.

Hüseyin Dede, Peyik Topal Rıza'yı, Mahmut dayının karısı Hüsne bacı ile birlikte eve göndermişti, İmam Rıza çubuğunu getirmeleri için. Hüsne bacı esrikli olduğundan, Düvaz İmam'a başlamadan önce çıkmışlardı. Ayrıca bu tarık çubuğunun yerinden kaldırılması için kan akıtılması, yani kurban kesilmesi gerekiyordu. Önceden hazırlanmış semiz bir horoz, Hüsne bacının kilerindeki Rıza çubuğunun kutsal köşesinde boğazlandı. Renkli ipek örtüler içindeki İmam Rıza Çubuğu, duvara dayalı duruyordu. Emanetin-genellikle “*Emanet*” deniliyordu bu çubuklara—önünde bir çukur vardı kurban kanı akıtmak için. İki yanında ise üzerinde şamdanlar bulunan bir küçücük seki vardı. Bir düzineden fazla mum yanmaktaydı dibinde.

Tevhid çekimi bitmiş, gülbenkler çekilmiş, herkes bekliyordu. Hüseyin Dede ile Kamber Babanın önlerine haşılı (hiç dokunulmamış köy dokuması) bezden bir çarşaf serilmişti. Boyvermiş canlar eski sıralarına göre sitem çekmeye hazırlanıyorlardı. Reh-

ber Veli Baba onları başına toplamış, yavaş sesle, tarıktan geçme töreni hakkında kısa açıklamalar yapıyordu. Beklenen haber geldi. İmam Rıza dört kapılı tekkenin uzun yolağında idi. Cemevine girer girmez Gözcü baba bağırdı:

“Destur uşşak! Sofular bacılar, İmam Rıza geldiii!”

Postunda oturan Hüseyin Dede ve çevresindeki hizmet sahipleri dahil tüm cemaat ayağa kalktı. Kapıdan meydana kadar yol açıldı, Peyik Rıza’yla Hüsne Bacıya. Peyik, kolları üzerinde ipekli perdeleriyle taşıdığı İmam Rıza Çubuğunu Hüseyin Dede-ye, iki baştan ve ortadan niyaz ederek uzattı. O da aynı biçimde öperek teslim aldı. Gözcü Babanın *“Destuur uşşak, İmam Rıza meydana geldi”* uyarısıyla, Dede dahil meydandaki hizmetliler ve tariğa düşecek canlar dışında, herkes yerine edep-erkân üzere, yani dizler üzerinde oturdu. Sazcılar dahi ayaktaydılar ve ayakta çalacaklardı.

Görgülü canların sitem çekecekleri alan onlar tarafından çevrilmişti. Önlere ise, siteme tanık olacak eşleri erkân oturuyorlardı. Görülmemiş canlardan saklanıyordu sanki sitemler. Belki de onların bu makama ulaşmaları için, görülmeye ve sorulmaya sıkı istek duymalarını sağlamak amacını taşıyordu bu durum. Artık diz kurmadan, kimseyi rahatsız etmemek koşuluyla istedikleri rahat oturuş biçimine geçmişlerdi. Ama aralarında konuşma ve gürültü yoktu; sessizce tarık altından geçen canlar için zikirlerin çalıp okudukları nefesleri dinliyor ve zikirle katılıyorlardı yavaş sesle.

Sazlar tarık havası çalmaya başlamıştı. Burada söylenen nefeslerde sınır yoktu. Canların sitem çekmesi bitinceye değin zikirler sırasıyla okuyorlardı. Yine her dörtlük sonunda, sadece ayakta bulunanların gür bir biçimde söylemeleri koşuluyla, tevhid çekiminin başında söylenen:

Allah Allah! İllallah!
Hak Lailahe İllallah!
Ali Mürşit, Güzel Şah!
Eyvallah Şah, Eyvallah!”

dizeleri zikrediliyordu. Makam ve nefesler farklıydı. Coşkuy-
luydu makam, hüzünden sevince gidip gelerek insanın yüreğini
hoplatıyordu yerinden. Sonra coşkunun akan bir bahar seline sokup
çekiyordu insanı.

Tarıktan geçme, boyverme sırası bozularak Rehber Veli Baba
ve Keleş Hacı ile başladı. Çünkü tarık çalınırken Rehberin, yü-
züstü boylu boyunca Dede'nin önündeki haşılı çarşaf üzerine
uzanan sofuların yanlarına dizgelerek baş, bel ve ayaklarına doku-
nup “eline, beline, diline” sadık olmalarını öğütleme görevini yerine
getirmesi gerekiyordu. Dede birinciler için bu görevi Kamber'e
verdi. Her ikisi de boylu boyunca çarşaf üzerine yüzüstü uzanıp,
yüzlerini birbirlerine dönerek kollarını boyunlarına attılar. Eşleri
ayakucularına oturup, çarşafın alttan taşan ucuyla yalın ayaklarını
dizlerinin hizasına dek örttüler. Tarık altından geçme sırasında
da tıpkı boyvermede olduğu gibi yalınayaktılar. Bu arada karar
verilmişti, eşleri olmayan diğer çiftlerin sitem çekmesi sırasında
bu en yaşlı bacılar aynı görevi sürdürecektlerdi. Bu ölü gibi uza-
nıp kıpırdamadan sitem çekilmesi, “Ölüme dek ikrarımıza sadık
kalacağız” demekti. Dede tek tek perdeleri aralayıp, kılıfından çı-
kardığı İmam Rıza çubuğunu sağ elinde, bir ucundan tuttu. Sol
eliyle, bir metreden az fazla olan çubuğu sıvazlarken bağırdı:

“Bism-i Şah Allah Allah! Göz görenin, yol varanın! Yola giden
yorulmaz, gerçek gediğinden ayrılmaz! Hal, erenler halıdır;
yol, erenler yoludur! Gafil durman gaziler, gelen üstadın eli-
dir. Üstad-ı nefes, tarikat-ı iman, izin Halife, icazet Pirden!
Allah eyvallah! Yolunuz kademli, donunuz kutlu olsun Yar-
dımınız Hünkar Hacı Bektaş Allah, Allaah!”

Tüm cemaat, “*Allah, Allah! Allah eyvallah!*” diye onayladı. Tarık çalınmaya başlandığından itibaren zekirler, kıta kıta sırayla. Hazreti Ali’nin dünyadan göçüşü üzerine düzenlenmiş nefesi okuyorlardı. Sazları ellerinde ayakta çalışıyorlardı teker teker:

İndirdiler kısıvetini başından
Soyuyorlar Şah-ı Merdan Ali’yi
Çıkardılar teneşirin üstüne,
Yuyuyorlar Şah-ı Merdan Ali’yi.

Fatma Ana ağlar şol yaşın yaşın
Dinleyin Düldül’ün şu kişneyişin
Hasan’la Hüseyin kibleye karşın
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Mürekkebi zezem ile ezdiler
Üstbaşına mim duasın yazdılar
Kuburun’da ak deveye yazdılar
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Kastettiler İmamların soyuna
Ağu konu İmam Hasan payına
Kefenini ab-ı Zemzem suyuna
Bandırdılar Şah-ı Merdan Ali’yi

Pir Sultan Abdal’ım bu havayınan
Arşa direk dikti bir duayınan
Kamber’in yeddiği ak deveyinen
Gönderdiler Şah-ı Merdan Ali’yi

Boyvermiş, görülmüş. sorulmuş altı çift müsahip, yani oniki talibin tarık altından, sitemden geçirilmesi ikinci nefesin sonunda bitmişti. Bu nefes de Ali’nin üzerineydi. Bazan her kıta sonunda bazan -Dede’nin tarık duası daha iyi duyulsun diye- iki üç kıtada bir “*Allah Allah, illallah/Hak lailabe illallah, Şah ilallah.*” nakaratı yineleniyordu toplu halde.

İkinci nefesi, yanık ve etkileyici sesiyle Kamber Mılla İsmail söyledi. O öyle her zaman, ha deyince nefes söylemezdi. Ne zaman ki, coşar, kabarır ve sel gibi içinden gelirse, Mılla İsmail deyişe geçerde. İstanbul'da Fatih Camisinde iş olarak, geçimini sağlamak için müezzinlik yaptığı sırada o ezan okuduğunda ta Taşkasap'ta ve Alipaşa'daki gebe kadınların etkilendiği anlatıldığı gibi, köyde sabahları onun sesiyle yarım saat uzaklıktaki Sünni Selamlı köyünde sabah namazına kalktıkları söyleniyordu.

Yüzlerce yıldır hep Sünni inançlarının iktidarda bulunduğu devlet düzeninde yaşayan Aleviler, zaman zaman aralarından çıkan halk önderlerinin peşinden Sünni Selçuklu sultanlarına ve kendi inanç ve toplum felsefelerini temel alarak kurulup, devlet aşamasına geldiğinde onlara ihanet edip baskı yapan Osmanlılara karşı başkaldırmışlarsa da, bu hareketler, vurucu güçleri ellerinde bulduran ve her türlü ittifaklarla bin türlü vasıtayı kullanan iktidarın yarattığı kan göllerinde boğulmaktan öteye gidememiştir. Ancak baskı ve zorlamalara karşın şeriat kurallarını onlara benimsetememişlerdir! *"Bizim namazımız kılınmış, orucumuz tutulmuş"* diye deyimler üretilmiş veya şeriat kurallarıyla Alevi-Bektaşî ince mizahı içinde, mantık oyunlarıyla alay edilmiştir. Örneğin, İslamın beş değîl, bir şartı olduğunu *"Namaz-oruç zahitlerin (Sünnilerin), hac-zekat zenginlerin, Kelime-i Şahadet ise biz fakirlerin"* diyerek İslamiyeti, karmaşıklıktan basite, kolaylığa indirmenin yollarını aradıkları gibi, sınıflarının da bilincindeydiler. Yine örneğin, *"Allah için üç gün oruç vardır; zahitler bu üç günü bulmak için otuz gün aç kalıyorlar, biz ise her gün açız"* demeleri nasıl açıklanır?

Sünni inanç felsefesinin egemen olduğu Osmanlının baskıcılığı bir yana Alevilerin arasına fitne düşürüp, işbirlikçiler yaratıp Sünnileştirme çabası da sürmüş. Örneğin kurallar eklenip, ayinler-cemler bozuk biçimlendirilmeye de gidilmiş. Boyverme töreni sırasındaki sorgulamada *"Dört Kapı, yani Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat; 32 Farz, Kırk Makam hak mı?"* biçiminde sorularla,

dârdaki canların boyunlarına zorunlu farz halkaları geçirilmeye çalışılmış. Gerçek Alevinin şeriatı da bilip, uygulaması vurgulanmak istenmiş. Ancak dedeler taliplerden “yetiştirebildiğimiz kadarıyla hak” yanıtını isteyerek, zorunluluğu mantıklı bir biçimde koşula bağlamışlardı.

Mılla İsmail şeriatı da çok iyi bilip, yetiştirebildiğince -daha doğrusu zorunlu kaldıkça- uygulayan hoca olarak da, Kamber olarak da dinsel kuralların biçimselliğini harfiyen yerine getirmekten çok, özünü ortaya çıkarıp ona uymak gerektiğine inanıyordu. Bunun içindir ki, boyverme sırasında bu türden soruları sormaya gerek bile görmemişti. İslamiyetin özü gerçek insan olmak; kimseye kötülük etmemek, insanları sevmek ve günahlardan arınmış olmaksa, bu halkta hepsi vardı. Ne diye bu şeriat sorularıyla onları daha yükümlü kılma tuzağına düşürecekti?

Hem yanık hem de gür sesiyle Mılla İsmail nefes okumaya durunca cemaat soluğunu kesmiş onu dinliyordu. Sazlar ise ağır ağır peşinden gidiyorlardı:

Hak nasip eylese dergâha varsam
Birden divanına dursam ya Ali!
Eğilsem eşiğine niyaz eylesem
Yüzüm tabanına sürsem ya Ali!

Yüzüm tabanına sürdüğüm zaman
Kalmadı kalbimde zerrece güman
Kafire Zülfıkar çaldığın zaman
Önünce kamberin olsam ya Ali!

Kamber gibi her hizmetin erdirsen
Bir dem ağlatsan da bir dem güldürsen
Çeksen Zülfıkar'ın beni öldürsen
Kesmem eteğinden elim ya Ali!

Keser miyim eteğinden elimi
Erler doğru sürün Ali yolunu
Bu divanda kabul kıldım ölümü
Mümince kulların görsem ya Ali!

Mümin olan yöresinden belli olur
Haklı söyler nefesinden belli olur
Erenlerin cemi mübah güllü olur
Gülün deste deste dersem ya Ali!

Mümin olan müslümini getirse
Hakikatı hak cemine yetirse
Dizini dizime verse otursa
Doyunca cemalin baksam ya Ali!

Pir Sultan'ım niyaz eyle Pirine
Can kurban Muhammed Ali yoluna
Bu divanda gireyim kalbin evine
Yarın fırsat elden gider ya Ali!"

Kamber Mılla İsmail nefes söylerken bir yandan yağmur gibi yaş akıtıyordu sakallarına doğru. Coşku ve heyecan içindeydi. Nefes bittiğinde Hüseyin Dede son çifti de İmam Rıza çubuğunun altından geçirmişti. Sazlar sustu. Dede tarık altından geçme törenini bir duayla sona erdirdi. Herkes yerine geçip oturdu. Görgülü canlar tarık çubuğu altında sitemlerini çekmişlerdi ama henüz suyu içilmemişti.

Hüseyin Dede postuna diz kurup oturdu. Saka tarafından önüne iki bakraca su konuldu. Dede Rıza çubuğunu bunlardan birinin içine sokarak onu yıkarken, İmam Hüseyin üzerine bir ağıt okudu, sazsız ve makamsız, yani şiir olarak. Birkaç kıta sonunda topluca şu dizeleri haykırıyorlardı:

Lanet Yezid'e, kırıla oğlu kızı da, kala yazıda!
Diyelim Allah Allah. Eyvallah!

veya;

Ah Hüseyin! Vah Hüseyin!

Güzeller Şahı Hüseyin!

Kerbelâ'nın yazıları

Şehit düştü Gazileri

Fatma'nanın kuzuları

Diyelim Allah! Allah eyvallah!

Lanet Yezide! Lanet Yezide!

Hüseyin Dede bakraçtaki suyu çubukla karıştırıyor ve arada bir avucuyla alıp, üstten aşağı dökerek yıkar gibi sıvazlıyordu. Aynı zamanda Pir Sultan'dan bir ağıt okuyordu:

Hak için kendini kurban eyleyen

Şah-ı Merdan oğlu İmam Hüseyin

Cümle erenlere ferman eyleyen

Erenler serveri İmam Hüseyin

Muhammed Ali'nin çeşm-i çırağı

Erenler bağının bir gülü, bağı

Ciğerler paresi, gönül dudağı

Gözlerimin nuru İmam Hüseyin

Bâtının sultanı müminler Şahı

Gayıp aleminin şems ile mahı

Şah Hüseyin'im deyu ederler ahı

Matem ile zarı İmam Hüseyin

Ceddi Muhammed'dir atası Ali

Anası Fatıma Cihana Veli

Cümle evliyalar ederler beli

Evliyalar sırrı İmam Hüseyin

Pir Sultan Abdal tut damenin anın
Düşmanına düşman ol hanedanın
Dü çeşmi değil mi Şah-ı Merdan'ın
Erenler hünkarı İmam Hüseyin!
Bir iki kıta da kendinden eklemeyen duramadı Hüseyin
Dede:

Yezidin ordusu Fırat'ı tuttu
Hak'kı Muhammed'i dini unuttu
Kerbelâ'ya akan suyu kuruttu
Yaraların bana İmam Hüseyin!

Susuz şehit oldu ehl-i ayali
Dayandı dayandı evlad-ı Ali
Boğsun yezitleri lanetler seli
Yaraların bana İmam Hüseyin!

Kesti kafasını Şimir-i lain
Götürdü önüne koydu Yezid'in
Soyuna sopuna lânet Yezid'in
Dede kurban sana İmam Hüseyin!

Hüseyin Dede şiirini bitirdi ve lanetlemeler kesildi. Ama bir süre hıçkırık ve iç çekmeler sürdü İmam Hüseyin için. Dedenin kendisi de ağlıyordu. İmam Rıza çubuğunu yine kılıfına koyup, perdelerine sardı, sarmaladı. Yüzünü gözünü sürerek niyaz edip, oturduğu postun üzerine, yani yanına uzattı. Su dağıtıcı, iki bakraç suyu birbirine aktarıp karıştırdı. Sonra saka tası ya da İmam Hüseyin Tası dedikleri geniş ağızlı bakır tasla suyu dağıtmaya koyuldu. Dedenen başlayarak önce halkadaki, görülmüş ve tarık altından geçmiş sofulara, bacılara sundu.

Herkes sakanın tuttuğu tası üç yerinden hafif öptükten sonra birkaç yudum alıyordu. Saka ile birlikte iki yardımcı, suları paylaşarak üç yerden sofuların, bacıların arasına daldılar. İmam Rıza

çubuğunun yıkandığı iki büyük bakraç dolusu su yettiği kadar canlara dağıtıldı.

Su dağıtımı sırasında Dede veya Kamber, arada bir Rehber, “Altından geçene, suyunu içene sorgu sual olmaya, Allah Allah!” veya “Lanet Yezid’e, kırıla oğlu kızı da, kala yazıda, lanet Yezid’ee!” diye yüksek sesle bağırınca, arkasından tüm canlar tek ağızdan bir kez yineliyorlardı. Su yetmeyen canların üzülp darıldığı yoktu. Biliyorlardı ki, gelecek cuma akşamı sakalar kaldıkları yerden başlayarak dağıtımı sürdürecekler ve tek bir can mahrum kalmayacaktı İmam Rıza Suyundan.

Neredeyse sabah yaklaşmıştı. Aşçı Babaya haber salınıp, haber alındı; Armut Ahmet dayı ile oğlu Tüccar Hüseyin hizmetlerini yetirmişler; bir koca kazan etli pilav pişmiş, görevli bacılar üç yüzden fazla yufka pişirip hılalara (ekmek bohçası) sarmışlardı. Ayrıca niyazlar, kömbeler de kesilip doğranıp hazırlanmıştı. Dedenin “Destuur”u bekleniyordu. Kamber Baba Gözcüyü çağırıp kulağına buyruğu fısıldadı. O da yüksek sesle canları uyardı:

“Sofular, bacılar, canlar! Gerçeğe hüü! İmam Hüseyin aşkına dağıtılan tarık suyu bitince lokma dağıtımı başlayacak! Herkes önüne mendillerini, bohçalarını serip hazırlasın! Ancak lokma dağıtımı sırasında semah dönülecek. Bunun için, dışarıda ihtiyacı olanlar bu arada, sessizce çıkıp gelsinler. Gerçeğe hüü sofular, bacılar! Sakın ola ki, dağıtım sırasında, destur verilmeden lokma yemeyin, hepinizi uyarıyorum çok ağır cezası var; anca beraber, kanca beraber!”

Gözcünün uyarısından pek az süre sonra aşçı-lokmacı baba Armut Ahmet iki sofunun kalınca bir meşe odununu kulplarından geçirip, sırtlamış olduğu koca kara kazanla meydana geldi. Yenyetmeoğlu Tüccar Hüseyin ile bir başka sofu da tezkere üzerine konulmuş hılalardaki yufka ve diğer yiyecekleri taşıyorlardı.

Kazanı, ortadaki sönmeye yüz tutmuş ateşin üzerine indirmeden önce Dede dualarını verdi:

“Allah Allah, Allaheyyallah! Geldikçe ganisi gele. Hayırlı kapılar açıla. Hak Muhammd Ali bereketini vere. Yeyip yedirenlere, pişirip kotaranlara nur-u iman ve aşk-ü şevk ola. Girdiği yer gam ve kasavet görmeye. Lokmalar kabul, yüzler ak ola! Yardımcıları Ali ola Hünkar Hacı Bektaş Veli katarından didârından ayırmaya! Abdal Musa dergâhına kayıtlana! Gerçek erenler demine hüü, mümine ya Ali!”

Duadan sonra kazanı ortadaki ateşin üzerine indirdiler. Yufkalar, kömbe ve niyazlar ise geniş sofrtahtaları üzerine konuldu. Altı-yedi gönüllü görevli sofu ve bacı çıkararak, Armut Dayının kazandan büyük kepçelerle doldurduğu etli aş leğenlerle dağıtmaya başladılar. Bir kısmı ise yufka kültelerini dağıtıyordu. İkişer ikişer, her çift bir gedikten başlayarak, açılmış bohçalar üstüne, önce –tekkede bulunsun bulunmasın– aile bireyi sayısınca yufka ve o kadâr kepçe etli aş konuluyordu. Köyde düşkün sayılıp görgüye alınmayan iki kişi dışında hiçbir can, büyük küçük hiçkimse lokmadan mahrum kalmayacaktı.

Lokma dağıtımı sırasında aynı anda zakirler Turnalar Semahına başlamışlardı. Meydana sofulardan ve bacılardan altı kişi kalktı. Üç evre içinde dönülüyordu semah; Ağırılama, karşılama ve hızlanma. Ağırulamada kollar, daha çok müziğe uyarak yumuşak hareketlerini tamamlarken, ayaklar ileri veya geriye atılıyor ve vücut da ona uyuyordu. Karşılama aynı hareketlerle ama biraz daha canlı olarak karşı karşıya olanlar yer değiştiriyorlardı. Hızlanma ise yavaştan başlayan dönme, çevrinme hareketlerinin en hızlı noktaya çıkardığı evreydi. Öyle ki, dönerken “Şah, Şah, Ali, Hüü, ya dost” deyip, aynı kol ve vücut hareketlerini yaparak, ritmik bir biçimde peşpeşe uçar gibi ilerliyor, dönüyorlardı. Hareketlerin ve dönüşlerin gözle izlenmesi güçleştiği anda, yani en

üst noktada birden ağırlama başlıyordu. Ve sonra karşılama ve hızlanma en az üç kez yineleniyordu. Zakirler bu semahı çalar-ken ağırlama, karşılama ve hızlanmada da Turnalarla ilgili üç ayrı deyiş söylüyorlardı:

Ağırlama:

Yemen ellerinden beri gelirken
Turnalar Ali'mi görmediniz mi?
Hava üzerinden samah ederken
Turnalar Ali'mi görmediniz mi?

Şah'im Hayber Kalesini alırken
Nice Yezit halka olup bakırken
Hub Muhammed Mirac'ına çıkarken
Turnalar Ali'mi görmediniz mi?

Şeriat yolunu Muhammed açtı
Tarikat menzilini Ali seçti
Bu meydandan nice erenler geçti
Turnalar Ali'mi görmediniz mi?

Karşılama:

Allı da turnam, telli de turnam, dost nenniii!
Turnalar Hicaz'dan sökün eyledi
Eylen turnam eylen, Ali misin sen?
Hakikat şehrinin yakın eyledi
Eylen turnam, eylen! Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

İki turnam gelir başı çığalı
Birisi Muhammed birisi Ali
Biri Şahım Hünkar Bektaş-ı Veli
Eylen turnam, eylen! Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli'misin sen?

Yürü yürüüü! Yürüüü yürüüüü!
Dost nenni nenniii!
Hızlanma:

Turnamın kanadı yeşil
Suda yüzer haşır huşur
Al üstüne mor yaraşır
Turna ben avcı değilim
Cana kıyıcı değilim.

Turnalar'dan sonra birkaç baş Kırat ve Akçadağ semahları yapıldı. Sonra Bacılar semahına geçildi. Bunu, adından da anlaşıldığı gibi sadece bacılar yapıyordu. Örtüsünü başlarından indirip kuşağına iştirmiş yaşlı bacılara ayak uydurmaya çalışan genç gelinler, kızlar firil firil semah dönüyorlar, dönmüyor uçuyorlardı sanki.

Gediklerinde oturmakta olan sofular, bacılar ortadaki meydana yapılan semahların tatlı ezgilerine kendilerini kaptırmışlardı. Kimsenin önlerine konmuş olan etli aşı baktığı yoktu. Zaten destur verilmeden yiyemezlerdi. Küçük bir lokma alıp da tadına bakmayı deneyen olsa, az sonra kendini dâr meydanında sorguda bulurdu. Herşey birlikte olduğu gibi lokmalar da birlikte ve eşit koşullarda yenecekti. Ancak dışarıda hizmet görenler bu yasağın dışındaydılar, lokmalarını alır almaz görevlerinin başında yerler. Ancak bazı canlar salt dâra çekilip dua almak ve daha doğrusu içinden cemaata bir bağışta bulunmak veya Dede'ye birşeyler vermek geçtiği için bu yaramazlığı yaparlardı. Bu tür tatlı

yaramazlıklar, amaçları dolayısıyla öyle suçtan sayılmasa da, sık sık yinelenmesi hoş görülmezdi.

Bacılar semahı da bitmişti. Her semahın sonunda olduğu gibi onlar da sıraya girip, herbiri bir kolunu yanındakinin boynuna atarak, diğer elini de, birbirinin üzerine konulmuş ayak başparmağına dokundurmuş durumda eğilip dualarını aldılar Hüseyin Dededen:

“Allah Allah! Allah allaah! Samahlar saf saf ola, günahlar affola; seyir için değil, Hak için ola. Semahlarınız Hakk’ın degâhına yazıla. Allah, Muhammed, Ali, Hacı Bektaş Veli yete yerişe. Saklaya bekleye! Dilde dileklerinizi, gönülde muratlarınızı vere. Gerçeğin demine hüüü, mümüne ya Ali!”

Lokma dağıtımının artık sona geldiği haberini alan aşçı-lokmacı baba Armut Ahmet seslendi:

“Sofular, bacılar! Hey Canlar! Lokmadan mahrum kalan var mı? Cemde bulunan bulunmayan herkes için lokmalar alındı mı? Hak lokmasından kimse mahrum kalmasın.”

Kimseden olumsuz ses çıkmayınca, son kepçeleri meydandaki hizmet sahipleri için doldurdu. Elbette ki hizmetlerin aksadığı filan yoktu, bunlar görgü ceminde geleneksel hizmet sahibi ailelerin birer temsilcileriydi, Oniki İmamları simgeleyen. Dede dahildi bu hizmet kervanına, Muhammed-Ali’nin temsilcisiydi o! Aslında ilk lokma payının Pir, Kamber ve Rehber’den başlayarak ortadan, gediklere doğru dağıtılması gerekirdi. Ama Hüseyin Dede geniş alçak gönüllüğüyle, sonuncu olmak istiyordu hep. Canlardan herhangi birinin lokmadan mahrum kalmasını istemiyordu, kalırsa kendisi kalsındı. Elbette ki kimsenin lokmasız filan kaldığı olmamıştı. Ama Hüseyin Dede’nin, lokma dağıtımındaki bu geleneği bozması, saygınlığını daha da artırmıştı.

Dağıtım hizmeti bitince Armut Ahmet sofı, oğlu Tüccar Hüseyin ve diğer gönüllü hizmet görmüş olanlar dizilip dualarını aldıktan sonra lokmacı baba olarak, elindeki kepçeyle diğer eline almış olduğu leğene hafiften vurarak cemaata seslendi:

“Erenler, sofular, bacılar! Elimde yoktu terazi merazi! Herkes hakkına oldu mu irazı? Helal ü hoş olsun! Destuuurr Uşşaaakk!”

Artık yiyip içme ve karın doyurma faslına geçilmişti. Gürültüsüzce herkes evde olanların hakkını ayırmış, çıkınlamış, önündeki yemeğini yiyordu. Karınlarını doyuranlar “sakaa İmam Hüseyin!” diye seslenip su dağıtıcıları çağırıyorlardı yanlarına, susuzluklarını gidermek için. Bu arada Gözcü babayı yanına çağırın Kamber kulağına birşeyler fısıldadı. Gözcü Baba seslendi:

“Sofular bacılar canlar! Gerçeğe hüüü!

Edeper erkân yolunu aldı,

Erenler şadolup güldü.

Boyverip gönül alındı,

Tevhid çekilip tarık çalındı,

Dualar edilip gülbenk çekildi.

Saf saf olduk samah tuttuk.

Sofular bacılar canlar!

Boş dualar göğe ağar, azgın sular adam boğar.

Haydi canlar, keseleriniz söküle, hak yoluna döküle!”

Meydanın orta yerine İmam Rıza çubuğunun ipekli perdelelerinden biri serildi. Meydana yakın canlar kollarından ne koptyusa beş para, on para, bir mecdiye bu perdenin üstüne atmaya başladılar. Gediklerinde oturan aileleri temsilen bir bacı ya da sofı birer ikişer geliyor, para veya havlu, peşkir, mendil, çorap, gömlek, bir kalıp sabun vb. gibi kullanılacak eşya getiriyorlardı. Her karesinde Dede, “Allah kabul etsin, yardımcınız Ali, keseleriniz dolu olsun” diye dua ediyor ve toplu halde “Allah, Allaheyyallah” diye

onaylıyorlardı. Gediklerden gelmeler de sona erince, Dede'ye verilecek büyük adaklar, paralar, yiyecek, giyecek ve mallara dualar alındı. Bunlar bir çeşit Dede'ye borçlanma ve harman sonu hakkullaha gelindiğinde verilecek adaklardı.

İlk kez Keleş Hacı kalktı. "Dede'm ülkenin selameti ve harbsiz darpsız bir dünya için bir yaşındaki doru taya dua istiyorum, Allah Allah!" dedi. Eğilip duasını aldıktan sonra, Dede'ye niyaz ederken kulağına fısıldadı: "Erenler, bu kış günü götüremezsin. Güz başında hakkullaha geldiğinde onu binek atı olarak hazırlanmış bulacaksın. Biner onunla köye dönersin."

Dertli Fatma bacı gediğinden seslendi:

"Dede'm! Bu fakir Dertli bacının azını çoğa tut; iki kırat arpa ya dua istiyorum, asker oğlum Vakırlı Mehmet'im için. Dede Allah Allah!"

Gelini Alagözlü de küçük torunu Hasanali'le birlikte yanında eğilip dua aldılar. Dualar uzaktan alındığı zaman, eğer o anda verilmeyecekse, meydana el öpmek için gelinmesine gerek yoktu. Doğrulurken, kendi sağ elinin parmak uçlarına dudaklarını dokundurup, ellerini göğüslerine bastırarak "Dede'm işte niyazın" der, yerlerine oturlardı.

Müşahibi İlik Mehmet'in yanında oturan Mikail akşamdan beri görüp tanık olduklarından, toplumun içten inanç ve davranışlarından etkilenmiş, tanık olduğu onca törenlerden sonra neredeyse kendinden geçmişti. Artık ne İngiliz kumaşından redingotunun tozlarını silkiyor, ne de bacağında dizlerinin kalıpları çıkmış pantolonun biçiminin bozulmasına üzülüyordu. Saatlerdir bir iç hesaplaşma içindeydi. Çanakkale şehitlerinin onca malları ve eşyalarının üstüne oturup onları içetmesi, vicdanını sızlatmaya başlamış ve büyük bir içhuzursuzluğuna girmişti. Boyverenlerin en ufak bir haksızlığı itiraf etmeleri; kardeşliğinin Ermenilerden aldığı, aşırıldığı bir deve yükü malın dâr meydanında hesabının so-

rulması ve suçlu bulunarak bu malın paylaşılmasına -hem de onların günahına ortak olmak amacıyla- karar verilmesi ve karı kocanın bundan çok memnun olarak huzura kavuşması; hele Nimrili Vahap'ın Ermeni sürgünü sırasında yaptıklarının ortaya konmasından sonra, düşküne sayılmasına karar verildiği halde dâri terketmeyerek, düşkün cezasına katlanması, yani akkolların üzerinde boynuna asılan taşlarla yalınayak yürümesi adamı şaşkına çevirmişti. Kıvranıp duruyordu ve bir an önce törenlerin bitmesini diliyordu kendini dışarıya atmak için! Ben bir günahkarım, içinizden biri olmaya layık değilim diye bağırılmamak için kendini zor tutuyordu. Çünkü kendisi Ermenilerin değil, kendine güvenen yakınlarının, şu tekkede oturan insanların, bir deve yükü değil, en az yirmi deve yükü mallarına elkoymuş, emanete hıyanet etmişti! Bu davranışının altında eziliyordu. Böylesine rahatsızlık duyacağı hiç mi hiç aklına gelmemişti. Onu bu iç huzursuzluğu ve hesaplaşmasına sürükleyen şu anda çevresinde olup bitenlerdi. Belki de dârdayken, boyverirken biri çıkıp kendisinden hesap sorsaydı, o da diğerleri gibi herşeyi açıklayarak huzura kavuşurdu. Olası mıydı? O zaman parasını, altınlarını herşeyini, hak sahiplerine paylaşarak kaybetmiş olacaktı. Oysa bunlar köyde malı, mülkü hiçbir şeyi bulunmayan kendisinin tek güvenesiydi yaşaması için. Halbuki şimdi, kimsenin hesap sorması bir yana, köyde, onların tanımadıkları ve hiç tatmadıkları yiyecekler ve ufak tefek hediyelerle gönüllerine taht kurmuştu. Tek Kaya Bekir olayı biliyordu, ama anlatmaya cesaret edemiyordu. Belki de oradakilerin kendisine inanmayacaklarını sandığı için çekip gitmişti. Kimbilir belki de evine gönderdiklerinin artık kesileceğinden korktuğu için. Sadece kendisini iğneliyor ve ince imalarla işkence etmekten geri durmuyordu. Şu anda ve akşamdan beri çevresinde olup bitenler, ne erişilmez davranış ve inançlar, ne yücelikti! Mikail düşünüyordu da, kendisine zorla işletilen, dış dünyada normal, hatta kutsal görev olarak nitelenen yaptıkları suç sa-

yıldığı için, cezasını kıpkırmızı ateşini yalın ayak çiğneyerek çeken Vahap'ın karşısında eriyip, küçülüp yokolmuştu. Az önce tevhid çekerken, rastlantı olarak yanına düşmüş, onun koluna girdiğinde gözünde devleşmiş ve başı göklerdeki bu delikanlının yanında bir karıncaya dönüşmüştü sanki. Çevresindeki şu insanların ayak tozu değerinde bile olamadığı duygusu içindeydi hâlâ.

Keselerin söküldüğü şu anda eline bir fırsat geçtiğini düşündü, kendini aşığılama ve küçülmüş olmadan kurtulmak için. Para dağıtarak, vererek, doyurarak iç huzura kavuşmak! Fatma bacının duası biter bitmez hiç kimseye fırsat vermeden ayağa kalktı ve bağırdı:

“Köyümüzün dirlik düzeni, bolluk ve bereketi için Dede'ye bir altın, tüm hizmet sahiplerine beşer mecdiyeye Allah, Allah, Dede!”

Bir anda cemaat suspus oldu. Dede karşısında edep -erkân ile eğilmiş Mikail'in duasını verirken tekke “Allah Allah, Allahayvalah!” çığıışıyla inledi. Altını Dede'nin önündeki örtünün üstüne koydu ve altmış mecdiyeyi de, diğer hizmet sahiplerine dağıtmak üzere görüşerek, öpüşerek Çavdâr Veli Baba'ya verdi. Tekkedeki canlar arasında şaşkınlık ve övücü mırıltılar henüz sürerken, dizlerinin üstünde yükselip ikinci atağını yaptı Mikail:

“Dede'm! Yazıda yabanda, kışta kıyamette kalanlar; cephelerde çarpışanlar ve şehit olanlar ve geride kalanları için. Biraz da şu aciz-günahkar kulunuz Mikail (ne hinoğlu hince bir alçak-gönüllülük!) için; gelecek cuma akşamına tüm cemaatin aşına, lokmasına Allah allaaah! Aşçı baba, beşler aşkına beş kurbanın ve yağın bulgurun, onun hesabını kitabını yapsın, hepsiden Dede'm! Uzun bir dua istiyorum; Allah allaaaah!”

Gerçekten Dede uzunca bir dua etti Mikail için ve tekke yenden inledi. İstanbullu Mikail'in içi huzur dolmuş ve kuş gibi

hafiflemişti sanki. Tekke dolusu yüzlerce bacı, sofu kendisi için dua ediyordu hayranlık duyarak.

Kaya Bekir'in oğlu Meyyitali babasını yatırıp, ahırdaki öküzlerin tavlalardaki yemlerine biraz burçak katmış, azıcık da altlarına kuruluk serptikten sonra tekkeye dönmüştü. Gediklerinde tam direklerden birinin dibine rastlayan yerinde oturmuş, gözü hep Mikail'deydi. Bu son cömertliğiyle kazandığı hayranlığa çok içerledi. Büyümüş de küçülmüş yeni yetme Meyyit içinden söylüyordu: "İstanbul'un namussuzu Mikail, şehitlerin kanından topladın bu paraları, altınları! Bol keseden dağıtırsın şimdi. Yedirmeyeceğim o altınların hepsini sana. Seni bir dilim ekmeğe muhtaç edeceğim, işte Büyük Ocak'ta yemin ediyorum!"

Daha birçok sofu ve bacı dua aldı adakları karşılığında. Elbette ki kimse Mikail gibi bol keseden bağışlayacak durumda değildi. Kollarından ne koparsa, güçleri neye yeterse sözünü verip dualarını alıyorlardı. Bu dualar ucuca ekleniyor, Tanrıya ulaşır carlarına, oğullarına kızlarına yardım getiriyor; muratlarını sağlıyordu kendi inanç dünyaları içinde.

Görgü cemi sırasında ya da yıl içinde Dede'lere verilen bağışlar, adaklar "hakkullah" adını taşıyordu. Bir peşkirden, bir kalıp sabundan tutunuz da, bir çift öküze, bir ata dek gücü yettiğince hakkullah verirdi talip Dede'sine. Bu Pir hakkı, Ocak hakkıydı. Yani dedenin önderlik ettiği Cemlerindeki emeğinin karşılığıydı hakkullah. Madem ki Sünni inançlarının egemen olduğu devlet zihniyeti onlara özgürlük tanımıyor, hatta yok sayıyor; bir cami imamı gibi maaşlandırmıyordu, öyleyse bağlı buldukları Ocak'a mensup dedelerinin emeklerinin karşılığını talipler verecekti.

Yaz ve kış hakkullahı olmak üzere iki kez toplanırdı. Kışın görgü cemi yapıldığı an ve cuma akşamları, tarık çalındıktan sonra -bu gece olduğu gibi- toplanırdı. Ancak her cuma akşamı herkesin birşeyler vermesi zorunluluğu yoktu, hangi cumaya

yetiştirebilirse o gün duasını alır, verirdi kolundan kopanı. Yaz hakkullahı ise genellikle harman sonu, gz başında toplanırdı. Dede'nin kendisi veya yakınlarından biri gelir hakkullah olarak her talip gücü oranında tahıl, hayvan, giyecek veya kullanacak eşya ya da para verir ve duasını alırdı. Elini öpmeye, hoşgeldin ziyaretine gelip de birşey verecek gücü olmayanlara da dua ederdi Hüseyin Dede. Hatta elini öperken, birşey vermiş gibi sağ elini cebine sokardı öbür taliplerinin yanında hacil düşmesin (gururu kırılmasın) diye.

Görgü ceminin cuma akşamı törenleri bittiğinde uzun kış gecesini de sona ermişti. Bütün canlar gediklerinden sklp, düzenli bir biçimde iznikçi hizmetlilerinden lastik, çizme veya çarıklarını aldılar. Onları giydikten sonra dışarı çıkıp karlı şafağa karıştılar. Yatıp dinlenmek için evlerine çekildiler. Gün ğleden sonra başlayacaktı onlar için...

Bu Hafta Gündüz Muhabbetleri Rehber Veli Baba'nın Evindeydi

Sakallı Hüseyin Dede'yi rehber avdr Veli Baba kaldırdı, yani onu evine konuk etti. Köye geleli beri, on gün oluyordu ki, Keleş Hacı'nın konuğuydu. Şimdi avdr Veli Sofu, Dede'nin hizmetini görmeyi üstlendi, yeni gönüllü çıkıncaya kadar.

Grlmş taliplerin öğleyin, ikindi ve akşam olmak üzere üç kez, kaldırıldığı evde Dede'yi ziyarete gelip, Fazlı drında kelle keserek (secdeye kapanarak) dua almaları gerekirdi. Bu gelişler günde üç kez olurdu ve sabah, öğle ve akşam namazları adı verilirdi. Böylece, Dede'nin yanını hiç boş kalmazdı. Evinde yapacak işleri olanlar hemen kalksa bile yanında oturanlar epeyce olurdu. Zaten Kamber ve diğer yaşlı hizmet sahipleri hemen her saat yanında bulunurlardı gündüzleri.

Yine gündüzleri öğleden sonra yeniyetmelerden yolkardeşi (müsahip) olmak isteyenlerle, boyvermek görülmek arzu eden taliplerle konuşmak; onları küsülüleriyile barıştırmak-helallik aldirmek gibi ön hazırlıklar yapılırdı gece için. Ayrıca ortadan sofralar hiç kalkmazdı; yenir içilir ve demlenirlerdi. Köyde üzüm bağı çok bulunduğundan güzden testiler ve damacanalarda şarap hazırlanırdı. Ağızları iyice sıvanıp gübrenin veya toprağın içine konulmuş bu kablarda şarap iyice keskinleşmiştir. Zaten testilerin ağızları bir yıl geçmeden açılmazdı ya! Bazan yedi yıllık şaraplar ortaya çıkarılırdı kışları Dede'nin konuk olduğu günler. Ayrıca köyde dut ağacı da çok bulunduğundan ondan pekmez, pestil yapıldığı gibi ilkel bir imbikleme yöntemiyle dut rakısı da çıkarılırdı.

İçki içmeye "demlenmek veya dolu almak" deniyordu. Ama hiçbir zaman sarhoş olacak ve kendini yitirip çevreye sataşacak denli çok içilmezdi. Ayrıca akşam yemeğinden sonra tekkede başlayıp sabaha dek süren görgü ceminde asla içki kullanılmazdı. Gündüz muhabbet sofralarında üçler aşkına üç dolu almak şarttı. Ama beşi geçti mi sofranın yöneticisi sâki engel olurdu daha fazla alınmasına. Sâki tam yetkiliydi. Dede olsun, Kamber ya da Rehber olsun beşi geçtilermi, sâki onları uyarır ve artık dolu vermezdi. Dolu almak-demlenmek, saz çalıp nefes okumak, mistik ve ahlaki öyküler anlatmak, ehlibeyt demeleri çıkırmak içindi, sarhoş olmak için değil. Onlar için coşku buydu, eğlenmek, muhabbet buydu! Gençler yaşlıların sofralarına hizmet eder ve kendi sofralarını da yakınlarına kurarak, onlardan sofrada nasıl davranılması gerektiğini ve neler konuşulacağını öğrenirlerdi. Onlardan kendilerine sunulan doluları saygıyla ellerini öperek alır içer ve yine elini öperek geri verirlerdi. Büyükler de gençlerin yüzünden öperlerdi. Sünni inançlarının aksine Aleviler Muhammed'in şarabı-içkiyi yasak ettiğine değil, kendisinin Kırklar meclisinde dolu aldığına inanırlar. Kararında içenler için haram mı olurmuş?

Dolu sevginin, içtenliğin, bağlılığın, dostluğun simgesiydi. Dolu Pir elinden, dost elinden içilir.

Kadeh kaldırırken “Şerefe, şerefinize” değil, “Aşkolsun erenler” denilerek içilirdi. Alevi sofralarında “Afiyet olsun” da kullanılmaz. Sofra dileği, “Helal olsun, helal ü hoş olsun” ya da sadece “Yarasın dostlar, canlar”dır. Sonra sofraya oturan canlar mutlaka evlerinden birşeyler getirtip katkıda buldukları için, sofralarda yok, yoktur...

Ertesi gün öğleden sonra Çavdâr Veli Babanın evi tıklım tıklım sofı, bacı doluydu. Büyük odada tam üç yerde sofrı vardı. Hüseyin Dede iki dolu alınca curasının tellerine dokunmaya çoktan başlamıştı. Dolu üzerine bir deyiş söylüyordu. Deyiş bitinceye değin, içilmez ve konuşulmadan dinlenirdi, işte herkes susmuştu yine. Dede'nin sazı ve sesi yankılanıyordu:

Güzel Şahtan bize bir dolu geldi
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver
Hünkar Hacı Bektaş Veli'den geldi
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver!

Herkes sevdiğini tanıır sesinden
Hakkın nefesidir beni has eden
Kırkların içtiği engür(üzüm) tasından
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Payım gelir erenlerin payından
Muhammed neslinden Ali soyundan
Kırkların içtiği engür suyundan
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Kul Hüseyin'im aşk dolusun içmişem
Coşakalıp ben kendimden geçmişem
Çipçığıdım dolu içip pişmişem
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver.

Sofra Ali sofrasıdır, dolu içerek muhabbet edilir. “*Muhabbetten Muhammed oldu hasil/Muhammed’siz muhabbetten ne hasil?*” Birlik ve düzen bir yol göstericiyle, Muhammed’le olur. Onu da ancak insanlar birbirlerini severek, aşkla-coşkuyla yakınlaşarak yaratabilirdi. İlkeleri buydu. İçip de avaz avaz bağırmak, küfretmek ve kaba şakalar yapmak coşkusu değildir, böyle biline.

Vezzik Ana fır dönüyordu sofralardaki eksikleri gidermek için. Dolapta, sandıklarda neyi varsa dökmüştü ortaya. Petekteki un içinde sakladığı bir koca çanta dolusu pestili çıkarmış, içinde iki top tuzsuz yağ bulunan üzüm pekmezi küpünü açmıştı. Bir başka küpte iyice şekerlenip sertleşerek kalıp kalıp olmuş dut pekmezinin de ağzı açık olduğu gibi, dolaptaki kuru kaymak kutusu da ortadaydı. Arada bir koklattığı-tattırdığı bu ağıza layık tatlı yiyecekleri ortada gören oğulları Gazi ile küçük Hüseyin, yanında yöresinde dönüp mızımızlandıkça herbirinin başına gittiğinde “*Elime ayağıma dolaşmayın erçel çocuklar*” diye zılgıtlıyordu. “*Alın payınızı da bir kenara oturup yeyin!*”

Vezzik Ana’nın bacısı Hatçe ile yeğeni Döndü kilerdeki ocakta yufka açıyorlardı, yardım edenleri çoktu. Kayını Derviş Halil, o uzun boyuyla ikide bir dar yolaktan iki büklüm geçerek kilere iniyor ve külte külte yufka taşıyordu sofralara.

Ahırın üzerine yapılmış ve önde üç küçük penceresi bulunan odanın öbür ucunda, duvarın ortasına yerleştirilmiş taş davlumbazlı ocakta koca bir dut kütüğü yanıyordu. Yanıyordu ama tüm sıcaklık bacayı ısıtıyor ve oradan çıkıp dışarı gidiyordu. Ocağın iki yanında ve önünde oturanlardan başkalarının ısınması zordu. İçinde ateş yakarak, üstüne kazan koyup yemek pişirmek, su ısıtmak için taş ve topraktan yapılma firdolayı küçük sekileri olan bu ocakları tanımlayıcı bir bilmece üretmişlerdi:

“Sarı öküz ahırda yatar, kara öküz kapıdan çıkıp gider?”

Yanıt:

Sarı öküz: ateş, ahır: ocak, kapı: baca, kara öküz: duman.”

Doğruydu, sarı öküz yatıyordu ama onun ürettiği ısı enerjisini kara öküz çıkıp giderken birlikte götürüyordu. Tarih öncesi insanından bu yana, hâlâ bu ocaklarda onca ısının yokolup gitmesine çare bulamamışlardı. Son yıllarda Keban ve Karakaya baraj alanlarında yapılan prehistorik araştırma ve kazılarda ortaya çıkan ocakların, bu bölgelerde yaşayan köylülerinkiyle aynı olduğu ve ilk kez Neolithik sonları ve Kalkholithik çağın başlarında kullanılmaya başlandığı anlaşıldı. Ancak Çavdâr Veli, duvardaki ocağı basit bir fırın biçiminde kocaman odanın ortasına yapmayı akıl edememişti, ama büyük bir saç soba yaptırmıştı. Evine kış günleri konuk geldiğinde birkaç meşe odunu, çalı çırpı ve tezek koyup odayı ısıtıyordu. Balkanlardaki Sırp köylerinde görmüştü bu tür yuvarlak sac sobaları. Ama gariptir ki, ailecek evde oturduklarında sobayı tutuşturmuyorlar, fakat iki üç kat daha fazla odun, çalı çırpı yakıldığı halde evi doğru dürüst ısıtmayan ocağı yakıyor ve gökyüzünü ısıtıyorlardı. İlkel insandan beri ocak alanının kutsal sayılmasına mı vermeli bu davranışı? Şu anda da bir yandan soba, bir yandan ocak yanarken, içerideki kalabalığın artmasıyla oda daha da ısınmıştı.

Hüseyin Dede deyişin hatayisinin (ozanın adının geçtiği son kıta) söylüyordu ki, Derviş Halil dışarıdan asık suratla içeri girdi. Dede'nin yakınında, sofrada oturan ağabeyisi Çavar Veli Baba'nın kulağına birşeyler söyledi. Onun da anında yüzü değişti. Ama tepki göstermeden deyişin bitmesini bekledi. Deyiş bitince Dede sazını öperek arkasındaki duvara asması için Derviş Halil'e verdi. O da saygıyla eğilerek elini öpüp sazı aldı ve duvara astı. Bu kez Çavdâr Veli, Dede'nin kulağına eğilip kardeşinin kendisine verdiği haberi ona aktardı. Dede birden celallendi, ayağa kalkıp bağırıp çığırmaya başlamıştı. Dede ayağa fırlayınca üç sofrada

demlenmekte olan sofular bacılar tümü birden ayağa kalktılar. Bu kalkış sadece meraklarından değil, Dede'nin içeriye girip çıkmaları sırasında, yani kalkıp yüznumaraya gitmesi anlarında bile herkes ayağa kalkar, hiç olmazsa yerinden yekinerek kalkıyormuş gibi yapardı. Bu aynı zamanda küçüklerin büyüklere gösterdiği geleneksel saygı davranışlarındandı. Çavdâr Veli Baba, herkese yerlerine oturması işaretini verdi, oturdular. Dede bağırmağa başladı:

“Yüzü kara ireziller! Hangi yüzle? Hangi cesaretle Rutikli Mehmet'le Pışık Güzel görülmek için beni ziyarete gelebiliyor? Melunlar! Yedikleri haltlar; Ermenileri, o suçsuz günahsız insanları yazboyu tarlada harmanda çalıştırıp bir gece hepsini Kayarasının uçurumdan attıkları benim kulağıma gelmedi mi sanıyorlar?”

Sofralarda soğuk bir hava esti. Dede'yi, Kamber Baba'yla, ev sahibi Rehber Çavdâr Veli Baba tutarak oturttular. Kamber Milla İsmail şöyle seslendi:

“Haydi canlarım, coşkunuzu kırmayın. Aşkınızı, neşenizi bozmayın, kapıda ürüyen iki it için. Ali sofrası yerde kalmaz, yiyeğin için, muhabbetinize bakınız! Veli Baba yarın akşama da hazırladığın üç çift tosunu çifte koşacağız”

Evli olmadıkları için için tosun olarak nitelenen üç çift genci çifte koşmadan, yani nasıl müsahip yapıp Yol'a sokulduğunu anlatmaya geçmeden önce, müsahiplik hakkında genel bilgi geçmek gerekiyor. Müsahiplik, Aleviliğin toplumsallaştırılmış tapınma kurumlarının başında gelir.

Alevilik-Bektaşilik-Kızılbaşlıkta görgü cemine girmek, diğer adıyla ayn-i ceme katılarak görülüp sorulmak, bir anlamda Alevilik inancını seçip toplu tapınmaya sürekli katılım hakkını kazanmak müsahip olmakla gerçekleşir. (Arapça olan müsahip sözcüğü

“sohbetleşen, söyleşen, sohbet arkadaşı” anlamına gelir.) Kırsal kesimlerde söylendiği gibi “Kardaşlık” tutarak Yol’a girmek için bu ikrar verme töreninden geçmek gerekir

Alevilikte talibin (yola girmeye istekli, isteyen) tek veya eşiyle , rehberin (yol gösterici) önderliğinde, Pir ya da Mürşid huzurunda ikrar verme töreninden geçmesine “kardaşlık tutma, müsahip kardeşi olma, nasip alma” denmektedir. Nasip alma daha çok kent (Babagâ n) Bektaşilerinde kullanılmaktadır. Muhammed-Ali yoluna girmek olarak da adlandırılmaktadır. Bunun için “akıl-baliğ” olmak, istek duyarak karar verme yaşına ulaşmış, daha doğrusu söylenenleri, kendisine anlatılanları öğrenebilecek ve kavrayabilecek yaş düzeyine gelmiş olmak koşulu aranır. Buna rağmen yaş konusunda kesin bir tavır yoktur. Alevi toplumu içinde yetişmiş, Alevi ana-babanın terbiyesi altında büyümüş, telkinlerini almış on-oniki yaşlarında bir çocuk, talip olarak yola girmek için pir huzuruna çıkarılabilir. Unutmayalım ki bu yaşlardaki çocuklar ilkokulda okumakta ya da bitirmiş durumdadırlar. Ana-baba yol-erkân konusunda gerekli bilgi donatımında değilse bile, bu görevi zaten mürebbi (terbiye eden, yetiştiren) yerine getirir. Hiyerarşiyi azaltmak için olacak; çoğu kez bunu rehber üstlenir.

Muhammed-Ali’nin yoluna girmeyi arzulayan, candan isteyen Rehberin yolgöstericiliğinde Pir huzuruna çıkmak için Cem’e gelir:

Hak nasip eylese nura batmaz mı
Kalkıp arzulayıp Cem’e gelenler
Cümle boş gelenler dolu gitmez mi
Kalkıp arzulayıp Cem’e gelenler

Muhammed Ali’nin düştük peşine
Mevlam uğratmasın gönül kışına
Pek sevap yazılır adam başına
Kalkıp arzulayıp Cem’e gelenler

Muhammed Ali'yi buldum burada
Mevlam ayırmasın beni arada
Muhammed Ali diyen erer murada
Kalkıp arzulayıp Cem'e gelenler

Pir Sultan'ım içer içer ayılır
Böyle muhabbete nice doyulur
Ol müminler huri gılman sayılır
Kalkıp arzulayıp Cem'e gelenler...
Daha önce de belirttik *Buyruk*'a göre:

"Ve dahi Cem'de büyük küçük, çirkin bir olur; ve dahi so-
fuların oturduğu yer cennettir. (Cemin) Müminleri melek,
müslimleri (bacılar) huridir. Yedikleri cennet taamıdır, içtik-
leri cennet şarabıdır ve giydikleri cennet hüllesi (esvabı)dır.
Söyledikleri kelimeler *Kuran*'ı azimüşşandır, verip aldıkları nefes
Allah'ın binbir adıdır. Pirlerinin mürşitlerinin evi Mekke'leri-
dir. Pirlerinin mürşitlerinin evini ziyaret edenler binbir kere
hacı ve gazi olurlar ve günahlarından kurtulup masum pak
olurlar..."

Ama öyle tek başına elini kolunu sallayarak gelemezsin.
Önünde rehberin de bulunsa, oniki yaşında da olsan, yirmisinde
de olsan, arzulayıp ceme gelenlere sorarlar:

Ne yitirdin ararsın sen burada?
Gel ey talip özün kul eyleyigör
Yoklamada bile olup sırada
Gel ey talip özün kul eyleyigör

Nizamını kendi elinle tartasın
Gözün ile gördüceğin örttesin
Bu divandan ol divana irtesin
Gel ey talip özün kul eyleyigör

Sen özünü Rehber'ine terk eyle
 Marifete üçyüz altmış bağ eyle
 Kırk makamı dört kapıdan fark eyle
 Gel ey Talip özün kul eyleyigör

Hatayi der üç türdür Velilik
 Düşmüşlerin elin almak Alilik
 Türaba yüz sürmekle olur ululuk
 Gel ey Talip özün kul eyleyigör

Demek ki ilk koşul toprağa yüz sürerek, özünü-benliğini kul ederek gelmektir. Olur ya, talip olmaya özenmişsin, yola giren bir cana özenmişsin talip olmak için. Hak Cem'ine girmek mi istiyorsun? Öyleyse yine *Şah Hatayi*'yi dinleyelim, görelim izin verilir mi? Öyle kolay değil!

Bir Can bir Can(a) özenip gelince
 El uzatmayınca etek tutulmaz
 Rehberinden tevbe okunmayınca
 Yuyma anın insanlığı bilinmez
 Kâmil rehber dürür özünü yuyan
 O Kerem kânidir suyunu koyan
 Varıp Hak Cem'inde yerini bulan
 Müsahipsiz anın özü yuyulmaz
 Müsahip olanın özü yuyulur
 Hak Cem'ine el-ayaksız girilir

Demek ki görgü cemine el-ayak kullanmadan, yani yüzüstü sürünerek girilir. Bunun anlamı; özünü türap (toprak) etmiş,benliği terk etmiş olmak, nefsini öldürmektir. Bütün bunlar, kâmil rehberin bilgiyle, eğitim ve öğretimle o canın 'özünü yuyarak' gerçekleşir. Öyle hiçbir şey bilmeden, yol-yordam öğrenmeden girilmez. Mürebbisinden, rehberinden öğüdünü iyi almış olmalıdır. Çünkü orada bir kişilik kazanacak ve ev kuracaktır. Sürdürüyor Hatayi:

Aşna gerek imiş Yol'a gitmeğe
Ceht eyleyip dost gediğin aşmaya
Dört kapı içinde bir ev yapmaya
Mürşitsiz ol dört kapıdan girilmez

Mürşit olur dört kapıdan girilir
Özün teslim edip Rıza sürülür
Mümin ise nurdan kefen sarılır
Yargılanmadan cennete girilmez

Hatayi'm türaba indirdi teni
Alem nur ile doldurdu seni
Pirin meydanında kurtarsın seni
Onlar cehennem oduna yanmaz
Pir meydanına müshahipsiz çıkılır mı sanıyorsunuz? Bir başka
nefesinde ısrarla yineliyor Hatayi:

Kâmil olur kâmil sözüne uyan
Ol Kerem kânıdır şol yolu koyan
O Hakkın gününde yerini bulan
Müşahipsiz asla özün bulamaz

Müşahip olunca özünü bulur
Kahrı küfrü hep iman olur
Hak katına elsiz ayaksız varılır
Aşinasız bir iş dürüst olamaz.
Ve Kul Himmet'e kulak verelim bir de:

Müminler bu yola türap olursa
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın
Dârda bunda zulumatta kalınca
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

Akıl baliğ yaşı tende ise de
Hakkın hayalleri canda ise de
İki elleri kızıl kanda ise de
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

Talip on yaşında müsahip tuta
Yigirmide özün gerçeğe kata
Otuzunda vara mürşide yete
Mahrum kalmaz Ali diye çağırın

Kul Himmet on yaşında bir talibi akıl baliğ kabul edip, müsahip tutmasını istiyor. Ancak asıl gerçeğe varmanın, yani hak yolunun gerçeğine, tüm sırlarına yirmi yaşının olgunluğuyla ulaşabileceğini de ekliyor. Otuzunda ise mürşide varır yeter, yetişir.

Bedri Noyan Dede baba onsekiz yaşından sonra müsahip olunur diyerek bir alt sınırdan söz ederken, Şarkışlalı Ali Özsoy Dede onbeş-onaltı yaşlarında kardaşlık tutulabileceğini rahatlıkla açıklamaktan geri kalmıyor. Bizim gözlem ve uygulamalarımızda da oniki yaşlarında başlıyordu kardaşlık tutma. Öbür yandan İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda şöyle denilmektedir.:

“Bir adam yigirmi yaşına girdiği zaman bir rehber eteğini tutup bir pir, bir mürşit, bir müsahip bulup ikrar vere!”

Görüldüğü gibi on altıncı yüzyıl Alevi ozanlarından ve Pir Sultan'ın talibi Kul Himmet'in belirlenmesine göre müsahip olmanın yaşı ondan başlıyor. On-oniki yaşlarındaki bir ilkokul öğrencisinin yaşama, dünyaya ve evrene ilişkin birçok bilgileri öğrenip kavradığını düşünürsek, Alevi toplumu içinde doğup büyüyen ve onların kültür değerleriyle yetişen biri on yaşından küçük bile olsa, ana-babasının gittiği yolu yordamı anlayıp kavrayabilir. Üstelik çocuk koşullanarak kendiliğinden öğrenme süreci içinde olmasına rağmen “kendi kendiliğine” bırakılmadan, mürebbi ama asıl rehber buyruğuna verilerek “aşına gerektir yola gitmeye” ilkesi yerine getirilmektedir.

Anlaşıldığı üzere, birçok kimselerin araştırma ve yapıtlarında ileri sürdükleri gibi Muhammed Ali yoluna girmek, yani ikrar verme töreninden geçmek için evli olma koşulu, zorunluluğu yoktur. Evli olarak hanımlarıyla birlikte “*dört can bir can olup*” rehberin önderliğinde pir-mürşid huzurunda ikrar vererek kardeşlik tutacakları, yani müsahip olacakları gibi, bekârken bu erkânı yerine getirmiş olanlar, evlendiklerinde eşleri kendiliğinden “*kardaşlık, bacılık*” durumuna girer, “*yol kardaşı*” olurlar. Ve görgü ceminin diğer törenlerine hep birlikte katılırlar.

Sakallı Hüseyin Dedenin olsun Veli Babanın talip çevresinde olsun , daha doğrusu kırsal kesim Alevileri arasında müsahip kardeşler birbirlerine “*bacılık, kardaşlık!*” diye hitap ederler, adlarını söylemezler. Birbirlerinin ana-babalarına “*analık, babalık*” derler. Çocukları birbirleriyle kardeş sayıldığından aralarında evlilik sözkonusu değildir. Onlar hakkında “*oğulluğum, kızlığım*” diye konuşurlar. Zorunluluk olmamakla birlikte müsahipler, bu “*yol akrabalığı*”nın sürmesini arzu ettiklerinden genellikle oğullarının birbirleriyle kardaşlık tutmalarından yanadırlar ve telkin ederler. Ama akıl-baliğ olduğunda bir başkasını seven ve onunla kardaşlık tutmaya karar veren oğulu kimse zorlayamaz.

“*Seven seveniyle kopsa (koşsa anlamında) gerektir*” ilkesi baş şuldur kardaşlık tutmada. Bir oğul başka biriyle müsahip olup yeni “*analık, babalık*” edinirken, babasının anasının yol kardaşlarını terketmiş değildir. Hayattan göçünceye dek onları da “*analık, babalık*” diye çağırır. Böylelikle, bir dedenin talipleri olarak birlik-telikleri, bir topluluk oluşturdukları yetmiyor. Hele hele bir hocanın, imamın cemaatına hiç benzemiyor; “*Mümin müminin kardeşidir*” denilip geçirilmiyor! Aşağıda açıklamaya çalışacağımız gibi, kardaşlık tutma, müsahip olma, “*yol akrabalığı*”yla sosyal ve ekonomik yaptırımlı bağlarla farklı bir topluluk yaratıyor.

Ana-babalarının müsahiplerine “*analık, babalık*” diyen gençler arasında evlilik yasağı oluşmasına rağmen, bazı bölgelerde “*bacı-*

lık ve kardaşlık, çocukların amcası ve halası sayılır” mantığıyla bu yasağın kırılıp evlendirildikleri bilinmektedir.

Bedri Noyan Dede Baba'ya göre Bektaşilerde evli olmayan hanımlar velisinin izniyle ikrar verip nasip alabilir. Ama musahip olur mu, kardaşlık tutar mı, tutarsa kiminle tutar? Açıklık getirilmiyor.

Dede Baba, kırsal kesim Alevilerinde olmayan bir başka gelenekten daha sözediyor:

“Bektaşilerde karı ve kocadan herbiri, diğeri nasip alırken meydanda bulundurulmaz. Zira, o meydanda nasip alan, orada hazır bulunanların kardeşi olur. Ondan sonraki ayn-ül cemlerde bulunabilirler.”

Yani, pir-mürşid huzurunda birlikte bulunurlarsa kardeş olurlar, böylece nikâhtan mı düşer denilmek isteniyor? Öyleyse, kitabının başka bir sayfasında “*Alevi ikrar töreninde karı koca, rehber ve her iki talibin müsahipleri olan eşleri, yani beş kişi birlikte mürşid katına varırlar*” diye açıkladığı Alevilerdeki bu uygulama neden? Dede Baba sanki küçük bir nüans anlatırken kafasında mantıksal bir neden yaratıp, Alevileri ve Bektaşileri ayırıp kapalı bir suçlamaya giriyor.

Oysa görgü cemlerine katılan canlar, bacılar, sofular ve küçük sofular (genç ve çocuklar) diye adlandırılır. Cemde karı-koca, evlat herkes eşit durumdadır. Eşiktekiyle döşekteki/makamda oturan birbirine eşittir. Cinsel ayırım da yoktur, hepsi birer candır. Meydanda bir bacı “*dünya ahiret*” kocasına karşı, “*filan sofudan razı değilim dedem, dil ver bana*” diyerek özünü dâra çeker. Mürşid huzurunda, cemdeki tüm canlarından şikayetçi olabilir. Kendisine ya da başka birine, hatta bir Sünni komşusuna yanında yapmış olduğu bir haksızlığın hesabını sorabilir. Görgü cemindeki kardaşlık budur. Bireysellikten arınmak, toplumla bir can bir vücut olmaktır. Can be can toplumuna karşı sorumluluğunu eşit dere-

cede duymaktır. Noyan Dede Baba'nın görmezlikten geldiği ya da görmek istemediğini biz söyleyelim: Görgü ceminde karı-koca, baba-evlat kavramları kalkmış, daha değerli olan "yol kardeşi, yol atası" kavramları ön plana çıkmıştır.

Ve yine Bedri Noyan Dede Baba'ya göre,

"Bacılar, birarada, erkeklerden ayrı olarak otururlar. (*Cami-de miyiz be imanım? -İK*) Nasip alırken ak örtülere bürünüp, başlarını örterler."

Biz tam tersini yaşadık ve gözlemledik. Büyük cemevlerinde, tekkelerde taliplerin kabile kabile eğer müridin yürüttüğü cem ise, ona bağlı her pirin taliplerinin, boyverme törenlerinde anlattığımız gibi oturdukları yerler, "gedikler" vardır. Bacılar ve sofular kesinlikle biraradadırlar. Ortadaki tevhid halkalarına müsahipleriyle arzu eden katılabilir. Gerek ikrar verirken ve gerekse diğer törenlerde dâr meydanına çıkan bacı tam tersine, başındaki başörtüsünü omuzlarına indirir. Başı açıktır, belinde kemerbesti vardır ve ayakları çıplaktır. Eğer saç örük değilse dağılmasın diye ince bir yazmayla tutturulur. Yaşlı bacıların ise başörtülerinin altında, saçlarının üzerini tepeden yarı kapatan "börk"leri bulunurdu. Kent Bektaşilerindeki bacılara ilişkin bu değişimlerin, Sünni anlayışına yaklaşma ve uzlaşmacılıktan girmiş olmaları düşündürücüdür.

Şah İsmail Hatayi'nin musahiplik üzerine söylediği nefesi birlikte okuyalım:

Hak Muhammed Ali üçü bir nurdur
Birini alma sen üçü de birdir
Onların koyduğu bir doğru yoldur
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Müşahip müşah(i)be bulsa bahane
Onları atalar bir ıssız hana
Nice yüzbin sene odlara yana
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Müşahip müsahipten malın ayıra
Gönül evlerinde temel devire
Yedi tamu odu bir bir görüne
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Müşahip müsahipten nice soğuya
Anın aslı M(u)aviyedir M(u)aviya
Onlar kail olmaz böyle davaya
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Mağripten maşrika yolu en'olur
İhlas sofı ikrarından bell'olur
Hıncır sofı onikimam kan'olur
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Erenler nefesi taştan katıdır
Onun ötesi var ondan öte dur
Küsüp gezen cehennemın itidir
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Hakkın bir kuluna eylese nazar
Neylesin kalemi kendisi yazar
Hatayi'm oturmuş cevherin düzer
Danıştı Muhammed böyle der Ali

Hatayı bir başka nefesinde ise bir dörtlük içinde önemli ko-
şulu belirliyor:

Yol oğlu'ndan bağçenizi sakınman
 Yen yedirin yemişiniz koruman
 Müsahipsiz yedi adım yürümen
 Müsahipi olmayan anda yorulur
 Bu simgesel koşulu on yedinci yüzyıl Alevi ozanı Teslim
 Abdal'ın bir nefesinde de görmekteyiz:

Müsahipsiz yedi adım varılmaz
 İrfan olmayınca ağu yutulmaz
 Yularsız deve katara gelmez
 Hakkın bir ikrarın kime verdin sen?
 Ve şimdi yine bir bölüm "Ehl-i Beyt Âşığı" tarafından, diğer nü-
 sular da taranarak hazırlanan *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*'ndan
 müsahiplikle ilgili, yani kardeşlik tutmanın önemi ve koşullarına
 ilişkin alıntılara geçelim:

"Müsahip cesedir, mürebbi candır. Bir Sufinin müsahipi ol-
 mazsa cesedi olmaz. ... Cem'de hüküm Pir'indir, şefa'at Hak
 Ceminindir. Pirlük Şah-ı Merdan'dan kaldı. ... Ve müsahip
 olup iki gönlü bir etmek ve bir gömlekten baş göstermek Mu-
 hammed Ali'den kaldı...

Müsahip birbiriyle yahşi yaman, küfrü iman gerek. Müsahip
 ehli arasında birlik gerek. İkilik gerekmez. Ben-sen demeyi
 ortadan kaldırıp, bir dilden ötüp ve dört kapıda kâmil olup,
 Tarikat ve Hakikat yolunda bir olmasalar müsahip olamazlar
 ve ikrarları caiz olmaz.

Müsahibin evine müsahip teklif ile varmak ve malın teklif ile
 yimek erkân değildir. Zira müsahip müsahibin kardeşidir. Ve
 müsahip birbirine teslim olmazsa müsahip değildir.

Sufi müsahip olmak erkânı kadimdir. Müsahip olanın işleği
 Hak-pirdir. Hak-pir olmaktan murad odur ki, her can müsah-

hip ola! Ne maldan ve ne candan ve ne haldan birbirinden gizlisi saklısı olmaya ki iki cihanda yüzleri ak sözleri saf olalar!

Ve dahi müsahip müsahip ile bir evde, ya bir köyde, ya bir şehirde olmak gerekir. Bu üç yerden dışarı olan müsahibe müsahip demek erkân değildir. Zira müsahip ceseddir, can erkândır. Can cesetten ayrı düşerse ölür...

Bir talip müsahibinden malını men eylese münafıktır; hayırları kabul olmaz.

Müsahipler birbirine teslim gerektirir. Birbirine teslimi rıza kapısında olmadı ve birbirlerine gönül vermedi ve birlik olmadılar, zaruretten birbirleriyle müsahiptirler; onların ikrarları murdâr ve musibettir. Haramdır müsahiplikleri ve emekleri zayıdır. Onların ettikleri ikrarlarına amel olmaz...

Yol, erkân ve ahdi ikrarı hak bilen kardaşlar gerektir ki.. müsahipten izinsiz iş işlemeye ve dahi erkândan dışarı çıkmaya. Daima rızayı hasıl kıla. Rızadan dönmeyeler ki 'talip' olalar, 'kalıp' olmayalar, hem dahi ikrarları caiz ola..."

İki yüzlü olan, rızasından dönenler, talip değil de 'kalıp' olanlar için, on sekizinci yüzyılda yaşamış Alevi ozanı *Budala* bakınız neler söylüyor:

Hak nefesin inkâr eyleyen talip
İblistir bu Cem'den sürülsün gitsin
Hakkın divanında yüzü karadır
Esfeldir (alçaktır) ol yerden sürülsün gitsin

Yok ise kalbinde muhabbet sevgi
Yıkıktır kalbinde Allahın evi
Özünden haberi olmayan devi
Salıver yabana yorulsun gitsin

Yalnız kafeste sakla bir kuşu,
Kiminle söyleşir olmasa eşi
Günahın meydana koymayan kişi
Yüzünü eğsin de ayrılışın gitsin

Canını cellada teslim etmeyen
Rehberin gittiği yola gitmeyen
Mürşidinin buyruğunu tutmayan
Çürüktür yuları kırılışın gitsin

Kul Budala'm kudret elinde elim
Hakka ayan oldu bütün ahvalim
Biz olalım mazlum, olanlar zalim
Ali divanından sürülsün gitsin

Son olarak musahipliğin erdemlerini, birbirlerine karşı görevlerini, koşullarını ve yaptırımlarını içeren Pir Sultan'ın bir nefesini dinleyelim. Büyük ozan bu nefesinde Şah Hatayi'nin yukarıdaki nefesine nazire yapmış görünüyor. Hatayi'nin söylemi, Pir Sultan'ın ağzından kendi öz dizeleri ve sözcükleriyle yineleniyor bir bakıma. Sanki Pir Sultan, büyük yol eri, Hatayi'den yandaşlarına taliplerine anımsatma yapıyor. Bu çok doğal sayılmaktadır. Örneğin şu kısa nefesinde de Şah Hatayi'ye sorular sorarak onunla söyleşiye bile giriyor:

Erenler eş olayım
Bu yola yoldaş olayım
İçeyim sarhoş olayım
Ay(ıl)mak elinden gelir mi?

Alna yazılmış yazıyı
Besili körpe kuzuyu
Hakkın yazdığı yazıyı
Bozmak elden gelir mi?

Dere tepe dümdüz olur
Gece geçip gündüz olur
Gökte kaç bin yıldız olur
Saymak elden gelir mi?

Pir Sultan'im der, Hatayi
Dilimiz söyler hatayı
Pişmedik çiğ yumurtayı
Soymak elinden gelir mi?

Ozan bu nefesinde, Şah Hatayi'ye bir çeşit hesap sormuyor mu, ne dersiniz? Hafif yollu da onu iğnelemiyor değil. Sözünü ettiğimiz nazire nefesine gelince onu, Şah Hatayi'den telkin ve anımsatma olarak görebiliriz. Ve daha güzel bir söylemle:

Hak Muhammed Ali üçü bir nurdur
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali
Birisin hak(bil) üçü de birdir
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali

Müşahip müşah(i)be demese beli
Ona şefaet etmez Muhammed-Ali
Dünyada ahrette eğridir yolu
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Müşahip müşahiple nice bozula
Sakın, defterine lanet yazıla
Balı sönmüş arı gibi sızıla
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Müşahip müşahipten malın ayıra
Şahı Merdan durağını duyura
Yedi tamu nârın ona buyura
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Müşahip müşahibe bulsa ma(h)na
Onları sürerler karanlık hana
Yüzü kara gider Ulu Divana
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Müşahib(i)ne kim söylese kem sözü
Cehennem kelbinden karadır yüzü
Dünyada ahrette eğridir özü
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Müşahiple bozulan Hakka kanlıdır
Atayla bozulan peygamberle kinlidir
Mihmanla bozulan yedi dinlidir
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Hak da bir kuluna eylese nazar
Kalem divit neyler kendisi yazar
Abdal Pir Sultan'ım güherler düzer
Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Görüldüğü gibi, İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'ndaki ikrar verme töreninden geçerek kardaşlık tutma, yani müşahip olmanın ilke ve koşulları, karşılıklı görev ve sorumlulukları ve felsefesi büyük Alevi ozanlarından örneklenen nefeslerde de aynı ve birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler.

Kimler kimlerle müşahip olabilir? Bunun erkânı (kuralları) da belirlenmiştir İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda:

“İmdi, malum oldu ki her kişi kendi akran ve emsali ve münasibiyle müşahip olmak erkândır. ... Ve alim cahil ile müşahip olmak erkân değildir; alim şahindir, cahil kargadır! Zalim ile mazlum müşahip olmak da. ... İmdi zalim kurttur, mazlum koyundur. Mürşid, müridle (*Arapça “isteyen, istekli, talip”*), şeyh dervişle müşahip olmak erkân değildir ... Ve yiğitlerle

(gençler) kocalara erkân değildir birlikte müsahip olmak; kocalar kıştır, yiğitler bahardır.”

“Sipahi (büyük tımar arazisi sahibi) ile rençber (yarıcı çiftçi, çiftçi) müsahip tutmak erkân değildir. Zira sipahi kurt, rençber koyundur. Ehli sanatlar ile avareler, evli ile bekarlar, mürşid ile talip müsahip olmaları erkân değildir.”

“İmdi, malum oldu ki, her adam kendi akranı emsaliyle müsahip olmazsa tuttıkları ikrar fasihtir (bozuk, bozulmuş, feshedilmiş) ve hayırları kabul değildir. ... Ve dahi müsahip farzdır. Bir müsahip düşkün olsa, yine kendileri birbirin kaldırır. Müsahibin düşkününü pir-rehber kaldıramaz; yine derman birbirinden olur.”

Hiçbir yoruma girmeden soralım: Yukarıdaki alıntılarda Alevi toplumunun bin yıldır varlıklarını sürdürebilmiş olmalarının en önemli gizi yatmıyor mu? Düşününüz ki kan bağı kardeşlikten daha üstün tutulan “*yol kardeşliği*” ile bir yerleşim biriminin tüm bireyleri birbirine bağlanmıştır. Müsahiplik kurumunun inanç yaptırımları, toplumun maddi yapısına uyarlanıp uygulanarak, eşitlikçi-ortakçı-üleşimci bir düzenin yaratılmasında ilk önemli adımı oluşturmaktadır.

Musahipler arasında mal-can-sevgi birliği ve bölünmezliği vardır. Birbirlerine kem (kötü) söz söylemez, bahaneler yaratarak eleştirmez, sürekli uyuşum içerisinde birbirlerine beli (evet) derler. Bu ömür boyu uyuşum sürekliliğinin temeli, her bakımdan eşit düzeyde bir akranla müsahip olunarak ilk ikrar verildiğinde atılıyor. Yaş-baş, meslek ve yetenek eşitliğiyle birlikte aynı yerdebölgede yaşama koşulu da konuluyor kardeşlik olunurken.

Ancak aynı yerde yaşama koşulu çok kesin bir yaptırım değil. Bireyin başka yerde yaşama özgürlüğüne dokunulmuyor. Sorun, “*müşkül müsahipi*” kavramıyla çözümleniyor *İmam Cafer-i Sadı Buyruğu*’nda:

“Sağ müşahip birdir, müşkül müşahibi bindir. Yani bir Sufi asıl müşahibinden ayrı düşerse, bir vilayete varsa bin yerde sohbet görse, her sohbette bir Sufi kardeşi müşkül müşahibi tutsa erkândır.”

Kıyımlara sürgünlere uğramış Alevi toplumu, kurallarını (erkânını) yerin ve zamanın koşullarına uydurarak yaşamasını bilmiş ve özünü yitirmemiştir.

Böylelikle Pir-dedenin talipleri arasında oluşturduğu “*yol akrabalığı*” (mürebbi, müşahip, rehber, yol talibi, pir) düzeninde komünal yaşamı benimsemiş küçük toplumsal birim, Mürşid-dedeye bağlı ve onun talipleri olan diğer pir-dedelerin çevresiyle büyüyen daireler halinde daha büyük topluma ulaşılır, birim genişler. Ve en büyük mürşidin seçimiyle bir toplumcu yönetim düzeni ortaya çıkar. Tüm inançsal ve kültürel değerleriyle birlikte, eşitlikçi, ortak üretip tüketen, üleşimci bir düzen oluşur. Tarihte zaman zaman bu eşitlikçi, ortakçı ve sevgi birliğine temellendirilmiş yaşama biçimini devlet düzenine geçirme girişimleri, iktidarı ellerinde tutanlar tarafından kanla boğulmuştur.

Bölümü yine *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*’ndan bir buyrukla bağlayalım:

“Bir adam yirmisine(?) varınca evvelki farz ona bir Rehber eteği tutmak, saniyen bir Pir; salisen bir Mürşid ve rabian (dördüncü olarak) bir müşahip bulup ikrar vere!”

Rehber:

“Pir huzuruna iki çift kurban getirdim. Koç kuzulu çifte kurbanım var. (Evlî değillerse) Bir çift tosunum var çifte koşmaya getirdim. Al kabul et Allah eyvallah!” der.

İnci Eşe'nin Oğulluğu Ermeni Çocuğu Garip'le Dalco'nun Oğlu Cibıl Yusuf Müsahip Oluyor

Anonim İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'unda musahib tutma, ikrar verme töreninin nasıl yapılması gerektiğini anlatan paragrafları aşıağıya alarak anlatmayı sürdürdüm:

"İki mümin iki müslüm (bacı anlamında, müslime yerine kullanılmış olmalı) tarikata kadem basıp Pir nazarına geeler. Bir mümin bir müslümün yanına, bir müslüm bir müminin yanına durarak, sağ ellerini birbirlerinin boynuna koyup Pir nazarında boy göstereler! Rehber bu iki musahibin önüne düşüp ya da boğazına bir yağlık (mendil, peşkir) çekerek Pir divanına getire. 'Hüü!' çekip duralar."

Rehber diye ki:

"Bugün Mansur gibi dârı (yani dârağacına çekilmeyi), Nesimi gibi bıçağı (yani derisinin yüzülmesini), Fazlı gibi hançeri ihtiyar edip (yani kabullenip) tarikat-ı evliyaya ikrar verip, can vererek canan almaya geldik."^{5(*)}

Pir diye ki:

"Ey talip! Bu bir uzak yoldur, gidemezsin. Demirden leblebidir, yiyemezsin. Oddan gömlektir giyemezsin. Gidiniz!

Onlar geri gideler. Eşığe varıp geeler. Üç kez bu minval üzere söyleye. Dördüncüde Pir, iki musahibin sağ ellerini birbirle-

5. ^(*)Devlet düzenine, doğrusu o düzenin üstüne kurulduğu dine, Sünni inancına başkaldırarak, bu uğurda canlarını vermiş, değişik yüzyılların bu üç büyük insanının görgü cemlerinde Dâr simgesi olarak kullanılması ve yaşamlarına ilişkin bkz. İsmail Kaygusuz, Alevilik'te *Dâr ve Dâr'ın Pirleri*, 2. Basım, İstanbul, 1995, s. 109-164

rine verip, başparmakları birbiri üzerinde elele tutuşa ikrar vereler!”

Pir dahi diye ki:

“Bu ikrardan dönmemesine yanımızdaki daşlar hıfız melekleri güvah olsun mu? İkrarından dönen Muhammed Ali'nin şefaatinde mahrum kalsın mı? Boynuna Yezid gibi lanet halkası takılsın mı?^{6(**)}”

Sonra taliplere tövbe telkini vere; cem-i yaramaz huylarına tövbe edeler. Pir burada bir ayat diye. Sonra hutbe okuya. Kal-kıp yamaca geçeler ve Pir bir gülbenk çeke:

Allah Allah! İkrarları kadim ola! Muratları hasıl ola! Verdiği ikrardan dönmeyeler! Birbirlerinden usanmayalar! Ruz-u mahşerde oda yanmayalar! Dünyada melanet, ahirette delalet görmeyeler! Şeytanın izine, münafığın sözüne uymayalar. Allah Muhammed Ali gönlünüzü gümandan, başınızı dumandan halas eyleye! Oniki imam katarından didârından ayırmaya! Hünkâr Hacı Bektaş Veli yardımcıları ola! Gerçekler demine hüü!

Sonra Pir buyura, iki mümin müslüm dördü birbirine sarılıp şehit olalar. Pir zülfikar (tarık çubuğu) alıp niyaz ede. Dördü-ne on iki zülfikar (tarık) çalıp diriltip kaldıra!”

Buyruk'tan alıntıladığımız bu paragraflar müsahip olmanın, yol kardeşliğinin üçüncü aşamasının kurallarını oluşturur, Yani, üçüncü aşamanın uygulamaları bu kurallar temel alınarak yapılır. Musahiplik olayının tam anlamıyla gerçekleştirilmesi dört aşamada tamamlanmış oluyordu:

6 **Bu paragraftaki *güvah* “tanık”, *daşlar* ise Farsçadaki *daşt* “olan, bulunan” anlamında bir sonekten bozulmuş olmalı. Böyle olunca cümle şöyle anlamlandırılabilir: “Yanımızda bulunan gözle görülmeyen melekler tanık olsun mu?”

1. Musahip olmaya hazırlık.
2. Tercüman kurbanı töreni.
3. Pir divanında ve cemaat huzurunda yola girme töreni (ikrar verme).
4. Dolu içme-lokma yeme-muhabbet.

Birinci aşama eğitim, yetiştirilme-yetişme dönemidir. Bu dönemi, kardaşlık olacak gençlerin aile ocağından, yani anasından babasından aldığı Alevi inançları terbiyesine, mürebbi ve rehberin Muhammed-Ali yoluna ilişkin eğitiminin eklenmesi olarak görüyoruz. Toplumun dışından, yani şeriatını tamamlamış ve talipliğe kabul edilmiş kişinin de bu dönemi geçirmesi gerekiyor.

Evlü olarak dört, bekâr olarak iki gence bir yıl içinde mürebbi (terbiye için görevlendirilmiş ya da kendilerinin sectiği bir sofu) ya da rehber tarafından Alevilik inancının, Alevice yaşama biçiminin tüm geleneksel bilgileri, kuralları ve ahlak değerleri öğretilir. Bu musahib adaylarına evde, tarlada ve bağda-bahçede çalışırken, yiyip içerken bilgiler teorik olarak verildiği gibi, uygulamalı, yani yaşayarak-yaşatarak da öğretilir.

Nasıl mı? Ertesi kış Görgü Cemi'ne katılmaya, ikrar vermeye istekli, yani kardaşlık olarak yol talibi olacak ve böylelikle ikinci kez dünyaya gelecek gençler için "muhabbet ya da koldan kopan cemleri" tertiplenir. Bu toplantılarda Abdal Musa kurbanı kesilir, yiyilip içilir, zekirler nefesler, düvazımlar okunur. Semahlar dönülür. *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'ndan, Faziletname, Şeyh Sadi Buyruğu'ndan, Vilayetname'*den bilgiler geçilir. Alevi-Bektaşî ozanlarından "ayat" dedikleri nefesler, deyişler-demeler ve düvazımları okutulup ezberletilir. Onikimamları, Kerbelâ olayını anlatan kitaplar okunur. Ebu Müslim Horasani ve Battal Gazi destanları da ihmal edilmez. Alevilik ve Bektaşîlikle ilgili eski ve yeni yazı mevcut kitaplar araştırılıp bulunmuştur. Elden ele geçer okunur, dinlenir.

Kısacası sazla sözle, muhabbetle Hak-Muhammed-Ali yolu-yordamı sevdirilerek öğretilir. Musahipliğin tüm koşulları, kuralları, yükümlülükleri ve sosyal yaptırımları, birbirlerinin yol kardeşi ve yaşam kefilisi olacak adayların bir bir kafalarına kazınır. Öyleki daha ikrar töreninden geçmeden musahip adaylar birbirlerine “kardaşlık” ve “bacılık” diye hitap etmeye başlamışlardır.

İkinci ve üçüncü aşamaları geçmek için musahib olacak gençler bir yıl boyunca ırgatlık işçilik yaparak ya da bağını bahçesini iyi işleyip kaldırdığı ürünü satarak para kazanırlar. Kurbanlık koçun parasını, mürebbisine, rehberine ve pirine verilmesi gereken hakkullahı kendi kazancından ödemesi ilkesiyle hareket edilir.

Kurbanlık koçlar henüz kuzuyken alınıp, beslenerek büyütülmüştür çok kere. Evlilik koşullu, aynı zamanda bir aile kuracak, bir ev çevirecek duruma gelindiğinin de göstergesidir. Musahip olacak çiftler tek veya çift kurbanla da meydan açsalar harcamalar ortaktır. Musahiplikte ortaklığın başı bu kurbanla başlar.

Öyle sanıyoruz ki genellikle –bizim de başımızdan geçtiği gibi– çocuk ve yeniyetme yaşındakiler ile kardaşlık olurken, koç yerine Cebrail diye adlandırılan horoz tercüman kurbanı olarak meydana geliyor. Elbette ki yukarıda söylenen harcamalar da müsahip olacak yeniyetme gençlerin ana-babası tarafından yapılır. Yetişkin ve evli müsahip adaylarının birinci aşamadaki hert ürlü etkinlikleri çocuk adayları, ebeveynelerinin eşliğinde yerine getiriyorlardı. Yola girecek musahiplerin kurban aşından “*Hak Lokması*” olarak cemdeki tüm canların yiyerek dualar etmesi, razılık vermiş olmaları söz konusudur. Dolayısıyla Cem’e ve aralarına kabul edilmenin gerçek göstergesidir. Çünkü kabul edilmeyenin lokması yenmez...

Hüseyin Dedenin konuk olduğu Rehber Veli Babanın evinde ertesi akşam muhabbet cemi kurulmuş, evinin en büyük odasının alabildiği kadar canlar toplanmıştı. Daha çok müsahip olacak oniki ile onbeş yaş arası üç çift yeniyetme/ergen gencin yakınları

çocuklarıyla birlikte odayı doldurmuşlardı. Görgü cemlerine giremeyen çocukların tapınma törenleri hakkında bilgilenmeleri; bazı erkânları görerek onların müsahip olmaya özendirilmesi, ilgi duymalarının sağlanması isteniyordu. Doğrusu Muhabbet, Müsahiplik, Abdal Musa ve özellikle Bektaşiler arasında Koldan Kopan Erkânı dedikleri cemler, bir çeşit eğitim-öğretim cemleriydi. Keleşgillerden bir gençle Karamemetgillerden bir genç; Bakırgillerden bir yeniyetme delikanlıyla Hasankâhagillerden aynı yaşlarda bir genç ve İncik kabilesinden İnci ninenin oğul edindiği yetim Ermeni çocuğu, adını değiştirip Garip çağırdıkları Garabet ile Dalco'nun oğlu Cıbil Yusuf'un müsahiplik törenleri yapılacaktı.

Çavdâr Veli Babanı evi altı ailenin de mensup oduğu kabilelerin rehber kapısıydı. Yol ve erkân konularında danıştıkları, yol göstericileri ve bilgilendikleri kişi Veli Babaydı. Her yıl harman sonunda gönüllerinden ne koparsa rehber hakkı olarak burada kendisine sunar ve dualarını alırlardı. Garip'le Cıbil Yusuf'un rehberliğini bizzat kendisi üstlendi. Yol ve erkânı iyi bilen, amca oğullarından iki zakiri de vekil olarak diğer iki çiftin rehberlik hizmetine vermişti geçen yılın başında. Yukarıda *Buyruk*'tan alıntılarda verdiğimiz bilgilendirme, eğitim ve hizmetler bir yıllık süre içerisinde tamamlanmış müsahip adayları, ikinci ve üçüncü aşamaları geçmeye hazır duruma gelmişlerdi.

Rehber Veli Baba, birbirleriyle kapı komşusu olan İnci Eşe'nin oğulluğu ile Dalco'nun Yusuf'u özellikle almıştı. Kocası Yemen'nden dönmemiş dul ve kimsesiz olan İnci kadının malı-mülkü yerindeydi, ama işleyeni yoktu; yarıcılara veriyordu ve ırgat çalıştırıyordu. Veli Babanın yeni evlendirdiği kardeşi Halil Derviş ve iki yeğeni tarlasını, bağını-bahçesini işliyor ve malına davarına bakıyordu. Kadının Ermeni oğlu Garip'i evlat edinmesi köyde bayağı dedikoduya neden olmuştu: *"Sanki köyde kimsesiz ve yetim çocuk yoktu, kadın gitti bir Ermeni çocuğunu oğul edindi. İncik*

Mustafa'nın malını-mülkünü bir Ermeni yiyecek!" diye konuşanlar olmuştu. İnci kadının ağlayarak şikâyeti üzerine Kamber Milla İsmail, Rehber Veli Baba ve Muhtar Keleş Hacı böyle konuşanları çağırıp tek tek azarlamışlardı. Bir daha da ses çıkaran, dedikodu yapan olmamıştı.

Veli Baba, Garip'le Yusuf'u hazırlama dönemimin başlarında müsahiplik hakkında onların anlayacağı dille ilk bilgileri verirken, Ermeni yetiminden bir itiraz veya garipseyci tavırlar bekliyordu. Bekledikleri olmadı, oldukça uyumlu ve zekiydi; söylediklerini hemen kapıyordu. Garip'i kendi yaşlarındaki köyün çocukları, iki jandarmanın eşliğinde köy muhtarlığına teslim edildiği daha ilk günlerden hemen kabullenmiş ve büyüklerinin de telkinleriyle onu asla dışlamamış arkadaş olmuşlardı. Geçen altı ay içinde birkaçı kendisine '*kardaşlık*' demeye bile başlamıştı. Ama onun gözü Ocak Ana'nın oğlu Mustafa'daydı, onu çok sevmiş ve yakın arkadaş olmuşlardı. İnci ninesinden sonra en çok onun anasını babasını seviyordu. Hep ondan "*kardaşlık olalım*" teklifi beklemişti, ama gelmedi.

"*Kardaşlık, analık, babalık*" sözcükleri ona yabancı değildi; Erzingân'ın Mamahatun'a bağlı kendi köyünde zaten Türkçe konuşuluyordu, Ermenice sadece evde aile arasında ve kilisede kullanılıyordu. Ayrıca, Türkçedeki üvey olan anne ve babalara '*analık, babalık*' denilmesinin dışında, kendi inançlarında da ana-baba vekili tutmak vardı. Hristiyanlıkta kilisede yapılan komünyon ayiniyle, oniki yaşına gelmiş kız ve oğlanlar için çok sevdiği kimseleri (vaftiz) ana-baba (vekili) tutma geleneği vardı. Onlara da daha çok Türkçe olarak "*analık, babalık*" diye çağırırlardı. Kuşkusuz doğal olarak, onların çocuklarıyla da "*kardaşlık, bacılık*" olurlardı. Kendisinin de geçen yılki köy kilisesinde yapılan özel bir ayinle tuttuğu çok sevdiği babalığı Bogas Amca, analığı da Arakel Anaydı. Ayini de Papaz olan dedesi yönetmiş, duasını İncil'den o okumuştı. Sonra küçük bir parça peksimeti önündeki

çanaktaki suya dokundurup ağzına vermişti. Ne onun tadını ne de karasakallı dedesini asla unutamıyordu.

Neyidi bu bir-iki yıl içinde bu başına gelenler? Bu kırım, bu sürüş niçin yapılmıştı? İnsanlar özyurtlarından koparılıp alınmıştı, neden? Hiç anlamıyordu. Bütün yakınlarını kaybetmişti sürüşte. Babasını gözünün önünde vurmuşlar, hasta ve dermansız halde yürümeye zorlanan anası ise Arapgir'den çıkınca Kurupuhar'ın başında ölmüştü. Onun başucunda bağıra bağıra ağlarken, nasıl olduyorsa bir asker kendisini yakapaça atının terkisine atarak kilisedeki Alaman hemşire kızlarına teslim etmiş. Bir hafta sonra da jandarmalar oradaki kendisi gibi yetim ve kimsesiz Ermeni çocuklarını birer-ikişer köylere dağıtmışlardı. İnci ninenin oğulluğu Garip sonunda kendisi Ocak Mustafa'ya kardaşlık olma önerisinde bulundu. Mustafa, *"İsterdim ama,dedi; benim kardaşlığım var. Kamber Milla İsmail'in torunu Ali'yle geçen yıl müsahip olduk."* Bunun üzerine kapı komşuları Dalco Memet dayının oğlu Cıbil Yusuf'la kardaşlık olmaya karar verdiler. Zaten Yusuf'la devamlı birlikte oynuyorlardı. Anasını babasını da seviyordu. Onlar İnci ninesine çok yardımcı oluyor, her işine koşuyorlardı. Yusuf da epeydir kendisine, *"Gel kardaşlık olalım"* der dururdu.

Rehber Veli Baba, kendi yedindekiler dahil, zakirlerin yetiştirdikleri müsahip adaylarını haftada-on günde bir toplayıp müsahiplik yol ve erkânı üzerinde yeni bilgiler verir ve öğrendiklerinde de sorular sorar, sınavdan geçirirdi. Genellikle Garip hep birinci oluyordu. Sonunda Garip, yukarıda kısaca verilen kendisinin geçmiş olduğu özel ayini ayrıntısıyla anlatarak Rehberi'nin şaşkınlık ve merakını gidermişti. Artık kardaşlık olacak çiftler; öğreneceklerini öğrenmiş, içini paklaştırmış ve aydınlanmış bir kafayla birlikte, yıkanmış arılanıp durulanmışlar dı. Dış görünüşleriyle de ak pak olarak ceme girmeye hazır duruma gelmiş bulunuyorlardı.

Önlerindeki Cuma akşamı hizmet çokluğundan, yani görü-
lüp-sorulacak taliplerin fazlalığından ötürü, üç çift adayın Müsa-
hiplik Dâr'ından geçirilmesi iki gün öncesine alınmış ve Rehber
Veli Babanın evinde gerçekleştiriliyordu. Cuma akşamı da diğer
taliplerle birlikte Görgü Cemi'ne girecek ve Tarık değneği altında
sitem göreceklerti.

Muhabbet Cemi delilcinin çerağ uyandırmasıyla başlamış,
hizmet sahipleri tek tek Dededen veya Kamber Babadan gül-
benlerini alarak hizmetlerinin başına gitmişlerdi. Biraz uzun
tutuldu ve açıklamalar yapıldı oniki hizmet sahipliği, Dâr ve
pirleri hakkında bilgiler geçilerek. Aynı zamanda bir çeşit eğitim
cemi olduğundan, katılanları bilgilendirmek, yolu sevdirmek ve
hizmete özendirmek amaçlıydı.

Ancak Müsahip Olma Erkânı başlamadan önce adayların ve-
lilerinin hazırladıkları kurbanlık koçların ya da horozların tek-
birleşmesi, erkândan geçmesi gerekiyordu. İki tane koç bir horoz
vardı. Aday Canlar hazırlanmış 'Destur' beklemekteyken önce
kurbanları içeri alındı. Gözcü Babanın,

"Sofular, bacılar, Sabiler! Edeb-erkân gelin Tercüman kur-
banlar tekbirleşecek; zakirler üç kurban nefesi bir düvazimam
okuyacaklar!"

uyarısıyla sesler kesildi ve herkes Nesimi dârına geçip dizleri-
nin üzerine oturarak beklemeye başladılar. Tercüman kurbanları
kırmızı aşı boya ve sarı kök boyalarla süslenmiş olarak meydana
geldi. Sağlıklıydı koçlar da horoz da. Herhalde yerinde durmaya-
cağı için önce horozun duasını alıp dışarı dışarı çıkardılar. Tercü-
man kurbanlığı koçlar çok hoş tutulur, tevhid halkasında kimin
yanına gelse gözlerinden öpülür, başı okşanır. Kurbanı Baba
koçları meydana boyunlarından tutarak getirdiğinde niyazını
edip, dededen duasını aldı. Sonra onları salarak bir işaret verme-
si beklendi bir süre. Örneğin bir cana sürtünüp önünde yatması,

ona bakıp melemesi v.b. gibi. Bu işaretten kurbanın Hak tarafından kabul edildiği anlamı çıkarılır.

Meydana salınmış hayvanlar şaşkınca kalabalığa doğru bakıp bir iki kez melediler. Herkes sessiz bekliyordu. Aralık bulup çıkmaya çalıştılsa da halkadakiler engel oluyor; başlarını okşayarak, öperek meydanda dolaşmasını sağlıyorlardı. Kurbanı Baba ve yardımcısı gözleriyle onları dikkatlice izliyordu elinde bir eski kapla. Çünkü her zaman büyük-küçük çişlerini yapmaları olasılığı vardı. Neyse ki bu olmadı. Halkadan çıkamıyan koçlar munisleşti ve rastlantı bu ya; biri Sakallı Hüseyin Dedenin, öbürü Kamber Milla İsmail'in önüne yatıp geviş getirmeye başladılar. Hakk'ın kurbanı kabul ettiği işareti alınca, zakirler birbirine uyarlanmış sazlarıyla kurban nefeslerine başlayarak kurban tığlamasına (tekbirlemesine) geçildi.

Kurbanlık koç, müsahip olurken ısrarla üzerinde durulan "gelenin malı, dönenin canı-başı" yaptırımının simgesidir. Tanrının İbrahim Peygamber'den oğlunu kurban etmesini istemesine göndermedir. Cebrail adlı meleğin gökten indirdiği koç sayesinde İsmail'in başı kurtulur. Yola giren, ikrar veren canların da meydana yol uğruna sundukları başlarını, kesilen tercüman kurbanlarının kurtarmış olduğu kabul edilir.

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda, "tercüman kurbanı ya da cebrail (horoz) meydana geldiğinde Şah Hatayı'den nefesler okunur" denmektedir. Sadece Hatayı'den olmasa da üç nefes bir düvazimam söylenir. Nefesler örneklerde görüldüğü gibi; Pir meydana ikrar vermeyi ve Muhammed Ali'nin yolunu açıklayıcı ve kurban üzerine oluyordu:

Bugün erenlere kurban
Serim meydana meydana
İkrarımla canım feda
Canım meydana meydana

Kellemi koltuğa aldım
Kan ettim kapına geldim
Ettiğime pişman oldum
Tenim meydanda meydanda

Yoktur çınarım timarım
Yoktur gönlümde gümanım
Al malım yarlığa⁷ canım
Dilim meydanda meydanda

Mümine hulleler biçin
Kelp irakiplerden kaçın
Ben bülbülüm bir gül için
Zarım meydanda meydanda

Mümin olan olur veli
Veli olan olur gani
Nesimi'yem yüzün beni
Derim meydanda meydanda
2

Mürşit aramaya talib olursan
İptida insandan rehber isterler
Verdiğin ikrara doğru gelirsen
Ahd ile peymandan rehber isterler⁸

Rehberin var ise olursun insan
Rehberin yoğise kalırsın hayvan
Arasatgününde açılır meydan⁹
Açılan meydanda rehber isterler

7. *Yarlığa*: Bağışla.

8. *Peyman*: Ant.

9. *Arasat*: Kıyamet meydanı.

Mürşidin nazarı müşkülü seçer
Kâmil olan talib sıratı geçer
Can kuşu kafesten akıbet uçar
Tenden uçar candan rehber isterler

Şah-ı Merdan bir yol kurdu kuluna
Bu yola giden rehberden biline¹⁰
Girmek isterisen iman yoluna
Oniki imamdan rehber isterler

Tarikat babına girmek dilersen
Hakikat güllerin dermek dilersen
Erenler sırrına ermek dilersen
Sır ile pinhandan rehber isterler¹¹

Pir Sultan'ım söyler bu hikayeti
Yirmi sekiz harfi yedi ayeti
Nefsini bilmektir sözün gayeti
Bilmeğe irfandan rehber isterler.
3

Yüzbin matah gelir satılmak için
Dükkânlar kurulmuş şara vardın mı?
Müşteri var anda artırmak için
Mürşid huzuruna dâr'a vardın mı?

Mürşidin emrine olursan teslim
Hak senden ayrılmaz sendedir kadim
Nefsin nemrud senin ruhun İbrahim
Halil ile bile nâre vardın mı?

10. Yola giden rehberinden biline.

11. *Pinhan*: Gizli

Erenler yoluna doğru gelirsen
Hayır himmet olur alabilirsen
Gerçekler dâr'ına durabilirsen
Medet mürvet deyip pire vardın mı?

Pirin söylediği Hakk'ın sözüdür
Yine sende bakan kendi gözüdür
Kimini saf eder kimin azıtır
Sofi bin can ile yare vardın mı?

Viridi Derviş kurban edegör seri
Ayrılma yolundan olma serseri
Ali'nin Evlad-ı Resul'ün yari
Hacı Bektaş gibi ere vardın mı?
Düvazimam:

Akıl ermez yaradanın sırrına
Muhammed Ali'ye indi bu kurban
Kurban olam kudretine nuruna
Hasan Hüseyin'e indi bu kurban

Ol İmam Zeynel'in destinde idim
Muhammed Bakır'ın dostunda idim
Cafer-i Sadık'ın postunda idim
Musa Kâzım Rıza'ya indi bu kurban

Muhammed Taki'nin nurunda idim
Aliyyün Naki'ninsırrında idim
Hasan-ül Asker'in dârında idim
Muhammed Mehdi'ye indi bu kurban

Aslı Şah-ı Merdan Güruh-u Naci
Hakikate bağlı bu yolun ucu
Senede bir kurban talibin borcu
Muhammed Mustafa'ya indi bu kurban

Şah Hatayi'm eder bilir mi her can?
 Kurbanın üstüne yürüdü erkân
 Tırnağı tesbihdir kanı da mercan
 Oniki İmama indi bu kurban.

Sazlar sustu. Esrikli olduğu için dışarı çıkan bir-iki can içeri alındı. Gözcü Baba, Dedeyi uyardı: "Canlar! kurbanlar tekbirlendi, kısa bir ara verilecek! Dede Allah Allah!" Kurbanı Baba hemen koçların boyunlarından tutarak onları kaldırdı Dedenin önünde eğildi, kurban duasını almak için. Hüseyin Dede şu gül-bengi okudu:

"Bismi Şah, Allah Allah! Kurbanlar kabul, muratlar hasıl ola! Hak kabul eyleye ve İbrahim Peygamberin dergahına yazıla. Kurban sahiplerinin kabul, yüzleri ağ ola! Yoldaşları Hızır, yardımcıları Oniki İmam ola! Hünkâr Hacı Bektaş eli yete, yerişe, saklaya ve bekleye! Gerçeğin demine hüü, mümine ya Ali!"

Gülbenk okunurken Cem odasında bulunan bütün canlar yere kapanmış "Allah Allah!" çığırlarıyla ortalığı inletiyorlardı. Kurbanı Baba duayı alınca koçları dışarı çıkardı. Sadece horoz ve koçlardan biri kesilip pişirilecekti burada, , öyle kararlaştırılmıştı. Diğer Cuma akşamı yapılacak olan Görgü'deki canlar içindi. Tercüman kurbanlarının kanı ve kemikleri ortalıkta, ayaklar altında bırakılmaz gömülür. Kurban genellikle bir büyük bakır leğen içinde kesilerek kanı yere akıtılmazdı.

Kısa bir ihtiyaç giderme arasından sonra Rehber Veli Baba, ikisinin arasında, Garip'le Yusuf'un boyunlarına bir düğüm atıp bağladığı kent Bektaşilerinin tığ-ı bend dedikleri, alaca köy dokuması haşılı (hiç kullanılmamış) peşkirlerden çekerek kapıdan içeri girdi. Diğer iki çift cem yapılan büyük odanın dışındaki yolakta hazırlanmış heyecanla beklemeye başladılar. Başları açık adayların bellerine bağlı (Hak, Muhammed ve Ali'yi temsilen) üç

düğümlü kırmızı kemerbest (kuşak) vardı ve yalınayaktılar. Sırtlarında omuzlarından ayak uçlarına inen köy dokuması yakasız akköynek (gömlük) bulunuyordu. Bu bir çeşit kefeneye sarılmış, ölü cesed örneği, Yol'a can teslim etmektir. Dâr meydanına ölü çıkıp, ikrar vererek dualarını aldıktan sonra dirilmiş ve yeniden dünyaya gelmiş olacaktı.

Gözcü Baba aldığı işaret üzerine elindeki değneği yere vurarak sesini yükseltti:

“Sofular, bacılar ,sabilers (çocuklar)! Gerçeğe hüüüü! Müsahip erkânı başlayaca, edeb-erkâna geçiniz!”

İhtiyaç arasında Rehber Veli Baba, Hüseyin Dede ve Kamber Milla İsmail ile, halkadaki canların da duyacağı biçimde müsahip olacakların birbirlerine her bakımdan uygunluğu ve bir yıl içinde adaylarla birlikte ailelerinin de hazırlanmış oldukları hakkında tartışılmış. Gerekli rızalıkların alındığı açıklanmış ve adayları sırasıyla çiftler çiftler içeri alma izini alınmıştı.

Kapıdan, odanın ocağa yakın postta oturan Dede'nin yanına doğru üç kişinin geçeceği kadar yol açıldı. Garip'in ve Yusuf'un arasında boyunlarındaki peşkirlerden çekerek ilerleyen Rehber Veli Baba bu yolun ortasında durdu. Başını sağa, sola, öne doğru çevirerek,

“Hüüü! Tarikat erenleri! Hüüü marifet erenleri! Hüüü hakikat erenleri!”

diye seslendi. Kamber Milla İsmail yarı şaka, yarı ciddi itiraz etti:

“Veli Baba, rehber can! Şeriat erenlerini unuttun.”

Veli Baba kafasını arkaya çevirip, Dede'ye hitap ederek,

“Dedem, ben elli yaşındayım; Pir Yusuf babamın zamanında da, onun babasının dedesinin zamanında da şu kapıdan

içeriye şeriat hiç girmedi. Aslında -benimle dalgasını geçen Mılla Baba iyi bilir-zühd ve takvacı tarikatçıların da burada yeri yoktur. Gerçek erenler gayip erenlerdir; marifet tahtına oturmuş Tanrıyla söyleşir, O'nun dostlarıdır. Hakikat kapısından geçip son makama ulaşanlar ise , O'nunla, gön gözüyle görülmeyen bir can bir vücuddurlar artık. Bunları ben değil Hünkâr Hacı Bektaş Veli söylüyor..”

Cemdekiler suspus olmuş onu dinliyorlardı. Dede hafif gülümseyerek,

“Rehberim Veli Baba çok celâllendin; Mılla'nın şakasına katlanmayı biz öğrendik sen Balkanlar'dayken, sen de öğreneceksin.”

Sesini alçatarak sürdürdü konuşmasını:

“Onun gibi yedi yıl İstanbul'un Fatih camisinde müzzinlik yapsaydın, sen de zahitleşirdin biraz.”

Mılla İsmail dahil yakından işitenler hafif güldüştüler. Mılla İsmail izin isteyerek ayağa kalktı ve gidip oğluyla yaşıt ve bacanak olan Veli Babanın alnından öptü.

“Alınacağını bilseydim şaka yapmazdım Veli Baba, dedi; doğrusu beni hacil ettin (utandırdın) Dedenin ve cemaatin huzurunda. Ama iyi ki ettin de,, bu güzel konuşmayı yaptın. Haydi şimdi hizmetine devam et.”

O yerine oturunca Veli Baba durduğu yerden üç adım atarak önce söylediklerini her adımda yineledi. Her keresinde de cemdekiler toplu halde “Hüüüü!” diye karşılık verdi. Rehber Çavdâr Veli bir adım daha atıp durdu. Kefen misali ak köynekli müsahip adayları iki yanında, birlikte Dedé'nin önünde secdeye kapanıp ayağa kalkarak Mansur dârına durdular. Hüseyin Dede, “Veli Baba dilli başlısın, konuş!” dedi.

Rehber Veli Baba gür bir sesle konuşmaya başladı:

“Hüü Cem erenleri! Bir çift tosun getirdim. Adları Garip ve Yusuf olan bu tosunlarım çifte koşulmak isterler, boyunduruk altına girme zamanımız geldi; şeriattan tarikata, tarikattan marifete, marifetten sırr-ı hakikate giden yolda bir çift kurbanız biz,derler. Onları getiriyorum.Yolumuza, erkânımıza, Cem ibadetimize dahil olmasını kabul eder misiniz?”

Bu sözleri de üç kez yineledi. Ama cemaattan ses çıkmadı, gözleri Dede'deydi. Belli ki, ondan işaret almak istiyorlardı. Bu kez o sordu:

“Ayn-i cem kardaşları, yolumuzun yoldaşları! Bunlar Hak huzuruna, Pir Divanına gelmiş bulunuyorlar. Yolumuza girmeye heves etmişler. Buyruk'un erkânını ve kametlerini (boylarını) dal yapmış (bükmüş) yolun yükünü yüklenmeye hazırız diyorlar. Buyurun dilli başlısınız; bu canları kabul eder misiniz? Helallik veriyor musunuz?”

Cemaat toplu halde şu kısa karşılığı verdi:

“Madem bizim huyumuzla huylanır, yolumuzla yollanırlar. Yolun yükünü de yüklenmeye hazırlar; biz de onları candan ciğerden kabul ediyoruz.”

Yusuf'u babası daha önce bir iki kez muhabbet cemine götürmüş ve müsahip olanları görmüştü. Zaten o zamandan beri ben de müsahip tutmak istiyorum der dururdu. Hiçbirşeyi yadırgamamış, heyecanlıydı ve seviniyordu. Garip ise bedeniyle rehberini pürdikkat izliyor, gözüyle olup bitenleri görüyor, kulağıyla söylenenleri duyuyor. Ama, zihninden kilise ve oradaki cemaat geçiyordu. Ana ve baba vekili t utarken ne bir yıllık bir çeşit eğitimden geçmiş ve ne de Papaz dedesi cemaattan onay almıştı. Sadece Ki-

lise defterine vaftiz ana ve babaların adları yazılmış ve kendisini oğulluğa kabul ettiklerine dair imzalar atmışlardı.

Ceme katılmış olan canların toplu kabul onayını alan Rehber Veli Baba, "Hüüü Erenler! Malı mala canı cana katıp huzura çıktık. Pir eteğini tutmağa geldik, destur Pirim!" dedi ve müsahip adaylarıyla Fazlı dârına durdu. Yani onlarla birlikte Dede'nin tam önünde secdeye kapandı. Yusuf'la Garip kendilerine öğretildiği üzere, ellerini Dede'nin dizleri üzerine koyup, yüzükoyun yere uzandılar. Rehber, doğrulup dizleri üzerine oturarak edeb-erkâna geçti. Ayaklardan başa başa kadar ak köyneğe sarılmış genç adayların bu kıpırtısız duruşu 'ölmeden önce ölme'nin simgesiydi. Onların canlanıp dirilmesi, yeniden doğması için müsaheplik duası okunması, sorulacak sorulara yanıt alınması gerekiyordu.

Sakallı Hüseyin Dede her elini gençlerden birinin omzuna koyarak Kamber Milla İsmail'e baktı. Bu bakış hizmeti sen yap demekti. Hemen Dedenin sağ önünde bulunan Kamber sözü aldı:

"Hüüü! Bism-i Şah Allah Allah! Genç tosunlar, bu boyunduruk ağırdır çekemezsiniz"

İkisi birden her olumsuzluğa ve sorulara olumlu karşılık vermeye başladılar:

"Çekeriz!"

"Yol Muhammed-Ali'nindir. Uzun ve nazenin yodur, gidermezsiniz!"

"Koşa koşa, gideriz!"

"Öyle bir yol ki; ateşten gömlektir, giyemezsiniz. Demirden leblebidir, yiyemezsiniz!"

"Giyeriz de, yiyeriz de!"

“Niye geldiniz ki, gidiniz. Kimse sizi kabul etmez; sebebini söylemezseniz. Gelme gelme, dönme dönme; gelenin malı, dönenin canı-başı gider...”

“Bugün Mansur gibi dâr’ı, Nesimi gibi bıçağı, Fazlı gibi hançeri kabullenerek tabakatı evliyaya ikrar verip, can verip canan almaya geldik! Malımızı canımızı yol uğrunda vermeğe geldik!”

“Mürşid Muhammed, rehber Ali’dir. Tuttuğunuz pir eteği, Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin eteğidir, öğrendiniz mi?”

“Pir eteği tuttuk Hacı Bektaş’a yettik!”

“Tosunlarım; hepsine ikrar verdiniz. Maşallah rehberinizden öğüdünüzü tam almışsınız. Bunları bozansanız ikrarınız boynunuza kemend olsun mu?”

“Olsun!”

“İkrarını bozan Allah’tan, Muhammed Ali’den cüda(ayrı) düşsün mü?”

“Düşsün!”

“Verdiğiniz ikrara taşlar, ağaçlar, yer, gök, ay, gün tanık olsun mu?”

“Olsun!”

“Tosuncuklarıma daha ağırlarını söylemeye dilim varmıyor Dedem. Haydi şimdi Dede’nin dizlerine niyaz edip edeb-erkân olun!”

Kamber Baba’nın daha ağırı dediği; müsahip tuttuğumuzda bize söylenen “İkrarımızdan dönerseniz, Ali’nin züfikârı boynunuza dolansın mı?” ilenme yaptırımı olmalı. Korkudan titreyen sesi-mizle nasıl da “Dolansın!” demiştik.

Kamber'in dedikleri yerine getirildi. Ayrıca Rehber boyunlarındaki tığ-i bendi (peşkirleri) çıkarıp bellerindeki kemerbestin üstüne bağladı. Kamber sürdürdü:

“Canlar! İkrar verdikten sonra, eskiden kalıptınız şimdi talip oldunuz. Bir tek Tarık altından geçip sitem çekmeniz gereken Cuma akşamı Görgü Cemi'nde. Bazı önemli öğütlere, telkine ihtiyacınız var. *'Ey talip, gördüğün ört, görmediğini söyleme!'* Bu sözü yerine getirdinizmi; her türlü dedikodudan uzak kalırsınız. *'Sen sana sahip ol, seni senden alıp sana verdik'* sözü talibin, kendi benliğine ve öz kişiliğine ulaşmasını; İnsan-ı kâmil, yani olgun insan olmaya ve hakikat kardaşı mertebesine yükselmeye yönelir. *'Eline beline ve diline sahip ol'* sözü ise her türlü kötülükten uzaklaşmayı öğütler. Bunları yerine getirmeye ve bu telkine uymaya hazır mısınız?”

“*Canla başla hazırız!*” dedi edebekân oturan Garip'le Yusuf. Kamber Milla İsmail son birkaç cümleyle hizmetini bitirdi:

“Haydi canlarım tekrar Dede'nin dizlerine niyaz edip, kalkın hep birlikte Dede'den duamızı alalım.”

Gençler ortada, Kamber'le Rehber iki tarafında kollarını omuzlarına atarak dördü birden Nesimi dârına eğildiler. Müsahiplik töreni boyunca edeb-erkân oturan cemdeki canların hepsi yere kapandı “Allah! Allah!” çığırlarıyla Dede'nin gülbengini dinlediler.

Sakallı Hüseyi Dede aşağıdaki duayı okudu:

“Bism-i Şah! Allah Allah Allah! Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan çağırdığınız Pirden şefaata göresiniz! Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan Allah'a kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip eyleye! Bu yoldan, bu dârdan ve didârdan ayrılmaya! Dâr'ınız niyazınız kabul ola! İkrarınız daim, imanınız kaim ola. Müsahip kardaşların donu kutlu ve ortak yaşam-

ları mutlu ola. Oniki İmam katarına dahil ede! Kamber ve Rehber babalar hizmetlerinden şefaata bula, Hak Divanında yüzleri ak, gönülleri pak ola! Cemimiz Kırklar Cemi ola! Katılan canların muratları hasıl ola! Cümlemize medet mürvet Ali'den ola! Gerçeğin demine hüü! Mümine ya Aliii!”

Bu uzun gülbengin ardından Kamber Baba'nın işmarıyla Gözcü elindeki asasını yere vurarak seslendi;

“Cem erenleri; sofular bacılar! Canlar! Edeb-erkân bozulsun, dualar Hakk'ın dergâhına yazılsın. Canlar biraz nefes alsın. Arzu eden ihtiyaç görmeye çıkabilir. Müsahip canlar, döşekteki Dedé'den başlayıp, eşikte bekleyen İznikçi'ye (ayakkabı hizmetlisi) kadar herkesle görüşüp niyazlaşacaklar. Kimse mahrum kalmazın!”

Herkes rahat ve istedikleri biçimde oturdular. Kimileri ihtiyaç görmeye çıkıp döndüler. Önce Dedé'den başlayan iki müsahip sırayla Kamber ve Rehber babalardan sonra tevhid halkasındaki hizmetli ve büyüklerle niyazlaştılar. Büyük küçük ceme katılmış olan herkesin ellerini öpüyor; onlar da yüzlerinden veya iki omzundan öperken “*Donun kutlu olsun veya ikrarın hayırlı olsun*” diyorlardı.

Bu kısa dinlenme süresi içinde niyazlaşma bitti. İki müsahip can, aday olarak girip gözledikleri Görgü Cem'ine; artık talip olarak, görülüp-sorulmak ve Tarık altında sitem çekmek için gireceklerdi.

Diğer iki çift müsahip adayına aynı erkân uygulandı, aynı biçimde ikrarları alındı ve kalıplıktan çıkıp yol talibi oldular. Tevhid halkasında onlara yer açıldı, oturdular. Sabaha en fazla iki saat kalmıştı hizmetler bittiğinde. Kurbanlı Baba'dan kurban etli plavın piştiği ve lokmaların dağıtımına hazır olduğu haberi gelmişti. Müsahiplik töreni bir miraçlama ve müsahiplerin yeni katıldığı semahla sona erecekti, Zakirlerden Kaldır Yusuf curasıyla,

diğer zakirlerin eşliğinde Şah Hatayi'nin tam otuz altı kıtalık *Miraçname'sini* (miraçlama) söyledi:

Muhammed Mustafa durdu
Geldi Cebrail buyurdu
Hak seni miraca ister
Bu davet emri Hüdâ'dan

Önce buyruğum odur ki
Bir Piri Rehber tutasın
Daim adalet tartasın
Hak yolunda hak bulasın

Muhammed özüne vardı
Hak emriyle gönül sardı
Hak Tealâ elin tuttu
Muhammed murada erdi

İki gönül bir olunca
Cebrail belin bağladı
Habibullah oldu Ahmed
Yürüdüler Hak Dergâh'a

Vardı Dergâh kapısına
Gördü orda aslan yatar
Aslan birden hamle etti
Muhammed'in rengi gitti

Dedi evrenin Hüdâ'sı
Habibim asla korkmasın
Aslan istiyor bir nişan
Hatemi ağzına versin

Hatemi ağzına verdi
O an sakinleşti aslan
Muhammed'e yol açıldı
Mekânına gitti aslan

Aslan derviş gördü
Yutmak için ona döndü
Ali şimdi olsa idi
Ona dersin verir idi

Vardı Hakk'ı tavaf etti
Öncelikle şöyle dedi
Ne çetin aslanın varmış
Birazcık da sitemkârmış

Ey benim sır-rı devletlim
Sana bağlıdır hayatım
Geldim katına baş eğdim
Oldun benim Kiblegâhım

Doksan bin kelâm danıştı
İki cihan Sultanına
Birlik olmayı buyurdu
Bu cihanın insanına

Kudretten üç desti geldi
Elma bal da südü geldi
Muhammed destini sundu
Bade eyledi Emrullah

Muhammed ayağa kalktı
Dünyaya dönmek diledi
Cümlesi rehmet okudu
Kibriya ol dem ağladı

Eğilerek secde kıldı
Hoşça kal Sultanım dedi
Kalkıp evine dönerken
Yolu Kırklara uğradı

Vardı Kırklar kapısına
Açın Peygamberim dedi
Bize Paygamber gerekmez
Vargit ümmetine de(n)di

Bu kez dedi Habibullah
Ben Muhammed aç kapıyı
Dediler Muhammed bizde
Başka Muhammed gerekmez

Cebraîli gönderdi Hüda
Benini kır ey habibim
Türap ol hizmetliyim de
Türaplar girer oraya

Benliğin kırdı Muhammed
Yoksullar hizmetlisiyim
Ben de sizden birisiyim
Deyince açıldı kapı

Girdi Kırklar Meclisine
Özünü Hakk'a bağladı
Cümle cana niyaz etti
Sakinleşince ağladı

Secdeye indirdi özün
Türaplara sürdü yüzün
Cebraîl getirdi üzüm
Türapların makamına

Türap etti gül yüzünü
Esirgemedi sözünü
Hakk'a yakınlık özünü
Verdi Hasan Hüseyin'e

Gaiplerden bir el geldi
Ezdi üzüm bade verdi
Hatemi ol elde gördü
O an uğradı müşküle

Canım size kimler derler
Cümlemize Kırklar derler
Hepsi bir kazandan yerler
Böyledir bizim yolumuz

Birimize neşter vursan
Cümleden akar kanımız
Bir tek bedendir hepimiz
Biz Ha Tealâ kuluyuz

Madem size Kırklar derler
Nedendir eksik biriniz
Salman rızık almaya gitti
Bil ondandır eksliğimiz

Neşteri vurdu birine
O an hepsinden kan aktı
Bir kan da dışarıdan geldi
O da Salman Pak'tandı

Salman yoldan rızıkla geldi
Hüü! deyip içeri girdi
Gönüller murada erdi
Kırklar birliğe varınca

Salman getirdi rızık üzüm
Ol Muhammed açtı gözün
Ezdi üzüm bâdeyle
Söyleyecek yoktu sözün

Ol bâdeden biri içti
Cümle can kendinden geçti
Muhammed esridi coştı
Ol tacı (sarığı) başından düştü

Düşen Muhammed tacını
Tam kırk parçaya böldüler
Onu bellerine sarıp
Hepsi semaha durdular

Bütün canlar üryan oldu
Hepsi Allah Allah dedi
Ol Muhammed de katıldı
Anda Kırklar Semahına

Pervaz vurup Hak aşkına
Allah Allah şakıldılar
Üçler Beşler On İki
Kanatlanıp çark döndüler

Muhabbetler gani oldu
Edep-erkân yerin buldu
Muhammed'i gönderdiler
Kadir kıymet gön(ü)le doldu

Ali Muhammed'e döndü
Hatemi önüne sürdü
Muhammed Ali'ye döndü
Sır-rı Velâyet'sin dedi

Evvel sensin ahir sensin
Batın sensin zahir sensin
Cümle işler sana bağlı
Cümleyi koruyan sensin

Şah Hatayî'm ayan oldu
Duydu bunları söyledi
Hak sözlere inanmadı
Özleri çürük ervahlar

Semah sözcüğünün geçtiği dörtlükten itibaren zakirler Kırklar Semahının hızlanma bölümünü çalmaya başlayınca, yeni müsahip olmuş üç çiftle birlikte Rehber Veli Baba semaha kalkıp dönmeye başladı. Öndeki canlar geri çekilerek meydan genişlemiş ve rehberlerini ortaya almış altı genç beyaz gömleklerini savura savura kanatlanmış uçuyorlardı sanki sazların hızlı ritmiyle.

Gözyaşları sakalında kanallar açmış Kamber Milla İsmail dayanamadı o da semaha kalktı. Bir aralık bulup Rehberin yanında birlikte dönmeye başladı. Coşku içinde sadece dönmüyor, turnalar gibi uçuyorlardı; göklerde yaşadıklarına inandıkları görünmez meleklerle karışmış Tanrıyla buluşmaya kararlıydılar.

Hüseyin Dedenin arada bir iyi dilek çığırtmalarına, cemde herkes toplu halde "Allah Allaaah!" haykırışları yanıt veriyordu. Miraçlamanın son üç dörtlüğünde Hüseyin Dede de duramadı ve Rehberle Kamber'e katıldı. Artık içiçe iki halka halinde dönüyorlardı. Zaten Dedenin semaha kalkmasıyla tüm cemaat ayağa kalkmıştı. Bazıları tek başına veya ikişer üçer buldukları yerde semah dönüyorlardı. *Miraçname*'nin otuz altıncı dörtlüğü bittiğinde sazlar sustu semah sona erdi.

Cem odasındaki tüm canlar ayaklarını birleştirip eğildiler; başları dizlerine yakın, sağ elleri göğüste sol ellerinin parmak uçları, üstüste konulmuş ayak başparmağına dokunacak biçimde durdular. Semahçılar ise kollarını birbirlerinin omuzlarına

koyarak eğilmişlerdi. Sanki başı dönenlerin düşmesi içindi bu; birbirlerine tutunuyorlardı. Dede ayakta kısa bir semah gülbengi okudu. Herkes yanındakiyle niyazlaşıp yerlerine oturdular.

Artık müsahiplik erkânının, törenlerinin son aşamasına gelmişti; müsahip olup ikrar verenlerin lokmaları yenilip doluları içilecekti. Aşçı-Kurbancı Baba ve yardımcıları kısa sürede yufkalarını-niyazları ve rkasından kurban etli pilavı dağıttılar. Dede sofraya gülbengini okuduktan sonra yeme faslı başladı. Bu kurban eti kutsal lokmaydı, kimse mahrum kalamazdı. Lokmalar yenilirken Veli Baba'nın Vezzik Ana'nın kümesindeki horozlar ötmeye başlamıştı.

Dedenin yemek sonrası uzun bir gülbenginden sonra Gözcü Baba'nın, "Oturanın, duranın, evine gidip yastığına başkoyanın demine hüüü!" çığırlısıyla dağılmak için "destur" verildi. İki gün sonra Cuma akşamı Görgü Cem'inde buluşacaklardı.

Dede'yle birlikte dolu içmeye kalanlar öğleye doğru muhabbetlerini bitirdiler...

Bir yaz günü İnci Eşe'nin dutunun gölgesinde oturmuş dertleşiyorlardı. Artık muhtarlık yapmayan Keleş Hacı birden içini çekerek, "Hatırlar mısın Veli Baba, rahmetli Hüseyin Dede Hakka yürümeden önce o son yaptığımız görgü ceminde esrikli Anağız bacı ne demişti?" diye sordu.

Çavdâr Veli Baba özlemlerle yanıt verdi:

"Üç yıl oldu; ne bir daha öyle bir Görgü Cemi yapabildik, ne de artıkyapılabiliriz! İyi anımsıyorum; Ali görünmüştü gözüne Anağız bacının. 'Daha korkunç savaşlar olacak iki yıl sonra, yalnız yaşlılar, kadın ve çocuklar kalacak, köy boşalacak. Ama ben göremeyeceğim' demişti. Dediği gibi bu yılın başında, onu karda kışta Hakk'a doğru yolcu ettik..."

Ağır ağır tesbihini çekmekte olan Milla İsmail mırıldandı:

“Zaten savaş hiç eksik olmadı ki kapımızdan. Ama kadıncağızın dediği bu yıl gerçekleşeceğe benziyor. İnşallah üç hafta sonra gelirler asker toplamaya Bakır emminin dilediği gibi! İnşallah Onar Dede Dâr’ımıza -carımıza yetişir de Temmuz son haftasında gelirler!Yoksa ekinlerimiz tarlada kalır...”

Ne yazık ki, ne Onar Dede yetişti Dâr’larına, ne de Şah-ı Merdan Ali düldülüne binip yardımlarına geldi bu kez. Belki onlar da Kemal Paşa’yla birlik olmuş askere çağırıyorlardı. Milla İsmail sözlerini bitirmemişti ki iki atlı jandarma çıktı, sokağın başındaki Delicegilin evin köşesinden. Birbirlerinin yüzüne şaşkın şaşkın bakarak sessizce ayağa kalktılar. O yana doğru bakarak aynı tümceyi söylediler sözleşmişler gibi:

“Gelişleri hayırlı geliş değil, Hak hayırlısını vere!”

Doğruydular. Gelişleri hayırlı bir geliş değildi jandarmaların. Onsekizinden elli beşine dek yüz ellinin üzerinde erkeğin künyesi çıkmıştı. Koca bir liste getirmişlerdi. Veli Baba da dahil olmak üzere, Birinci Dünya Savaşından dönmemiş; öldüler mi kaldılar mı bilinmeyen Vakırlı Mehmet ve Kopulu Hüseyin gibilerinin adları bile vardı...

